

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU

**FILOSOFICKÉ KONTEXTY FENOMÉNU HRY A PRAVIDEL FOTBALU VE VÝCHOVĚ
SPOLEČNOSTI**

**PHILOSOPHICAL CONTEXTS OF PLAY PHENOMENON AND THE RULES OF
FOOTBALL GAME IN SOCIETY EDUCATION**

Disertační práce

Školitel:

Prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

Zpracoval:

Mgr. Antonín Plachý

Praha, květen 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a řádně citoval v textu použitou literaturu.

Antonín Plachý

OBSAH

FILOSOFICKÉ KONTEXTY FENOMÉNU HRY A PRAVIDEL FOTBALU VE VÝCHOVĚ SPOLEČNOSTI

.....	1
OBSAH.....	4
1. Osobní prolog a cíle práce.....	5
2. Úvod.....	11
3. Krátké ohlédnutí do historie v souvislostech hry a pravidel.....	12
4. Hermeneutika.....	22
5. Podstata hry a její kontexty.....	26
5.1. Metafyzika přání.....	31
5.2. Sportovní souvislosti.....	33
5.3. Lze strukturovat hodnoty člověka?.....	37
5.4. Vůle k moci a možnosti překročení.....	40
5.5. Co je areté?.....	43
6. „Krása je smyslovou aproximací k celku –Areté“.....	45
7. Epistemologické a kognitivní přístupy.....	50
7.1. Lidské chování v teorii her.....	52
7.2. Výchova, učení a cesty rozvoje fotbalového vývoje a výzkumu.....	56
7.3. Lásky ve výchově.....	62
7.4. Výchova versus geny - agresivita.....	63
7.5. Altruismus versus sobectví.....	67
7.5.1. Máme šanci kulturní transcence základních principů?.....	71
7.5.2. Socialistická fronta a úcta ke šlechtivosti.....	74
8. Etické otázky.....	75
8.1. Symbolický příběh v etické výchově.....	75
8.2. Význam příběhu jako symbolu celku.....	78
8.3. Krize rodiny?.....	82
8.4. Ideál.....	84
8.4.1. Genetické úpravy k ideálu?.....	88
8.5. Doping, technologický vrchol primitivismu?.....	90
8.6. Okénko fikce.....	95
8.7. Hledání pevného bodu.....	98
9. Vědomí, jako metafyzický návrat vědy k celku.....	105
9.1. Mozek a etika.....	105
9.2. Co je vědomí?.....	107
9.3. Překonáme náš časoprostor?.....	109
10. Pravidla a rozhodčí fotbalu.....	111
10.1. Historie pravidel.....	112
10.2. Hluboká osobní zkušenost.....	116
10.3. Kompenzace chyb jako symbol.....	119
10.3.1. Úskalí kompenzace a hráčská zkušenost.....	123
10.3.2. Člověk jako rozhodčí a systém výchovy.....	126
10.3.3. Technologie v řízení utkání.....	129
10.4. Znalost ochrany zdraví a prestiž rozhodčích.....	131
10.5. Princip pohybu rozhodčích pro dokumentaci složitosti.....	134
11. Závěry.....	137
11.1. Obecné varianty k otázce nápravy chyb.....	139
11.2. Speciální varianty k otázce kompenzací chyb rozhodčích - návrhy pro sportovní praxi.....	141
11.3. Další možnosti pro zkoumání úprav.....	143
12. Doslov.....	145
13. Poděkování.....	147

SOUHRN

Záměry:

Hlavním záměrem práce je podpora svobody, spočívající v možnosti napravovat své chyby. Tento moment je důležitý v běžném životě, ale i ve sportu, který je stále zakotven ve hře, která je hlubokým projevem svobody člověka. Tento záměr je filosoficky těžko podpořitelný bez praktického kroku, kterým je podpora systému vzdělávání a výběru rozhodčích fotbalu, jako pedagogický záměr. Bod hovořící o svobodě člověka v roli rozhodčího, který je ve výkladu pravidel fotbalu zachycen ve varování rozhodčích před kompenzací vlastních chyb, nazývám bodem konvergence této práce. Postavení rozhodčího jako strážce nad spravedlností při užití pravidel ve hře by mělo být kladeno symbolicky a hlavně lidsky nad pravidla a nikoli naopak. V tomto momentu je i vyjádřen význam lidské touhy po svobodě a zároveň potřeby pořádku, jako neustálé vyvažování a hledání míry řádu v chaosu.

Ve druhém a pro mne již základním cíli, bylo vytvořit pravidla fotbalu pro děti. S týmem spolupracovníků vytvořil a uvedl do praxe pravidla fotbalu malých forem na základě pedagogiky s pedagogickým výkladem, pro věkové kategorie dětí 6 -13 let.

Metoda:

Způsob práce vychází z více propojených možností lidského zkoumání, přičemž v práci je postavena na hermeneutickém výkladu a fenomenologii. Jelikož filosofie je tázáním a vztahováním se k vědění o celku tak i každá z uvedených kapitol nutně míří i vychází z téhož celku hledání podstaty, tedy pravdy. To jest nutný pohyb po spirále, vždy pozvedající hermeneutický kruh.

Dle autora je „fenomén“ fotbalu možné rozebírat pouze na základě prožití hluboké a různorodé zkušenosti, která je osvětlena a snad i zhodnocena několikerým vystoupením z takového aktuálního prožívání. Je to opakovaný krok stranou, kterému dobře odpovídá fenomenologický termín uzávorkování. Tak se člověk pohybující se po hermeneutické spirále setkává s textem, který v jeho subjektivní interpretaci posunuje vše, tedy text-interpreta i kontexty, na jinou rovinu.

Stejně tak i ve tvorbě pravidel fotbalu malých forem, je postupováno tak, že po určité době zkoušení a diskutování, jsou pravidla znovu upravována a doplňována doprovodnými akcemi a materiály pro trenéry, rodiče a ostatní zainteresované.

Závěry:

Závěry práce, které jsou vytvořeny v rovině obecné a speciální potvrzují momentálně dosažený stav pohybu po hermeneutické spirále a nejspíše je lze shrnout tím, že chaotickou svobodu je nutné vyrovnávat pořádkem z nejasného důvodu. Autor na základě filosofického rozboru hry a jejích širokých kontextů v lidské společnosti navrhuje několik variant řešení problému, zda rozhodčí jako lidé mají napravovat své chyby či nikoli. Sám se přiklání k potřebě nápravy vlastních chyb v nutném spojení s výchovou. Jedině v tomto modelu je člověk schopen jít po cestě za ideály lidství, což by mělo být vždy stavěno před všechny dílčí výhody.

Dalšími závěry jsou právě konkrétní výstupy této práce v podobě pravidel fotbalu malých forem a s tím souvisejícími výchovně vzdělávací postupy a materiály. Učebnice pro trenéry včetně metodicko-pedagogický videomateriálů, na kterých autor spolupracuje s předními odborníky, ale i vzdělávací a osvětové materiály pro rodiče a rozhodčí.

Celý proces naplňuje systém trenérských licencí a vzdělávacích postupů trenérů, rodičů a rozhodčích, které autor zajišťuje a koordinuje ze své funkce vedoucího pracovníka trenérsko metodického úseku Fotbalové asociace ČR. Další postupy a materiály již nejsou tématem této práce, ale na ty již vyrobené, jsou v textu odkazy, nebo byly odevzdány spolu Disertační prací.

To vše má na výši doby ovlivňovat budoucnost fotbalu v České republice. Tím chce autor dostat své myšlenky, že filosofie musí být v tomto „vědeckém světě“ slyšet pokud možno konkrétně, aby jej mohla ovlivňovat.

Klíčová slova:

Fenomén hry, hermeneutika, fotbal, pravidla, rozhodčí, svoboda, spravedlnost, náprava chyb, vědomí, časoprostor, výchova

SUMMARY

Aims

The main aim of this work is to support freedom of options to correct own mistakes. This moment is important in everyday life, but in a sport that is still embedded in the play-game that is a profound expression of human freedom. This intention is philosophically difficult to support without practical step, which is promotion of the educational system and the selection of football referees, as a pedagogical purpose. Point speaking about human freedom in the role of referee, is in the football rules interpretation captured as a warning from their own mistakes compensation. I call that, point of convergence of this work. The position of referee as the guardian of fairness, using the rules of the game should be symbolically placed over and above human rules and not vice versa. At this point it is also expressed the importance of human desire for freedom and the need to order, as the constant balancing and searching of level of order in chaos.

In the second goal and for me has the basic goal was to create football rules for children. I developed with a team of colleagues the rules of football on small forms and put into practice, included with pedagogical -educational commentary for children ages 6 -13 years.

Methods

The method is based on the work of several options related to human exploration, while the work is based on hermeneutic interpretation and phenomenology. Because philosophy is questioning and relating the whole, therefore each of these chapters is necessarily heading for the same based on the whole, that is the truth. It is necessary to move along a spiral, always lifting up hermeneutic circle.

By author is "phenomenon" of football possible explain only on the base of deep and diverse experience, which is illuminated and perhaps evaluated by repeated step aside, from the current performance of such experience. It is repeated step aside, which corresponds well to the term phenomenological bracketing. This way a human moving along hermeneutical spiral encounters with the text, which in its subjective interpretation of all moves, a text-performer and contexts, to another level.

Similarly, in the formation of rules of small forms football is carried out so that after some time of testing and brainstorming, the rules are re-edited and supplemented by complementary actions and materials for coaches, parents and other stakeholders.

Conclusions

Conclusions are made on the general and special level. Findings confirm the currently achieved state of motion of a hermeneutical spiral and probably can be summarized so, that the chaotic freedom is necessary to be balanced by order, from a unknown reason. By analyzing the philosophical basis of the play-game and its broad contexts in human society, author proposes several variants of solving the question, if referee, as a people, have to correct their mistakes or not. He is in favor of the need to remedy their own mistakes in necessary connection with the

education. Only in this model one is able to walk the path to the ideals of humanity, which should always be built before any partial benefits.

Other findings are very specific outputs of this work in the form of rules of football small forms and related to educational practices and materials. Textbooks for trainers, including methodological and pedagogic video materials in which the author works with leading experts, as well as training and educational materials for parents and referees.

The whole process meets the licensing system trainer and educational practices of coaches, parents and referees, the author provides and coordinates the functions of its Chief Executive coaching methodology section of Football Association of the CR. Other procedures and materials are no longer the topic of this work, but to those already made, are text links, or have been submitted with dissertation work.

All this has on the amount of time to influence the future of football in the Czech Republic. This author wants to meet his idea that philosophy must be in this "scientific world", if possible specifically to hear, that it could affect them.

Key words

The phenomenon of the play-game, hermeneutic, football, rules, referee, freedom, justice, correction of mistakes, consciousness, space-time, education

1. Osobní prolog a cíle práce

Původním důvodem, proč je tato práce vztahována k pravidlům a k rozhodčím fotbalu, bylo, že jsem dlouhodobě cítil, jak je třeba pro „dobro hry“, pro práci trenérů a rozvoj hráčů, aby fotbal i jeho projevy ochraňovala pravidla, aby o ně pečovali dobří rozhodčí a aby o rozhodčí bylo také pečováno. Zabývám se těmito otázkami i přesto, nebo spíš právě proto, že se od svých 15 let na různých úrovních zabývám spíše otázkou vedení, výchovy a vzdělávání - nejprve hráčů, v současnosti pak i samotných trenérů. Význam rozhodčích ve fotbalu má svou míru stejně jako význam hráčů pro tým. Rozhodčí nejsou ani důležitějšími než hráči, ani nedůležití. Ti i ti se mají pohybovat v rámci pravidel, či nad jejich rámcem tam, kde jsou přesahována k celku lidského života či celku – bytí. Pravidla se však s vývojem fotbalu v celospolečenském projevu také vyvíjela, a proto je i postavení rozhodčího mnohem komplikovanější než v počátcích.

Tyto důvody také vedly k původnímu vytýčení cíle práce, kterým byla úprava pravidel fotbalu pro podporu hry směřované k tvořivosti.

Původní myšlenky měnily svou podobu s tím, jak jsem pronikal hlouběji do souvislostí, jež skládají fenomén fotbalu ve společnosti a znamenají nejen otázky uchopující téma, ale zároveň otázky věci veřejné – polis, v jejíchž strukturách jde odnepaměti o moc. Změnil jsem tedy i dílčí cíl práce a přidal nový, který je jakousi základnou, na které stojí vše ostatní co se ve fotbalu děje. Prvním dílčím cílem, který vychází spíše z filosofické části práce, je podpořit svobodu jako hledání míry, proti výkladu pravidel v bodě, kde je zmíněno varování rozhodčích před kompenzací vlastních chyb. (viz. kap. 10.3.)

Ve druhém a pro mne již základním cíli, jsem s týmem spolupracovníků vytvořil a uvedl do praxe pravidla fotbalu malých forem na základě pedagogiky s pedagogickým výkladem, pro věkové kategorie 6 -13 let. Nejde jen o samotná pravidla hry, ale kontext spolupráce s rodiči, začínajícími i zkušenými trenéry a funkcionáři, pro které budou vytvořeny metodické materiály a postupy. To vše má na výši doby ovlivňovat budoucnost fotbalu v České republice. Tím chci dostat své myšlenky, že filosofie musí být v tomto „vědeckém světě“ slyšet pokud možno konkrétně, aby jej mohla ovlivňovat. Na pravidla a pedagogicko organizační manuál navazují a budou navazovat učebnice pro trenéry včetně metodicko-pedagogický videomateriálů, na kterých spolupracuji s předními odborníky. Tyto materiály již nejsou tématem této práce, ale na ty jež jsou již hotovy naleznete v textu odkazy.

V úsilí napsat souvislý text jsem se snažil ukázat myšlenkové posloupnosti, byť zasahují a opakují se ve více částech práce. Je to pohyb po spirále poznávání a porozumění, který stejně jako celý evolučně společenský vývoj vykazuje známky definované teorií chaosu.

Z úvodních vět snad i lze vycítit, proč byla a je práce pojímána jako filosofická, i když jejím záměrem je i vyzdvižení nutnosti výchovy, a tedy pedagogická rovina a má konkrétní a praktický výstup, což nebývá ve filozofii běžné. V těchto souvislostech se práce stala do slova politickou, tedy ovlivňující a přímo měnící chod fotbalové společnosti.

Samozřejmě je zde řada otázek, k jejichž řešení mají přispět vědní obory. I já jsem během doby studia provedl konkrétní fyziologická měření či socio-psychologická tázání a další otázky se již připravují k výzkumu. Ta nejdůležitější je, na jakých frekvencích pracuje mozek, při hře, tréninku, zábavě, nebo tzv. „fotbalovém drillu“ – opakovaných herních činnostech.

Práce je vždy i ztvárněním svého tvůrce a mě byl vždy blízký nejen pohyb mezioborový, ale i snaha hledat přesahy k něčemu společnému, ideálně základnímu. Dávno jsem zjistil, co mnozí jiní, tj. jak dobře se na první pohled zcela odlišné činnosti vzájemně prostupují, obohacují a vytvářejí kvalitativně jiný stupeň dovedností, poznání, či porozumění. Rozvažování mě inspiruje k nápadům a nápady podněcují rozvažování. Není však možné vyzkoumat všechny detaily a značky na cestě, které člověk uzří, a tak jsem volil pokus o pohled na celek, ve snaze zachytit jeho odraz v této práci. To je má svoboda, která nejde ruku v ruce s jednoduchostí volby vycházející z „rozumnější“ úvahy směřující k získání titulu.

V nutnosti symbolizovat vzniká nebezpečí, že z nemožnosti ukazovat všudypřítomnou hloubku zůstane nakonec vidět jen povrch a ze symbolů se stanou pro čtenáře jen prázdná slova. Věřím, že na základě filosofické spekulace o možnosti překročení našich apriorních forem¹, která dostává stále nový význam i díky doporučením v závěru, nebude z této práce vidět jen forma jako mechanické spojení poznatků rozumu v subjektivní interpretaci, ale vyšší kvalita odrážející celek, kde se kromě uvedeného spojují i další výsosti lidského a snad i toho, co je přesahuje. Jak přesahuje? Myšlenkami o síle a skutečnosti prožitku se bude zabývat později, ale i pro celek práce věřím, že se jedná o něco více než o „pouhou“ zkušenost. Konkrétní jednání může zobrazovat přesahy v běžném životě a etika mířící k těmto přesahům je nejpraktičtější, a tedy nejmenovanější územím filosofie ve světě

¹ Tato spekulace není součástí závěrů práce, a proto jsou v textu silně vyznačena místa, kde je přímo zmiňována. (viz: s. 22, 27, 41, 67, 101, 105, 135)

užitku. Přestože se etiku snaží uchopit věda, zůstává stále neohrazeným pozadím za možnostmi justifikace, pro svou jednotu metafyzickou. Má i obrovský pedagogický rozměr, který je její výkonnou mocí a výstupem, jímž já mohu spoluutvářet svět.

Má osobní zkušenost je samozřejmě v základu tohoto vztahování a vyrůstá z uvědomování si štěstí i tragédií, které jsou vždy zásadními kameny do základů vztahů ke společnosti. Nikdy jsem neuvěřil v teologickou ideu boha, ale studiem přírodních věd, technických oborů a vlastním vztahováním ke sportovnímu i uměleckému světu jsem postupně objevoval, že existují energie, které snad jen prozatím nedokážeme popsat, pochopit či ovládnout, ale dokážeme je prožít.

Přestože dokážeme zasahovat do života technologií, aniž bychom znali jeho význam, a veřejně hlásáme různá hesla, jež zhodnotí až budoucnost, jsme snad příliš skeptičtí ke schopnostem, které nám unikají vymykající se běžnému modelu. Energie má pravděpodobně formy, jejichž existence není dána běžně našim současným smyslům a našemu vědomí. Schopnost vnímat takové energie je stupňovaná i strukturovaná nejspíše obdobně jako inteligenční schopnosti. Je možné se s nimi setkat v jakémkoli druhu lidské činnosti i tam, kde současné lidské vnímání jen nevěřičně nakukuje s obtížností překonání vlastního stínu. V oblastech na pomezí běžné úrovně vědomí se objevují dokumenty, které člověk předkládá jako svědectví, ale většinou jsou nepochopeny ve své době a často jako kacířské páleny.

Rozlišování skutečného od smyšleného je obtížné, a nelze se proto divit, že naše víra v možnost logické racionality lidského rozumu nás přidržuje u toho, co lze pozitivně uchopit. Jsme jako učedník Tomáš nevěřící na zázraky, i když si je snad ve skrytu přejeme. Naše přání jsou tím, co nás vede, a filosofie je podobně dlouhou nití, která ta přání ovíjí a spojuje. Nevíme, z čeho je tato nit utkána, a tak zkoumáme hmotu nitě, její tvar, vtaž k nám i to, co hledáme ještě za tím vším snažíme se nějak ovlivnit „své dobro“. Každý se snaží v té oblasti lidského, která je mu nejbližší ať již s vidinou úspěchu či jiného důvodu. Někdo je svým zájmem srážen, někdo povznášen a všichni se jím nějak vyjadřujeme ke světu a vztahujeme k celku – bytí.

Tato práce je vyjádřením mého vztahování se k fenoménu, který si přeji důvěrně znát, cítit z něj onu cestu pravdivosti i v jeho nepravdivém lesku, fenoménu který jsem na své cestě miloval i nenáviděl, studoval i se skrze něj realizoval a ukládal a dále z něj vyzdvihoval částičky „jiných světů“. Svět hry, kterou jsem doopravdy prožíval a prožívám a kterou vnímám jako možnost symbolického ztvárnění onoho vyššího, co nedovedeme popsat jinak než slovem celek – to je svět hry zvané fotbal.

2. Úvod

Celá práce je vlastně oslavou svobodné výchovy ke svobodě, která je principem rovnováhy lidské schopnosti přežít a být přitom „lidmi“. Vizuální představa výstavby této práce s deterministicky „chaotickou“ provázaností témat představuje vzrůstající vír hermeneutické spirály, v němž se spojují a promíchávají témata až k bodu konvergence ve výkladu pravidel fotbalu, kterým je „kompenzace vlastních chyb rozhodčích“ (v intenci níže popsaného pravidla, tedy hledání míry spravedlnosti v rozhodování utkání – viz. kap. 10.3.) Zde budu nutně narážet na racionalismus tvůrců pravidel, který velí zjednodušit rozhodování a vyvarovat se kompenzací, přestože není jisté, zda je něco takového možné. Zjednodušení rozhodování říkám ano ve všech ohledech, ale nikdy za cenu ústupu od vrcholu lidského hledání míry, který se jeví jediným obecně platným principem lidské svobody v chaosu.

Jestliže vezmu za pole chaosu tuto práci, pak počáteční podmínky jsou dány mým aktuálním postavením v časoprostoru na počátku a pohybem po spirále jsem schopen dojít ke svému bodu konvergence potvrzující princip symetrie v chaosu i přes jakákoli tvrzení jakékoli disciplíny. Blízká témata se mohou oddělovat i sbíhat nekonečně často, což je znakem chaotických systémů a mohou vytvářet orbity svých vlastních prostorů, které principiálně vykazují tytéž vlastnosti jako téma původní. Jestliže tedy chci potvrdit svobodu jako sociální synonymum symetrie v chaosu, pak bych měl dojít k tomuto potvrzení jakoukoli cestou vykazující svobodu. Jakýkoliv systém vymezuje svobodu člověka ve svém rámci. Svobodu i chaos můžeme chtít pravidly determinovat, ale nelze je v současném stavu vědomí zcela omezit. Svoboda transcenduje naše apriorní formy, které nemusí být neměnné, a my se snažíme hledat, co vše nás může přivést k transcendentní svobodě. Svobodu chaosu snad lze falzifikovat potvrzením předem stanoveného účelu, který by odkryl doposud skryté pozadí, tedy sama sebe. Zde se propojují Popperův požadavek falzifikovatelnosti s Feyerabendovým „dadaismem“ v oblasti metod. Při současném stavu vědomí je chaos universálním zákonem a já stavím ve volbě svobody v tomto konkrétním bodě chaos jako (meta)zákon meta-fyziky.

Základní požadavek (přání) je tedy v duchu Heideggerově nechat rozhodčího být člověkem. V čem spočívá toto „necháání být“, je vlastním obsahem práce, ale pokud je možné to symbolicky zkrátit, pak jde o to, že nesmíme rozhodčímu zakázat přesáhnout jakousi biologickou podstatu i za cenu aktuálních nevýhodností, pokud nás ono přesahování má šanci vést k ideálu. Nevíme ani, zda lze v člověku zničit vztah k jeho vlastní podstatě, byť je technicky možné to zakázat, vyžadovat i trestat. Stejně tak nevíme, zda se podstata

mění s vývojem člověka jako druhu a zda ji můžeme překročit. Jestliže tvrdím, že filosofie je cestou k moudrosti laděním míry v životě, pak tato „míra“ je tím, co nesmíme člověku zakázat.

Tato svoboda člověka se však vždy vztahuje k pravidlům, která člověk vytváří a bez nichž není možné aktuální organizace ničeho jiného než boje či hry. Sportovní hra zvaná fotbal je fenoménem, v němž se spojují oba tyto základní filosofické „prafenomény“ a jsou pravidly, která vyrůstají s kulturou a jež jsou stavěny do nové role svého vývoje. O hře uvažuji v této práci jako o příhodnějším filosofickém základu nežli boji, i když musím říci, že oba „prafenomény“ vývoje vědomí jsou neoddělitelným celkem, jenž je také oním laděním míry jako cesty moudrosti. Právě od hry se propojováním samostatných, ale vzájemně propletených témat filosofického zkoumání v práci posunuji ve zmíněném „hermeneutickém víru“ až na jeho zamýšlený vrchol.

Svobodu ve hře potřebují zejména děti, které se učí nakládat s pravidly hry a současný rozvoj jejich herních, mentálních a volních kapacit je vede k těm okamžikům, kdy sami cítí, že tohle se již nesmí. Tyto okamžiky má každý nastaveny trochu odlišně a pravidla umožňují vytvářet jakýsi střed, který umožňuje to co přináší fotbal tedy svobodu jednání v rámci vztahu k ostatním hráčům.

3. Krátké ohlédnutí do historie v souvislostech hry a pravidel

Při vyrovnávání se s fenoménem hry obecně, tedy jako zahrnujícího celku, je nasnadě udělat historický exkurs. Lépe řečeno krátkou historickou procházkou, sice bez širokých rozborů, ale s ukázáním linie jevícího se a mizejícího fenoménu hry, která se objevuje v historii v náznacích, souvislostech či někdy i jako vtažený bod lidského myšlení. Hra charakterizovaná prožitkovou uvolněností je fenoménem vážícím se na život či přímo bytí, které se zjevuje v pobytu člověka ve společnosti. Bytí odrážející se ve vědomí, a tedy i sebeuvědomění člověka se zpřítomňuje v rozhodování o vlastním životě, což se promítá do tvorby norem a do širokých sociálních vztahů. Základní náznaky souvislostí jmenovaných fenoménů s ústřední hrou jsou ukázány v tomto stručném přehledu. Tyto i další dílčí naznačené související oblasti – jako například výchova či způsoby rozhodování – jsou v kontextu ukázány v dalším textu.

Literatura je seřazena víceméně v historické posloupnosti, aby byl lépe vidět vývoj názorů na hru i to, jak se jednotliví autoři vzájemně ovlivňovali a byli ovlivněni dobou.

Fenoménem hry jako jevu života se v západní kultuře zabývala již antika. Ve starých dochovaných spisech je snad první, kdo se o ní zmiňuje, a to v 5. století n. l., Hérakleitos.² Ve svých *Zlomcích* symbolizuje svět jako hrajícího si chlapce a vidí hru jako symbol světa a část, která doplňuje celek coby vesmírné nekonečno, z kterého se nám vrací zpět vědění o celku, do něhož hra patří. Herakleitos mluví také o právu, neboli o pravidlech, jako o formě sporu a v tom spatřuje podstatu života jako boje protikladů, ze kterého vyrůstá harmonie. Z Hérakleita později vycházejí další autoři, např. Fink či evolucionista Spencer, kteří se hry dotýkají.

V otázce hry polemizoval s Hérakleitem dialektickým způsobem svého hledání Platón, podle něhož je hra stínem stínu, stínem skutečnosti, jenž je stínem ideje. I krásu Platón podřadil pod pravdu, a tím zároveň rozbíjel celek, ke kterému se vztahoval.³ Své pojmání hry ukazuje ve svých *Zákonech*⁴, kde je popsána i spojitost hry, tance, kultu a hudby s konkrétními radami výuky. S Platónem polemizuje pomocí svého nového způsobu zkoumání, tj. logiky, Aristotelés⁵ ve své kritice idejí. V *Poetice* se zmiňuje o básnictví, tragédii a hudbě jako o napodobování, ale to vidí jako lidskou přirozenost. Starořeční metafyzikové se v potřebě uchopit svět rozumem museli rozhodnout, zda je svět rozumovým řádem, či hrou, a tak hru nazvali pouhým odrazem skutečnosti.

Hry se svým způsobem dotýkala i středověká filosofie opět v platónsko-aristotelských scholastických „sporech o universálii“. Tomáš Akvinský coby zřejmě nejvýznamnější představitel vrcholné scholastiky (logická dedukce z výroku autority) v návaznosti na Aristotela ovlivňuje pozdější chápání člověka, a tím i hry, když podává zevrubný výklad o tom, že lidská duše je netělesná. Myšlenku oddělení duše od těla a chápání těla jako tělesa později uvedl v život Descartes. Pozdní scholastika učení vrcholné scholastiky přehodnotila a oddělila filosofii a vědu od náboženství a teologie.

V chápání zákona a pravidel udělal na přelomu 15. a 16. století průlom Machiavelli,⁶ který ve směru stanovených cílů označil výhodné chování za oprávněné, ať už je morální či

² HÉRAKLEITOS. (1993). *Řeč o povaze bytí*. Praha: Herrmann a synové
Další zdroj: www.fysis.cz [12. 1. 2008]

³ KRATOCHVÍL, Z. (1993). *Mýtus, filosofie a věda I. a II.* Praha: Nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová, s. 67

⁴ PLATÓN (2003). *Zákony* In. *Platónovy spisy*, Svazek V. Praha: Oikoymenh, s. 23-404

⁵ ARISTOTELES. (1996). *Poetika*. Praha: Svoboda

GADAMER, H., G. (1994). *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: Oikoymenh

⁶ MACHIAVELLI, N. (1940). *Vladař*. Praha: Orbis, s. 183-305

ne. Podobně uvažoval i Hobbes⁷, jenž označuje smlouvu – zákon, jako prostředek k dosažení přirozené lidské potřeby jistoty a jako první se pokouší použít metodu mechanistického a matematického výkladu v nauce o společnosti.

Z Čech na přelomu 16. a 17. století je třeba poukázat na dílo Komenského⁸, jehož *Labyrint světa a ráj srdce* by mohl být předchůdcem výkladu hry jako symbolu světa, ale účel hry je zde položen do účelů božských-nadlidských, i když zakotvených v labyrintu světa. Komenský také vyzdvihuje význam hry v učení a význam výchovy vůbec⁹. V pedagogické rovině z něj vychází a dovolává se jej celá současná pedagogika.

O potřebě společenské smlouvy se později významně zmiňoval Rousseau,¹⁰ přesto na základě takových představ vyrostla francouzská revoluce. Rousseau kritizoval „změkčilost“ společnosti a hry se dotýkal ve svém díle *Emil, čili o vychování*, v souvislosti s přirozeným vývojem dítěte.

Nebudu zde více rozepisovat další autory a systémy, které se nějakým přímým způsobem promítli do chápání pravidel ve společnosti obecně i v pedagogických souvislostech a zaměřím se již přímo na ty, kteří se hrou a následně i sportem zabývali jako samostatným fenoménem od 19. století. Předtím se však ještě zmíním o Kantovi.

Immanuel Kant je představitelem doby osvícenství. Dalo by se říci, že se v něm sbíhají všechny tehdejší dosavadní filosofie. Totéž se dá říci i o vývoji myšlení a filosofie od Kantova díla k dnešku. Ve svých třech kritikách se pokusil logickými postupy, jež v podstatě od Aristotela nezměnil, vymezit hranici metafyziky jako vědy o hranicích lidského rozumu. Kantova filosofie dualisticky dělí svět jevů od světa „o sobě“. Pro moji práci měl kromě onoho všeobecného významu ještě ten, jehož souvislost uvádím i v odůvodnění účelu této práce. Zde uvádím velmi stručně, co z Kantova díla plyne pro mou práci.

Z Kantova vyvození kategorického imperativu¹¹ (mravní zákon) vyplývá, že pravidla jsou rozumové-mravní hranice smyslů ve hře. O těchto hranicích musí hráč sám rozhodnout, zda je uzná, nebo překročí a ponese důsledky. Rozhodčí, ač smyslový člověk, je představitelem rozumu a soudnosti ve hře a jako takový musí být vybírán a vychováván.

⁷ HOBBS, T. (1941). *Leviathan*. Praha: Melantrich

⁸ KOMENSKÝ, J., A. (1984). *Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: Odeon

⁹ KOMENSKÝ, J., A. (1992). *Informatorium školy mateřské*. Praha: Kalich

¹⁰ ROUSSEAU, J., J. (2002). *O společenské smlouvě*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk

¹¹ KANT, I. (1944). *Kritika praktického rozumu*. Praha: Laichterova filosofická knihovna

To, že Kantovo dílo bylo mnohokrát kritizováno a jeho východiska i mnohé závěry posunuly vývoj lidského poznání, je reálným zhodnocením jeho dlouhodobé systematiky. Kantovu filosofii rozvíjel Fridrich Schiller, který rozpracoval především jeho estetiku a etiku. Hrou se zabývá v *Listech o estetické výchově*¹², kde hře dává rozměr pudu a vidí ji jako základ krásy. Schiller ve hře spatřuje projev přebytku energie a označuje ji za zdroj všeho umění. Svěbytnost člověka vidí jen tam, kde si člověk hraje, a říká, že hrát si je možno jen s krásou. Svoboda hry podle něj vzniká z protikladu dvou nutností: dobrodružství a nerozhodnosti. Rozhodnutí znamená konec hry.

Myšlenka evoluce začala ovlivňovat v půlce 19. století všechno lidské zkoumání a jí se drží ve svých názorech na hru i Herbert Spencer. Ten možná moderní myšlenku evoluce uvedl na scénu. Ve svém díle *Principy psychologie* vystupuje s teorií hry jako přebytečné energie, která byla zřejmě přímo inspirována Schillerem. Spencer klade důraz na instinkty, pudy a vitální sílu v pojetí empirické psychologie¹³.

Karl Gross¹⁴ je dalším z autorů zabývajících se hrou především z hlediska biologie, ale na rozdíl od Spencera přikládá zdánlivě neúčelné hře přece jen hlubší význam. Hru vidí jako způsob sebeutváření a přípravu na život, ve které si dítě, ale i zvíře cvičí pohyby a vlastně i inteligenční postoje pro dospělost. Ve hrách dospělých nalézají také cvičnou hodnotu, ale i hodnoty další, jakou je soutěživost, estetický požitek, či osvobození se od tlaku nutností vážného života coby zotavení. Gross hru rozdělil na tři základní části: nácvik, napodobování a radost z experimentu. O sportu říká, že vzniká ze hry, ale přestává jí být, když se její technika stane účelem. Gross se dotýkal i morálního aspektu v kritickém pohledu na konzervativní společnost a v souvislosti se „sexuálními hrami“ lze říci, že zde viděl možnost katarzního účinku uvolňování bojového pudu, který by jinak ventiloval jinde.

Psychologické vysvětlení podstaty hry podal Buhler. Přijal Grossovu evolucionistickou teorii a přidal k ní hledisko subjektivní motivace, kterou je podle něj „funkční slast“ coby vzrušení nashromážděné v nervovém systému. Funkční slast popisuje i jako tvůrčí radost, a chápe tak tvořivost jako druh hry. Buhlerovi myšlenky nejsou v žádném uceleném spisu stejně jako myšlenky mnoha dalších, podal ve své srovnávací studii hry Hans Scheuerl¹⁵.

¹² SCHILLER, F. (1992). *Výbor z filosofických spisů*. Praha: Svoboda–Libertas, s. 128-228

¹³ SCHEUERL, H. (1996). *Teorie hry*. Praha: Ústřední tělovýchovná knihovna

¹⁴ GROOS, K. (1973). Hra - dvě přednášky. In. Kolektiv. *Antologie textů k teoretickým problémům hry*. Praha: Ústřední tělovýchovná knihovna

¹⁵ SCHEUERL, H. (1996). *Teorie hry*. Přeložil M. Rýdl. Praha: Ústřední tělovýchovná

Fenomenologie znamená ve vývoji odvrát od Kanta, ale i reakci na karteziánský dualismus. Zkoumá, jak se věci jeví v souvislostech lidského života, a prožitek vidí tam, kde je v jednotě tělo i duch. Husserlova fenomenologie¹⁶ zkoumající fenomény odrážející se ve vědomí se dotýká hry nejen vztahem k podstatě vědomí, ale hlavně v konkrétním prožitku, který sám je nepopsatelným aktem vědomí a pokud jej zkoumáme, zkoumáme pouze jeho odraz. Prožitek jde však k věcem samým – Husserl tak chtěl fenomenologickým postupem nahlížet „čisté vědomí“ v noematicko-noetické struktuře a nejen jeho reflexi. V prožitku jako intencionálním aktu viděl prožívané vnitřní vědomí času¹⁷.

Ačkoli se Husserlův žák Martin Heidegger také nedotýkal přímo hry, viděl základ naší prožívané existence v naladěnosti coby existenciálním módu. Vlastním prožitkem naladění bez-prostředního zkoumání (nechání bytí na pokoji), v našem slova smyslu tedy i ve hře, dotýkáme celku, vracíme se tak k počátku. Heidegger^{18, 19} pak vytýká předchozí filosofii chápání lidského bytí jako věcného vyskytování a mluví o zapomenutí na bytí jako něčeho nejjobecnějšího. Bytí člověka, je pak jako pobyt na světě bytím ke smrti, doprovázeným základní lidskou zkušeností – úzkostí. Zvláštní je jak právě ve sportovní hře často radost je střídána úzkostí, nebo konkrétním strachem. U Nietzsche poukázal morální příkazy jako přetvářku ve společnosti, která je možná nejspíše opět konkrétním strachem ze ztráty dosaženého. Takový strach se objevuje v utkáních často a mění podobu hry od chtěné a tvořivé, k tzv. „bezpečné“. Jakoby si celá společnost pouze na něco „hrála“. V otázce morálky udělal však Nietzsche ještě jeden „horší“ krok tím, že ji označil jako neschopnost slabých být dravci.^{20, 21}

Pro doplnění se na tomto místě musím zmínit i o Patočkovi. Hlavní Patočkov²² téma dotýkající se hluboce hry je pojem autentického bytí, v němž navazuje na Heideggera, Husserla, ale i Finka a které se právě ukazuje ve hře. O problému hry a umění mluví

knihovna

¹⁶PATOČKA, J. (1969). *Úvod do Husserlovy fenomenologie*. Praha: SPN

¹⁷HUSSERL, E. (1993). *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda-Libertas

¹⁸HEIDEGGER, M. (1996). *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenh

¹⁹HEIDEGGER, M. (1993). *O pravdě a Bytí*. Praha: Mladá fronta

²⁰NIETZSCHE, F. (2002). *Genealogie morálky*. Praha: Aurora

²¹NIETZSCHE, F. (1992). *Radostná věda*. Praha: Československý spisovatel

²²PATOČKA, J. (1995). *Úvod do fenomenologické filosofie*. Praha: Oikoymenh

Patočka²³ ve stati, jež se zabývá hlavně filosofickým základem Hegelovy estetiky. O hře se zmiňuje jako o jevu v jeho smyslové prezentaci.

Fenomenologicky se hrou také zabýval původně biolog Buytendijk,^{24,25} který sice vyšel z Grossovy teorie pohybových her, ale zároveň ji odmítl názorem, že hra je nejčastěji hra s něčím a její smysl je v tom, že si s něčím lze hrát, přičemž to něco si zároveň hraje se mnou. Hra je pro Buytendijka formou projevu samostatnosti a cestou poznávání, ale také momentem, kdy se člověk ztrácí v okamžiku herního času, který nemá zjevný a cílený záměr. Dělitkem hry zvířat a lidí označuje rozum, a tím i pravidla.

Zabývá se dynamikou hry hlavně dětí a vlastně obecněji střídáním napětí a uvolnění, které vytváří onu zábavnost. Zde jakoby navazuje hrou na sport, ale zároveň je pro něj sport degradací hry, kde se herní podstata ztrácí. Na příkladech ukazuje, že některé sporty sice mění intenzitu, ale jejich ne-dynamika z nich dělá monotónní činnost. Nesouhlasí s postavením hry do úplné opozice s vážnou činností a popisuje přechodové formy od aktivit ke hře a přechod hry ve sport. Rozdíl mezi hrou a sportem vidí v tom, že hra má pravidla zákazová, ale ve sportu vedou k cíli a hodnotí průběh. Čím více je aktivita zaměřena na cíl maximálního výkonu, dokonalosti provedení pohybů a ohodnocení cíle, tím více ustupuje „hraní si“.

Zamýšlí se i nad rozdíly v pojmání hry pohlavími a vidí větší blízkost ke hře u dívek a u chlapců spíše směrem k soutěži a účelu. Jako fenomenolog se zabývá všemi oblastmi, v nichž lze hru hledat: např. v hrách milostných, kde se opět setkává s Grosse, ale například neshledává zdaleka ve všech slastných pohybech podstatu hry. Ukazuje spíše vývojovou linii: příjemný pohyb-hra-sport.

Sociologicky se na hru dívá Huizinga²⁶: ve svém díle *Homo ludens* považuje hru za kulturního činitele vývoje lidstva a ve spojení hry a umění navazuje na Schillera. Svým pojetím vlastně odmítá pouhé psychologické a fyziologické teorie vzniku hry a oddělení vážnosti a nevážnosti. Zároveň také říká, že boj je v podstatě hrou, i když nový význam slova agón již současnost zapomíná. Kultura tedy vzniká a existuje jako hra, vzájemně se překrývají a hra kulturu překračuje a rozvíjí. Tedy kultura jako hra, nikoli kultura ze hry.

²³PATOČKA, J. (1965). *Die Lehre von der Vergangenheit der Kunst*. In: Biespiele, Festschrift für E. Fink zum 60. Geburtstag, Nijhoff. Den Haag, s. 56

²⁴BUYTENDIJK, F., J., J. (1952). *Podstata a smysl hry*. Přeložil M. Rýdl. Praha: UK

²⁵BUYTENDIJK, F., J., J. (1952). *Das fussballspiel*. Utrecht: Het Spectrum, Přeložil M. Rýdl. Praha: Ústřední tělovýchovná knihovna

²⁶HUIZINGA, J. (1997). *Homo ludens*. Praha: Mladá fronta

Huizinga hru vidí téměř všude, a tedy i v jazyku, ale zároveň říká, že se k ní nevztahují žádné vnější (materiální) zájmy, nedosahuje se její pomocí tedy žádného užitku a ona sama je ve svém aktu prostorově a časově ohraničena. Ne že by ve hře byl zcela bezvýznamný výsledek, ale má význam pouze pro ty, kdo jsou uvnitř. V tom smyslu také oceňuje důležitost vítězství, které přináší stejně dobrý prožitek jako hra sama. Podobně jako Buytendijk v ní Huizinga vidí vnitřní dynamiku a harmonické sladění všeho, co je ve hře.

Huizinga popisuje rysy hry od rituálu až ke sportu a vysvětluje souvislosti mezi hrou a právem. V tomto duchu také mluví o úpadku-„puerilismu“ (tj. dětinskosti) hry a říká, že hra se stala ve sportu (rozuměj profesionálním) neplodnou ve smyslu tvorby kultury a obé se vyvíjí vedle sebe. Požadavek fair-play vznáší na kulturu, hru i sport, ale zároveň klade hru mimo mravní řád.

Wittgensteinovo²⁷ analytické bádání je zaměřeno na jazyk a v tomto směru otevírá hře široký významový horizont. Ve filosofii Wittgenstein zavádí termín jazykové hry. O pojmu hry ve smyslu podstaty říká, že je to prázdné slovo, kterému nic neodpovídá, že je pojmem s nejasnými okraji, ale také souhlasí, že hra je jasně vymezený systém pravidel. S pojmem jazykové hry souvisí činnost surrealistických umělců kolem André Bretona. Na pozici evoluční etiky stavěl svá zkoumání etolog Konrád Lorenz^{28, 29}, který se ptal, zda o rozum se opírající morálka je důsledkem civilizace. Ve hře viděl touhu spojenou s katarzí. Ovšem aby toto vedlo ke hře, musí být zajištěny základní životní nutnosti, což platí pro dětství a domestikaci člověka ve společnosti. Hře přisuzuje v souhlasu s Groosem učební funkci a mluví o geneticky dané soustavě pohybů, kterou je třeba rozvinout. Pro souvislosti „učení hrou“ je významný jím pojmenovaný „imprinting“ jako otisk do paměti za silného působení emocí. Jeho názory jsou rozvíjeny v současné etologii.

Piagetovo³⁰ kognitivní pojetí hry jako předstupně intelektu rozlišovalo hry procvičovací, symbolické a hry s pravidly, z nichž poslední tvoří základ socializace. Hra formuje intelekt, vůli a emocionálně člověka, konkrétně v Piagetově záměru především dětí. Uvolňování napětí prý způsobuje radost ze hry a její slastné prožívání. Proto ji také člověk touží stále opakovat a je pro něj jakousi pozitivní drogou (viz. Buhler). Piaget se také zabýval vývojem morálního usuzování dětí.

²⁷ WITGENSTEIN, L. (1993). *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofický ústav AV

²⁸ LORENZ, K. (1990). *Osm smrtelných hříchů*. Praha: Panorama

²⁹ LORENZ, K. (1992). *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta

³⁰ PIAGET, J. (1970). *Psychologie dítěte*. Praha: SPN

Hluboce filosoficky, až téměř metafyzicky se zabývá hrou Fink³¹, který ji nazývá oázou štěstí a symbolem světa. Fink hledá kosmologické pojetí světa a člověka v něm. Právě hra se mu zdá být tím podstatným, co pobyt člověka (v kosmu) určuje.

V mytologizaci hry vychází Fink již od Hérakleita, ale pojetím fenomenologie (jistě ze svého učitele Husserla) je blízko Heideggera i Nietzscheho. Fink se staví proti Platónovu pojetí hry jako zrcadla a chápe ji spíše coby zpodobení bytí, jež je samostatnou skutečností a částí vesmírného nekonečna, v čemž se navrácí až k Hérakleitovi. Říká, že každá hra má svůj spolulidský horizont, takže se dá doopravdy hovořit jen o hře lidí. Hru přijímá jako fenomén života, protože se objektivně vyskytuje, ale „hru světa“ jako fenomén klade jako úkol budoucnosti po vyčerpání metafyzické tradice hru zakrývající. Bůh prý nehraje v kostky, ale bohové si mohou hrát způsobem, který ten lidský přesahuje.

Psychologicky Fink charakterizuje hru jako zvláštní štěstí z tvoření, které ovšem není hluboké, protože hluboké štěstí je spojeno s hlubokou strážní. Hra pouze propůjčuje vážně naladěný pocit štěstí. Ochota říci, že hrající si člověk nemyslí a myslící si nehraje, ukazuje sílu, jakou Fink vidí v prožitku hry.

Gadamer³² je znám především jako průkopník hermeneutiky, které dal universální princip výkladu lidské zkušenosti, a kde hraje význačnou úlohu jazyk. Zjednodušeně řečeno definoval hermeneutiku jako umění porozumět druhému v myšlenkách, činech i dílech. O hře míní, že je způsobem sebeznámování, v čemž viděl analogii s přírodou, která má také pouze svůj sebeúčel. Za aktivní složku „hry jako umění“ označil diváka a ze „hry jako hry“ toto odstranil názorem, že hra je sama pro sebe, nikoli pro jiný účel, naplněna duchem lehkosti, svobody a štěstí. V tom viděl i možnost ztráty herního charakteru ve sportu.

Cailloise³³ ve své práci *Hry a lidé* zahrnuje sport do své schématické klasifikace hry na soutěž, náhodu, nápodobu a závrať, ve které se jednotlivé kategorie ve hře samé mohou překrývat. Podává ještě jedno, trochu jemnější dělení hry, v němž je na jedné straně jakási volnost – „paidia“ – a na druhé závaznost – „ludus“. Huizingovi vytýká příliš širokou definici hry a obrací jeho tezi, že veškerá kultura spočívá ve hře. Hrou prý nelze kulturu beze zbytku vysvětlit, ale ani od ní oddělit. Ve sportu také spatřuje přerod hry v práci a sám

³¹ FINK, E. (1993). *Hra jako symbol světa*. Praha: Český spisovatel

³² GADAMER, H., G. (2003). *Aktualita krásného-umění jako hra, symbol a slavnost*. Praha: Triáda

³³ CAILLOIS, R. (1998). *Hry a lidé*. Praha: Ypsilon

sportovní akt se stává stejnou „nápodobou“ jako divadlo. Zábavu hledají sportovci jinde. Ze široka se Cailloise také zaobíral estetikou jako herní souvislostí.

Huizingou inspirovaný psychiatr a psychoanalytik Eric Berne³⁴ se zabýval vztahem hry a sociálního prostředí. Berne vychází z dlouhodobého sledování a rozborů ve své praxi i v běžném životě, stanovuje vzorové hry, které se v lidském životě vyskytují, popisuje je a hodnotí v sociálních souvislostech. Obrovský význam vidí ve výchově, kde je snad nejdůležitější vztah důvěry vyjadřovaný pohlazením, jenž se posléze projevuje v sociálním vztahu ke všedním rituálům.

Psychologie je základem práce Millarové³⁵ o hře, a to zvláště u dětí. Millarová se snaží sloučit myšlenky z různých vědních disciplín zabývajících se hrou, vyjma filosofie, pokud nebereme filosofii jako základnu pro jednotlivé vědní disciplíny, a všímá si i hry lidí i zvířat v různých vývojových stádiích.

Černý³⁶ se ve svých fenomenologických studiích zabývá hrou i sportem a polemizuje v pojetí těchto fenoménů hlavně s Huizingou, Finkem a Buytendijkem. Snaží se hledat hranici mezi hrou a životem či hrou a sportem, a také jakých významů hra nabývá – fotbal v lidském životě zúčastněných i nezúčastněných.

Scheuerlova práce ukázala různá pojetí hry a vývoj u velkého počtu autorů⁴¹. Jeho fenomenologické pojetí hry spočívá na širokém významu slova hra, který stěžuje její definici. Hru dává do textu tvorby, a tím jakoby ji zároveň opět připojoval do všedního života, ve kterém je moment tvořivosti zakotven. Scheuerl hledá společné znaky různých her, z nichž by bylo možno vytvořit nějakou obecnou definici, a odmítá psychologický výklad hry jako prožitku, protože chápe hru jako prafenomén. Zde se dostává do rozporu se zakladatelem fenomenologie Husserlem, který bere prožitek ontologicky tak, že pro nás existuje pouze prožívaný svět.

Prožitkem se psychologicky zaobírá Csikszentmihály³⁷, který zavádí pojem optimálního prožitku jako radosti z činnosti, a vidí pro něj veliký prostor v pohybové aktivitě. Právě v této oblasti sleduje také možnost výchovy v působení člověka na tzv. kvalitu života, což je termín, který je jedním z témat vědecké činnosti společensko-vědní sekce na UK FTVS.

³⁴BERNE, E. (1992). *Jak si lidé hrají*. Liberec: Dialog

³⁵MILLAROVÁ, S. (1978). *Psychologie hry*. Praha: Panorama

³⁶ČERNÝ, J. (1968). *Fotbal je hra: pokus o fenomenologii fotbalu*. Praha: Československý spisovatel

³⁷CSIKSZENTMIHALYI, M. (1996). *O štěstí a smyslu života*. Praha: Lidové noviny

Podle Rýdla^{38,39} přírodní výběr vyseletoval z energetických možností hru jako uspokojitele životní potřeby pohybu. Rýdl tvrdí, že každá hra v sobě obsahuje soutěžní prvek, kde vítězství není cílem, ale pouze prostředkem ke zvýšení intenzity prožitku. Úsilí o zvyšování herního napětí je vnitřním zdrojem vývoje hry až ke sportu. Svoboda je prožívána ve tvorbě hry, kde nic nevzniká, a tedy ani nezavazuje. Co je hra a co není, rozhoduje pouze hráč sám. Dalším Rýdlovým přínosem je zprostředkování autorů německé provenience v překladech do češtiny. Za všechny jmenujme dva z nich, kterými jsou Omo Gruppe a Hans Lenk.

Fenomenologicky se problematikou sportu, hry a prožitku zabývá ve svých pracích i Anna Hogenová⁴⁰. Hledá jejich významy v současné společnosti, vycházejí přitom z vývoje filosofie, především starého Řecka, což se ukazuje zejména ve vyjadřování neuchopitelného původního ideálu olympijských her: Areté – počínaje mystickým tázáním Hérakleitovým až po současnou filosofii. Hogenová poukazuje v návaznosti na Heideggera a Patočku na nutnost pojímat bytí a jeho projevy jako celek, ve kterém člověk existuje v porozumění bytí. Fotbalem se přímo zabývají ve svých fenomenologických studiích Buytendijk a Černý, v pohledu na sportovní diváctví pak i Slepíčka⁴¹.

O praktické filosofii ve sportu a souvislosti se společností hovoří Kretchmar⁴². Toto jméno souvisí i s aktuálním bádáním v oblasti filosofie sportu v anglicky mluvícím světě. Kretchmarovou myšlenkou je i to, že filosofie má ve svém induktivním a intuitivním uvažování splnění podmínku falzifikovatelnosti – proto mohou být její závěry dávány na roveň vědeckých. Naopak deduktivní uvažování nám dává logické závěry platné obecně bez výjimky, ale pouze tehdy, máme-li pevné předpoklady. Kretchmar se snaží ukázat, že v podstatě každý se neustále setkává s filosofickými problémy a hledá systematiku tázání se nejen po jevech a fenoménech, ale i po „filosofické připravenosti“ jedinců, kteří mají chuť s ním toto zkoumání podnikat.

³⁸RÝDL, M. (2001). *Člověk, hra a tělocvičná aktivita*. Praha: Universita Karlova

³⁹RÝDL, M. (1993). *Kapitoly z filosofie tělesné kultury*. Praha: Universita Karlova

⁴⁰HOGENOVÁ, A. (1997). *Etika a sport*. Praha: Karolinum

HOGENOVÁ, A. (2000). *Areté – základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum

HOGENOVÁ, A. (2002). *Kvalita života a tělesnost*. Praha: Karolinum

⁴¹SLEPIČKA, P. (1990). *Sportovní diváctví*. Praha: Olympia

⁴²KRETCHMAR, R., S. (1994). *Practical philosophy of sport*. Champaign: Human kinetics

O význam duchovna přesahujícího běžné psychologické kategorie k metafyzickým se teoreticky i prakticky zajímá Jelínek⁴³. Možnosti maximálních výkonů založených na způsobech koncentrace vědomí i v jeho nyní neuchopitelných přesazích vztahuje přímo k vrcholovému sportu.

Ivo Jirásek⁴⁴ se ve své systematické práci zabývá kontexty lidského pohybu a pojmání tělesnosti, prožitku, hry i sportu ve vývoji filosofickém i obecně společenském. V polemice s Finkem se zabývá otázkou hry jako samostatně stojícího světa. Přináší také přehled současných institucí, osobností a jejich práce, které se zabývají filosoficko-kinantropologickým bádáním – počínaje Mezinárodní asociací pro filosofii sportu, českými autory konče.

Toto je výtah myšlenek několika autorů, kteří se hrou zabývali a zabývají v souvislostech reálných i transcendentálních a jejichž názory se často překrývali a překrývají i přes vývoj způsobu lidského poznávání. V dnešní době, která nás nutí proniknout hluboko jedním směrem specializace, lze vidět, jak je hra, ale i jiné fenomény zkoumány právě z hlediska specializace daných požadavky vědy. Některé další vědecké pohledy související s hrou a způsoby rozhodování člověka jsou předkládány níže.

4. Hermeneutika

Jelikož filosofie se vztahuje k vědění o celku, tak i každá z uvedených kapitol bude nutně mířit i vycházet z téhož celku hledání podstaty, tedy pravdy. Jak jsem již zmínil, je to nutný pohyb po spirále vždy pozvedající hermeneutický kruh. Symbolicky je tato spirála zachycená ve tvarech naší DNA neboli v Hérakleitově LOGU našeho bytí jsoucna. Hermeneutika⁴⁵ je sice označována za metodu filosofického poznávání⁴⁶, tedy hledání

⁴³JELÍNEK, M., KUCHAR, J. (2006). *Poznej sám sebe, tajemství těla, duše a mysli*. Praha: Eminent

KABOŠOVÁ, S., M., JELÍNEK, M. (2003). *Skrytá cesta k vítězství*. Praha: Gutenberg

⁴⁴JIRÁSEK, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: UP Olomouc

⁴⁵Judaistický Midraš, jako počátek hermeneutiky měl již na přelomu našeho letopočtu vlastně zákonodárnou funkci a dnešní systém výkladu práva je hermeneutickým kontinuem, který v potřebě vykládat si něco je archetypální. Viz: FISHBANE, M., A. (1999). *Judaismus. Zjevení a tradice*. Praha: Prostor

⁴⁶HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál

PAYNE, J. (1995). *Hermeneutická etika*. Praha: Triton

GRONDIN, J. (1997). *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikoymenh

pravdy, ale její redukce na pouhou cestu vědomého poznávání z mého hlediska není možná, protože se v ní zároveň zobrazuje člověk se svými kontexty a kontexty poznávaného. Mění tedy zároveň nevědomě cestu, po které kráčí. Je tedy snad spíše universálním principem poznání, který zahrnuje prožitek člověka jako způsob přesahování sebe sama tak i vědeckou metodologii v horizontech určených předsudkem k fyzickému jejich přesahem. Je průnikem jsoucen, jejich transcendencí k bytí a zároveň hranicí oddělující podstatu bytí jako celku od konkrétního projevu. V úvodu jsem zmínil cit, který byl ve svém významu v hermeneutice vážen i znevažován. Nemyslím, že by podstata hermeneutického „cítění“ spočívala jen v aktuálním „vcit'ování se“⁴⁷ do předmětu či osoby ve vědecky psychologickém slova smyslu, ale má souvislost s opakovaným prožitkem fenoménu hry na různých úrovních a v odlišných podobách.

V mém tématu je „fenomén“ fotbalu zřejmě možné rozebírat pouze na základě prožití hluboké, různorodé zkušenosti – obdobně jako jeho posuzování – a po pokusu vystoupit z tohoto aktuálního prožívání. Stejně tak se člověk pohybující se po hermeneutické spirále setkává s textem, který v jeho subjektivní interpretaci posunuje vše na jinou rovinu. Hermeneutický výklad tedy není pouhým kompilátem myšlenek jiných zastřených vždy kontextem doby. Intersubjektivita, kterou požadovaly empirické vědy, je v subjektu nemožná a vzniká jedině sdílením stejného stejnými, což, jak vidíme, je „téměř“ nemožné. Naráží to na stejný problém jako nominalistické vědy, které se dostávají ve svých špičkách do stejného bodu. Feynman k tomu říká, že kvantové mechanice nerozumí nikdo a celá je výsostnou oblastí několika specialistů, kteří nemohou být korigováni ostatními pro nesrozumitelnost⁴⁸. O tom, že pravda není přístupná všem, však mluvilo v různých náboženstvích a filosofiích již mnoho myslitelů a samozřejmě tak v bolestech vyvstalo mnoho paradigmatických změn, pro které byli lidé upalováni.

Uchopení fenoménu je tedy možné jedině prožitím celku skrze fenomén, přičemž všechny vstupy se jako základní energetické vstupy ovlivňují, a mění tak realitu. Nejen však realitu „fenomenologa“, ale velmi pravděpodobně realitu „o sobě“⁴⁹, přeneseně řečeno mění kvalitu kolektivního vědomí (viz. 9. 2.), i když ještě nemusí nutně zvyšovat jeho úroveň.

⁴⁷BOCHEŇSKI, J., M. (2000). *Slovník filosofických pověr*. Praha: Academia, s. 48

⁴⁸FEYNMAN, R., P. (1998). *O povaze fyzikálních zákonů*. Praha: Aurora, s. 137.

⁴⁹Pokud se k témuž dostává společenská věda, bývá označována jako esencionalistická a jsme u problému universálií. Ve fyzice je současně vrcholnou paralelou kvantová teorie.

Poznávám svět skrze fenomén fotbalu a fotbal skrze svět. Dotýkám se bytí skrze sebe jako pobyt jsoucna a naopak. Heidegger říká „*Bytostným určením pravdy jest pravda bytostného určení. Po vysvětlení je snadno patrné, že tato věta neznamená pouhé převrácení slovosledu a že nechci budít dojem paradoxu*“⁵⁰. Ze splynutí mezi poznáním a jsoucnem nevyrůstá specializace na fotbal, ale právě ze specializace vyrostlý způsob pojmání světa jako celku, jehož jednotlivé projevy hledají rovnováhu, která se zdá být tím, čemu říkáme pravda. Proč raději nezůstanu u fotbalu, který lze hrát a snažím se o jeho uchopení jako fenoménu? K tomu říká Popper: „*Na otázku, proč používáme tyto universální zákony místo toho, abychom se více drželi „zkušenosti“, lze dát dvě odpovědi. A) Protože je potřebujeme: protože neexistuje nic takového jako čistá zkušenost, nýbrž existuje jen zkušenost interpretovaná ve světle očekávání nebo teorií, které jsou „transcendentní“.*

B) Protože teoretik je člověk, který chce vysvětlovat zkušenosti, a protože vysvětlování zahrnují použití explanatorních hypotéz, které (aby byly nezávisle testovatelné) musí překračovat to, co doufáme vysvětlit.“⁵¹

Čistá zkušenost, jak ji zřejmě chápal Popper, je něco jiného, než co já vidím v prožití fenoménu. Takový zkušenostní akt je prolnutím mého vědomí s vědomím „energie“, která není vnímána naší úrovní vědomí a možná je vně našich apriorních forem. Zkušenost zde tedy získáváme, ale nejsme schopni ji vědecky interpretovat mimo své teorie dané časoprostorovým způsobem vnímání. **Sem umíst'uji to, co Popper nazývá čistou zkušeností, protože překračuje naše fyzikální teorie, a co se týká vědy jako jednoho způsobu lidského zkoumání, tak jde za hranice, které si věda dosud dovolila zkoumat. Jsou to hranice prostoročasu neboli horizonty našeho pobytu. Nemusí to však být hranice bytí jako principu, který může existovat i za těmito hranicemi, jak jsme ji nyní my schopni vnímat ve vědomí.** Je to prolnutí Popperova druhého a třetího světa v celek se světem prvním. Naše neschopnost něco vnímat neznamená, že to něco neexistuje, což by mohlo potvrzovat i karteziánské: „můžeme to myslet“, i když nerozumíme. Nejsme-li nyní schopni něco myslet, neznamená neexistenci, ani že to nebudeme schopni myslet příště. Rozlišování, zda je něco dobré či zlé, jsou tedy až následnostmi za otázkou, co to znamená „jest“, jak se ptal Heidegger. Odpověď, proč raději nezůstanu u fotbalu, který lze hrát, je, že se necítím být v tomto smyslu „pouhým

⁵⁰HEIDEGGER, M. (1993). *O pravdě a Bytí*. Praha: Mladá fronta, s. 75

⁵¹POPPER, K., R. (1997). *Logika vědeckého zkoumání*, Praha: Oikoymenh, s. 499-500

specialistou“ na fotbal z výše i níže uvedených důvodů, ale přeji si být milovníkem hry fotbalu.

Pokud mluvíme o fenoménu, vztahují se k Husserlově fenomenologii, která převzala od Tomáše Akvinského „esse intentionale“ a jako intencionalita jsoucna k bytí, v mém případě skrze fenomén hry jako fotbalu, je-li jím vůbec, vyjadřuje splynutí s celkem. Nikoli tedy jen „pouhé“ psychologizující vcítění se – empatie. Toto splynutí je harmonií singularity, nebo snad hermeneutickým symbolem kruhového vztahu neohraničenosti, kde lze jen těžko hodnotit, kde končím Já a začíná Ty, nebo Ono. A to nejen v Buberovském vtaňování se k druhému člověku, ale právě i k bytí. Z toho důvodu je tato práce jen těžko nějakým jiným způsobem objektivní ve smyslu vědeckém, než jak je objektivní chaos. Předpoklad objektivnosti tedy ponechávám statistickému zpracování fraktality lidského vnímání v toužebné uchopitelnosti momentu krásy.

Hermeneutická spirála byla nejspíše vždy linií lidského hledání a podobnosti, které vykazují teorie chaosu jako vrcholný produkt tázání, jsou zřejmé. Člověk se vždy vracel zpět, aby znovu prozkoumal již nalezené, aby na ně nechal dopadnout jiné světlo své existence a aby se z jeho odrazu vydal na další cestu kolem sebe. „Herméneuein“ znamená „vykládat“, pokouším se tedy vykládat to, co je skryté⁵². Skryté i ve mně. Skryté nelze jen tak odkrýt a ukázat. Vidět to mohou ti, kdo jsou „probuzeni“ k vidění. Probuzení není ekvivalent inteligence, ale stav uvědomělého spojení člověka jako jednotlivého jsoucna s celkem toho, co nahlíží. Splynutí s bytím. Hra je jakousi možností se s nádechem na chvíli ponořit do bytí, ale aby v něm dnešní člověk neutonul, musí se opět vynořit. Hermeneutika pak znamená vejít, prožít a opět se pokusit podívat zpovzdálí. Fenomenologie hovoří o dvojí redukci. Je to stálý pohyb po symbolické spirále, která má v sobě ideální představu koule.

Jsem dál na své cestě i v práci, kterou jsem započal před 11 lety a kterou jsem krokem kulhavého koně s přáním mít křídla přivedl sem. Inspirován bych chtěl inspirovat. I filosofie má dnes tuto roli k dílčím vědám. Inspirovat a provázet své mladší kolegyně. Mým záměrem vyrostlým z půdy času je živě tvořit filosoficko-básnické dílo, neboť s Heideggerem věřím, že „*básnický bydlí člověk*“, a každý má vládnout tím jazykem, který je mu vlastní.

⁵²BEDNÁŘ, M. (2006). Hermeneutika a její možné uplatnění v kinantropologii. *Česká kinantropologie* 10 (1), 81-96

V tom vidím Alétheiu – pravdivost onoho Heideggerova „pobytu“. V Patočkově duchu tedy tvrdím, že autentičnost vzniká hlavně tam, kde je člověk schopen mluvit „svým“ jazykem, ať již by to byla čísla, či dláto, a tedy žít z vlastního pramene. Být sám sebou je nejtěžší lidský úkol člověka žijícího ve společnosti, protože předpokládá pochopení, nebo alespoň zdání pochopení toho, co je člověk. Zmíněné „nechat být“ je pak reciprocitou vztahování se neboli dávání sama sebe všanc. Rozhodčí se svým výkonem ve hře dává všanc stejně jako hráči, ale má to o to těžší, že nehájí svůj zájem o vítězství, ale principiální stanovisko, které není zjevné. Odkrývá se podstata bytí v pobytu člověka?

5. Podstata hry a její kontexty

Pro Hérakleita je hra částí vesmírného nekonečna, ze kterého se nám dostává vědění o celku, do něhož hra patří⁵³. Takto pojatá hra je fenoménem, který ve svých projevech přesahuje teorie o hře jako přebytku energie, a tím i konstrukci hierarchie potřeb. S tímto jsem polemizoval ve své diplomové práci, jež vycházela z rozhovorů se svou učitelkou fyziky, která prožila pobyt v koncentračním táboře. I tam si prý byli lidé schopni hrát.⁵⁴ Doktorka Sovová nám vyprávěla⁵⁵, že i přes všeprostopující únavu byly chvíle, kdy lidé hráli „něco jako na mrkanou“. Ne všichni. Někteří okamžitě usínali, nebo nemohli pro bolest tělesnou či duševní, ale někteří byli schopni si takto hrát. Bylo to posilující hraní si pro dobrý pocit, pro úsměv, pro sounáležitost s ostatními, což vše posilovalo víru v život. Z toho vyvozují, že pro hraní je zapotřebí jen o málo víc než minimum k přežití. Není snad samotná hra jakýmsi předpokladem života, nebo jejím symbolem jak to viděl Fink? Může být tím, co dítě instinktivně provádí jako formu učení, nebo tím, co člověka v koncentračním táboře instinktivně tlačí za nadějí k přežití. Je hra v této podobě zbraní života pro své uchování se, nebo je samostatným paralelním světem, jak polemizuje Jirásek s Finkem?⁵⁶

⁵³Pojem nekonečna, který řeší matematika vycházející z teorie množin George Cantora, který uvedl na scénu předpoklady pro přijetí aktuálního nekonečna v matematice, se nedaří plně postihnout, a proto ani pro výchozí pozici hry nemáme v tomto termínu pevný bod. Raději bychom tedy měli mluvit o „nepředstavitelnou“.

⁵⁴PLACHÝ, A. (1999). *Hráčská inteligence a kreativita ve fotbalu*. Diplomová práce. Praha: UK FTVS. Vedoucí práce Václav Hošek

⁵⁵Problém přenosu zkušeností jako možného vědeckého základu byl v ČR uznán založením instituce tzv. Orální historie.

⁵⁶JIRÁSEK, I. (2003). Je Finkova analýza hry dostatečně radikální? In Hanuš, R. (Ed.) *Fenomén hry, teoretické a metodické příspěvky k tématu hry*. Olomouc: Universita Palackého, s. 33-36.

Hra je spojována s nekonečnem v konkrétním okamžiku zvaným prožitek, což z pohledu fyziky svádí k paralele sounáležitosti kvantové mechaniky a teorie relativity. Za všechny, kdo se snaží o spojení těchto dvou teorií, jmenuji symbolicky Stephena Hawkinga⁵⁷ a teorii superstrun. Hra je v tomto spojení jakousi myšlenkovou rozprostraněností bez konkrétního směru času. Jakoby v ní platil jinak námi jednosměrně vnímaný čas a směřování jeho kvant se v představě rozlévá všemi směry. Život se zdá jít kupředu (i když třeba po spirále), ale hra se jeví v myšlenkové činnosti libovolně krátkým zastavením směru času. Používám označení „krátkým“, abych znovu dokumentoval již zmíněné, že si nelze hrát stále při vědomí vlastní existence. Hra je svátečním zastavením, prožíváním singularity, nebo snad vědomí hmoty či boha, zkrátka existence. Nevíme ovšem, jak vypadá singularita, co je bůh nebo hra. Jsou-li to lidské konstrukce, nebo existující fenomény. Fyzika postuluje konec času do černých děr a časové „nekonečno“ na jejich okraj. Jako bychom opět mluvili o hře coby horizontu pobytu, jenž člověka odděluje od existence a neexistence v plnohodnotném významu života jako harmonie. Člověk má rád tajemství, ale také chce mít jasno. Tajemství jako možnost poznání, které nás má zbavit strachu z neznámého. Tajemství, které nás má vést k úspěchu, pryč od nejistoty, a proto hledáme, tvoříme různé teorie a snažíme se je ověřit, dokázat a překonat, abychom našli další tajemství jako horizont bytí.

Heidegger si kladl otázku, zda vůbec čas sám je horizontem bytí⁵⁸ a exaktní věda také hledá jak dosáhnout za „nyní fyzické“. Čas chápeme v jednom směru, ale nikdy si nemůžeme být jisti tím, jaký doopravdy je, dokud se na něj nepodíváme jinak či odjinud. Feynmanovi formulace matematických modelů jako třeba „součet přes historie“, který byl zaveden v kvantové fyzice, kde jednotlivé *dráhy* – *historie* odpovídají Bohrovým *orbitám*, nás minimálně jazykově uvádějí do pokušení přemýšlet o směru času. Je snad „mýtus“ Akašické kroniky či Platónova anamnézis obdobou matematické singularity bytí, nebo zápisem kulturní evoluce „memú“? Teorie dilatace času, plynoucí z obecné teorie relativity, nám přeci ukazuje možnost, že čas plyne v různých soustavách různě, přičemž záleží na pozici pozorovatele. Může být hra dočasně platná (dočasoprostorově) uzavřená soustava

⁵⁷HAWKING, S., W. (1991). *Stručná historie času*. Praha: Mladá fronta

HAWKING, S., W. (1995). *Černé díry a budoucnost vesmíru*. Praha: Mladá fronta

S Hawkingem polemizuje jeho učitel Roger Penrose.

HAWKING, S., W., PENROSE, R. (2000). *Povaha prostoru a času*. Praha: Academia

⁵⁸HEIDEGGER, M. (2002). *Bytí a čas*. Praha: Oikomenh, s. 481

jiného stupně vědomí pro své účastníky? Ne každá zábava splňuje takový požadavek. Je to vrchol hlubiny, kterého se dosahuje jen výjimečně. (viz kap. 5.2.)?

Jestliže jazyk je projevem bytí člověka a se slovy si lze hrát, pak řekněme, že věda nám snad (doufáme v to, protože boj značí smrt) přináší možnost zachování našeho bytí, ale láska a hra je přáním našeho bytí. Problém spojení podstaty hry a jejích jednotlivých prvků je možná řešitelný i z hlediska fyziky či jiné vědy, ale daleko nejdůležitější je právě spolupráce a spojování jednotlivých odvětví lidské činnosti. Kdo si tluče stále jen svoji bábovičku a nedívá se kolem sebe, tomu se může i rozpadnout pískoviště. Jsme spoluhráči v tvorbě světa, i když nás agonální symetrie stále staví proti sobě.

Vyjádření ke způsobům lidského spolu-zkoumání vzešlo z konference, kterou v roce 2007 připravilo šest papežských univerzit, kde biologové, filosofové a teologové diskutovali o vzniku života v ontogenezi jedince, zní, že nesmí být pomíchány způsoby zkoumání. Vědci nesmí vyvozovat filosofické závěry z výsledků svých částečných výzkumů a předkládat je veřejnosti jako obecné pravdy. Naopak ani teologové, ani filosofové nesmí částečné výsledky výzkumu používat jako nějaké definitivní potvrzování „svých pravd“.⁵⁹ Nechceme-li to interpretovat jen jako politický pakt o neútočení, jde tedy hlavně o spolupráci, a chceme-li symbolizovat, tak o souhru.

Gadamer říká, že: „*Všude, kde jde o vědění, které nemůže být získáno učením, nýbrž jen zakoušením sebe sama a zkoušením vědění, které se domníváme mít, máme co činit s dialektikou*“⁶⁰. Proč zde uvádím tuto větu? Ne snad proto, abych citoval velkého guru hermeneutiky, i když mě těší, že mohl alespoň někde přemýšlet podobně, ale pro odkaz na dvě podstatné věci najednou:

Za prvé je to ono zakoušení sebe sama, k čemuž musím připojit – „rozpuštěním se v tématu“. To je snad to, co Husserl označoval absolutním prožitkem⁶¹. Jen prožitek v nás zanechá ty nejhlubší stopy. Nejde jen o pouhou zkušenost, která se zvětšuje v opakování, jde o propojení sama sebe s procesem, k němuž se vztahujeme. Pokud prožitek vztahujeme k bytí, pak nám horizonty bytí stále unikají, a to již jen kvůli našemu vstupu do něj. Prožitek může být na-plnění světem, ve Finkově smyslu „Kosmem“, či Heideggerově „bytím“. Není to pouhé za-plnění, zážitek. Rozdíl je snad pro „naladěné“ zřetelný, ale

⁵⁹TV Noe, Cyklus: Octava Dies – 459, dostupné z:
<http://www.tvnoe.cz/index.php?cmd=event.detail&id=2153>. [12. 1. 2008]

⁶⁰GADAMER, H., G. (1994). *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: Oikoymenh, s. 31

⁶¹PATOČKA, J. (1969). *Úvod do Husserlovy fenomenologie*. Praha: SPN, s. 56

nejsem přesvědčen, že jsme jej všichni schopni zahlédnout, nebo alespoň zahlédnout bez doprovodu, který již pochopil, nazřel a je jako Buddha „probuzený“. V intenci výše uvedeného (viz: s. 19) projití skrze fenomén k celku bych tedy daleko spíše použil pro prožitek celku pojem „pro-plnění“. Vystihují tato slova podstatu toho, co mají znamenat, nebo jsou bezobsažná? Položená otázka je vždy úskalím obhajoby jakéhokoli transcendentálna, neboť se vždy ptá pouze po ohraničeném a dále se nemůže dostat. Dále se lze dostat jen naplňováním, zpřítomňováním, bytostněním, vlastním zakoušením, což znamená pro-žití a *pro-plnění*... Lepší a symbolické je nedoplnit čeho prožití, i když by se dralo na jazyk prožití celku. Prožití se nevztahuje k předmětu, přestože se zjevuje v situacích. Není předmětné. Je to ono *na-pro-plnění*. Věčné téma mnoha tvůrců myšlenek.

Husserlova fenomenologie mluví o struktuře, která je intencionálním celkem vyplňování a zklamávání. Není tedy jen senzualním otiskem apriorních forem v rozumu, ale nese v sobě intenci, která se dokáže protáhnout i skrze tyto formy k celku. Domnívám se, že tyto formy dokáže i ovlivňovat. Husserl šel cestou interpretace zkušenosti, která však není atomická, ale vždy v sobě již obsahuje bezprostřední danost i její překročení. K prožitku poznání fenoménu Patočka vykládá Husserlův záměr: „*Zjednat si terén, kde se mi zkušenost ukáže, čím je, abych ji mohl kontrolovat, zachytit, analyzovat, strukturálně fixovat různé její komponenty daností a nedaností, překročení atd. O to běží*“⁶². **Jestliže tedy interpretuji zkušenost vrcholného prožitku, který mě přivedl k základním strukturám spočívajících v prostoročase, pak tím měním tyto struktury informací o svém prožitku a naplňuji jí globální vědomí, které se mění a otiskuje zpět do vědomí mého. To zapřičiňuje nepoznatelnost celku, ať ho označíme jakkoli. Druhá možnost je, že se „náskok“ apriorních forem stále zmenšuje nepřímo úměrně množství a kvalitě informací, kterými je plníme (netvrdím, že tomu tak je, ale může být), a v určitém bodě *naplnění* překročíme aktuální apriorní formy prostoročasu, respektive posuneme se k vyšší formě vědomí s pravděpodobností dalšího horizontu. Jestliže prostor měříme časem a čas kvantem, pak je počet to, co můžeme překonávat naším mozkiem již nyní, a pokud změním určující čas, změní se i vnímání prostoru. Pak přijde snad to, co je mnohdy deklarováno jako spiknutí temných mocností, tedy nový řád.**

Hra a sport toto naplnění mohou přinášet stejně jako ukončení možnosti sportovat – již v běžném slova smyslu může přinášet prázdnotu a osamocení. I té se neustále dotýkáme

⁶²PATOČKA, J. (1993). *Úvod do fenomenologické filosofie*. Praha: Oikoymenh, s. 19

sami v sobě, protože kdyby jí nebylo, nebylo by možno nic naplnit. V tom je symbolizován celek. Můžeme mít úzkost z prázdnoty. Strach z neznámého je snad něco jiného ve svém principu naplnění něčím, i když dosud nepoznaným. Strach a úzkost, ty temné kmotřičky Heideggerových a Nietzscheho myšlenek. Ve fotbalu, jak jsem již jednou zmiňoval, vystupuje strach v situacích, kdy se hráči bojí o výsledek. Mění se jejich herní naladění, které se pravděpodobně odráží i ve fyziologických procesech a to od uvolněnosti svalstva, přes enzymaticko hormonální produkci, až snad ke změně frekvencí mozkové činnosti.

Nemohu a nechci zde rozebírat, jak se toto vše objevuje ve sportovní hře, protože je to téma samostatného výzkumu, či sérií výzkumů. Stokrát může být hra dobrá po všech stránkách, ale jen jednou je to „ONA“. Jen jednou se třeba dokážeme dostat na „vrchol hlubiny“. Jen jednou přesáhneme své jsoucnost a staneme se bytím.

Dokážeme vysvětlit proč? V to smíme doufat. A co máme dělat? Hledat a rozmyšlet. Těšit se na nové poznatky a jejich přínos a být připraveni na nebezpečí, která přinesou. Dokáží se lidé připravovat na svůj „pokrok“? Dokážeme ve stále rychleji běžící době vychovávat a respektovat sami sebe mezi svými poznatky? Gnothi seauton⁶³.

Druhým důvodem uvedení Gadamerova citátu je dialektika v nejširším smyslu. Boj protikladů, ale zároveň jejich jednota. Ostrá hranice po úderu Occamovi břitvy, ale také jejich rovnováha. Jistota obou stran a risk jejich spojení. Bytí a nebytí. Ohraničenost a rozprostraněnost. Hmota a antihmota. Prázdnota a naplněnost. Kolik mystiky a fyziky zde bylo vyjmenováno. Tolik rozdílné a naprosto nerozlučné. Proto však lidé potřebují rozdělovat. Ten souboj je v nás od počátku, a protože jsme lidé, musíme rozdělovat a snažíme se rozdělené spojit. Snad i všem srozumitelný biologický princip hovoří jasně. Žena – muž. Nebo sociální členění my – oni. Nemohu si zde nerýpnout do sebe, jakož i do některých filosofů a vědců. Filosofie – věda. Ivan Havel se ve výzkumném záměru při studiu interakce mezi různými úrovněmi komplexních systémů typu vědomí/mozek obrací k problému, který tuto komplexitu komentuje slovy: „*V souvislosti s tím se mezi filosofy a filosoficky orientovanými přírodovědci obnovuje debata o vztahu mezi myslí a tělem. Za*

⁶³Nápis gnothi seauton – poznej sám sebe, byl vytesán nad vchodem do chrámu boha Apollóna v Delfách ve starém Řecku. V podobném smyslu se vyjadřoval ve staré Číně Konfucius, který se jako praktik života vyjadřoval spíše k vědění. Smysl jeho učení byl v tom, že pokud chceme dobře spravovat stát, musíme začít především spravovat své vědění. Toto mělo platit pro každého a zejména pro vládce.

zvlášt' obtížný (a možná i klasickými metodami neřešitelný) problém je považována otázka lidského vědomí (vnitřního prožívání).“⁶⁴

Naplnění a prázdnota. Štěstí a neštěstí. Život a smrt. To vše se symbolizuje ve hře. Již kdysi mě na základě situací vlastního života napadlo, že ne každý má to „štěstí“, aby dostal velikou a krutou ránu osudu. Aby si s ním osud pohrál. Tam se přiblíží k nicotě a má šanci rozpoznat a pochopit. Přestat mít strach z nejhoršího, protože už na dno nahlédl, a žít ze sebe naplnit prázdnotu. Je k tomu třeba „štěstí onoho neštěstí“, nebo je v nás ukrytá síla, která dřímá stočená v útrokách „našeho vnitřního vesmíru“ jako veliký had, o němž symbolicky mluví stará filosofie Indie⁶⁵. A co říci k síle hry? „*Tanec s bohem v kruhu dokonalého štěstí.*“⁶⁶

5.1. Metafyzika přání

Hra, bytí, pravda, štěstí, podstata, to vše jsou slova s významy odkazujícími k nejuzurpovanější oblasti filosofie, k metafyzice, či ontologii.

Metafyzika/ontologie se zabývá podstatou věcí a procesů, jejich vzájemností a tím, jak se vztahují k celku. Snaží se uchopit i pojmy pouhou dedukcí těžko uchopitelné, jako je hra, pravda, naděje, fantazie, víra, atd. a samozřejmě se ptá, kdo jsme my lidé. Také bývá označována jako oblast, v níž hledáme hranice rozumu. Hledáme tedy něco něčím, o čem také víme jen málo, a tak se pohybujeme po spirále poznání našeho vztahu ke světu. Svět je odpovědí a my se snažíme hledat vhodné otázky, abychom pochopili, co „jest“, a věříme, že naše konání má smysl.

Víra je důležitým fenoménem lidské společnosti. Je mnoho způsobů a mnoho „idejí“, ve které lidstvo věří – počínaje ideou boha teologického a nekončíc ideou energie v pravdě

⁶⁴HAVEL, I., M. (1998). *Teoretický výzkum komplexních jevů ve fyzice, biologii a vědách o společnosti*. Popis a cíle výzkumného záměru. Praha: Centrum pro teoretická studia UK dostupné z: http://www.cts.cuni.cz/documents/vyzk_zamer.htm [18. 9. 2007]

⁶⁵Hadí síla „kundalini“ je energií bohyně Šakti, která se od dolního konce páteře skrze sedm čakr dostává až k bohu Šivovi sídlícímu v hlavě. Pomocí tantrické jógy by se měl propojit ženský a mužský princip, ale i lidské a kosmické. Viz: KNIPE, D., M. (1993). *Hinduismus, Experimenty s posvátnem*. Praha: Prostor

⁶⁶tamtéž s. 142-143

„božských“ vlastností konče. Na zemi existuje život a z jeho otevřených vlastností pramení celý svět. Ukazuje se genialita kruhu coby symbolu nekonečnosti.

Všechno poznání, umění, uspořádání nazývané entropie (neuspořádanost) se při svém mohutnění stává slabší a slabší. Paradox slábnoucí mohutnosti ve mně vyvolává optickou představu třesku. Snad jen dalšího třesku na spirále času. V lidském životě je pak čas mírou. Čas v našich vyjádřeních plyne, stojí, letí, skáče a vrací se v neočekávaných záblescích jakoby „důvěrně neznámého“. S ním se pohybuje člověk a jeho víra. Nebo snad lépe jeho přání. Stejně těžko uchopitelné jako čas. Mít dobrý čas je přání člověka (Aristotelova eudaimonia?), a to i na biologické úrovni – vždyť ani naše pocity nemusí odpovídat našim emocím, či obecně stavu organismu. Sladká únava při vítězství a neuvědomování si bolestivých zranění, pokud je přináší úspěch. Je to i naše víra. Je to i náš strach z nedobrého času. Víru však lze potlačit, ba i zlomit. Lidské přání je nezničitelné v lidském čase a mohou zaniknout pouze spolu. Zda zanikají, nebo pouze mění způsob své existence, je nyní „za fyzikou“.

Pokud bychom se dokázali podívat „do času“, možná by se nám vyjevilo, odkud a kam vede náš „kruh“. Bylo by nám to něco platné v našem pobytu? Uvěřili bychom viděnému? Ctili bychom své smlouvy? Tisíckrát opakované otázky v tisících let, ale v novém kruhu spirály poznávání? Ptám se v souvislostech sportu a pedagogiky jistě podobně, jako se ptal třeba Pierre de Coubertin, přestože vím více o fyziologii lidského těla, jejím fyzikálním základě a přestože jsem dále od vzniku ideji svatého času klidu zbraní. Nejspíš to jen dokazuje, jak jsme z hlediska hledání podstaty stále na cestě. Navíc se zdá, jako bychom ještě více než dříve hráli hru na slepou bábu, která má více pokusů a možností, ale více než dříve nám uniká, čeho vlastně chceme dosáhnout.

Jestliže Huizinga otevřel dveře myšlenky, že kultura vyrůstá ze hry, pak se můžeme zamýšlet, zda a jak se ze hry, toho prazákladu radosti, stal sport. Je to nyní účelová radost. Radost je zdravá, tak se radujeme, když je to výhodné. Stále je to však radost na základě našeho přání. Máme více možností mít radost než v minulosti a méně silných strastí. I neuspořádanost strastí stoupá. Vlastně ani nejde vždy o čas, ale třeba jen o místo. Přání však zůstává stále jen jedno, mít dobrý čas. Dobrý čas máme při hře. Máme jej i při sportu, pokud je v něm rovnováha módu hry s módem boje, nepřebíjená starostí o existenci. Ale i ta je důležitá, protože doplňuje celek. Bylo by chybou si představit jen oddělené úseky jakéhosi herního zápalu na hřišti od života potom, jak učinil například Caillois. Ten náboj v nás zůstává a neseme ho s sebou i s jeho pozitivní, či negativní polaritou. Svou hru si neseme ve svém čase. Své znaménko vkládáme do svého sportu. Někdo silněji, někdo

slaběji s hlavním proudem, po stranách, či proti proudu pohybu většiny. Ta kombinace polarity, směru a síly pak určuje, jak nás vnímá společnost a jak my ji spoluvytváříme. Co jsme navenek, z nás dělají naše schopnosti a dovednosti. Co jsme v celku, znamenají naše volby.

5.2. Sportovní souvislosti

Sport jako prožití výkonu a směřující k vrcholnému výkonu, který nás může zničit i povznést symbolizuje vztah jsoucna a bytí. Člověka spějícího ke smrti jako horizontu jeho vědomí, ke smrti jako jistotě a nejistotě toho, co smrt může odkrýt.⁶⁷ Při pohybu mezi životem a smrtí v jednom okamžiku (různě dlouhém) je pak snad možné prožít obrácení šipky času jako vztažné struktury našeho vědomí a vrátit se k němu zpět. Není to snad jediná možnost prožít „chórismós“, ale tuto šanci dostane každý. Tuto možnost nám také dávají nejkritičtější okamžiky našeho života, pokud k nim dojde, jako je možnost záchrany vlastního dítěte či sebe, jedině s vypětím sil, které jsme vůbec netušili, že máme. Vrcholné okamžiky sportovního „výkonu“ – zóny, či formy (i v jiné činnosti, například v meditaci) jsou obdobou, o kterou sportovec usiluje a kterou by chtěl umět ovládnout. Hogenová mluví při dotýkání se těla sportovce a těla země o dialogu pro duši a ducha, který otevírá přesažnost celku bytí, v němž je sport posvátným symbolem, kde dochází k možnosti „kenósis“ – vyprázdnění z tvaru a naplnění se posvátným – „pleróma“. „*Skála vyzývá k překonání, sportovec je vtažen do otázek, jež klade skála, odpovědí je snaha skálu vylézt*“⁶⁸. V posvátném dialogu můžeme situaci chápat obráceně, kdy skála je symbolem čekající odpovědi na otázku, jíž přináší člověk. „Dokážu to?“ Takto se lidé ptají, když mají před sebou výzvu. V opravdovém sportu jde o překonávání překážky, která je v poslední řadě tím prvotním překonáním sama sebe. Nejde zde o diváky jako vnější svět, protože zápas v tom momentě není představením, ale sebezískáním, sebenalezením. Někteří sportovci popisují situace, kdy se cítili při svých nejlepších výkonech jakoby mimo své tělo, v jakési „zóně“, nebo jakoby jejich vědomí dovedlo jinak být v časoprostoru, a oni

⁶⁷Neurobiologie zabývající se sebeuvědomováním člověka tento stav nazývá „zkušenost blízké smrti“ a já ho zde kladu do paralely s „motorickým vědomím“, o kterém sportovci někdy mluví jako o „zóně“.

⁶⁸HOGENOVÁ, A. (1998). Příspěvek k hermeneutice sportu. In A. Hogenová (Ed.), *Hermeneutika sportu*. Praha: Karolinum, s. 24

mohli sledovat míček, který se k nim řítí stokilometrovou rychlostí jako ve zpomaleném záznamu⁶⁹.

Sám si pamatuji celkem třikrát prožitek, který odpovídá zmíněnému. Je to jakési změněné vnímání, vědomí nebo nad-vědomí či jiné proudění energie. Musím říci, že předtím jsem byl k možnosti tohoto jevu u sebe skeptický. Vždy jsem si říkal, někdo to možná zažil. Když jsem se pak snažil si onu „zónu“ vyvolat, námaha byla vždy marná.

Podstata sportu stejně jako podstata celé lidské společnosti je v našich současných možnostech stále meta-fyzická. Nevíme zatím, odkud se rozhořívá plamen naší podstaty, a tedy ani všeho, co se našeho pobytu v kosmu týče. Sami jsme mírou všech „našich“ věcí, a byť bychom chtěli sebevíc objektivizovat naše pravdy, nemůžeme vyloučit jejich relativitu. Není to však nihilismus, kterému se bráníme pozitivní potřebou žít. Stejně tak nelze říci o představách vrcholných fyziků, že jsou nemožné⁷⁰. Relace jako vztah je základem zkoumání kosmu i mikrokosmu, jak nám to ukazuje teorie relativity či princip neurčitosti ukazující podvojnost či lépe jednotu hmoty a energie.

Je logos různých forem hybatelem a produkuje změnami těchto forem sám sebe? Vždyť historie našeho druhu nám v dílčích epizodách ukazuje, že to tak nejspíše je. Jednota našeho pobytu v biologické i sociální rovině je nepochybně podstatou sportovní aktivity a situace určuje, do jaké míry jsou obě roviny v daném čase komplementární. Navíc je možné, nebo snad nutné, o nich uvažovat jako o jediném celku, v němž se vyskytují souběžné myšlenky generované ve stejném čase, byť třeba ve vzdálených oblastech.

Jak se tedy nyní jeví sportovní hra? Je projevem fenoménu hry jako podstaty lidského života? Snad ano. Ukazuje se tu celek ve hře coby tajemné pozadí a možnosti svobody, nalezneme rituál jako evidenci a dres jako její masku. Je tam boj jako vývojový princip. Je tam dřina jako nutnost participace na vlastním štěstí, je tam odměna jako hodnota, kterou člověk přisuzuje a o níž má strach, je tam veškerá náhoda i příčinnost, chladná rozvaha i prudké emoce. Je tam vítězství i podvod jako sobeckost a fair-play jako altruismus, jsou tam pravidla jako přání lidské smlouvy a vykřičník nedostatečnosti, rozhodčí jako míra spravedlnosti, celek i části, fyzické i meta-fyzické. Dostat se k podstatě prožitku tohoto fenoménu však nelze jednoduše a bez prožitku lze jen těžko uvěřit, že tato realita opravdu existuje. Sport je nyní aktuálním symbolem „dospělého“ světa, který válčí i sportuje

⁶⁹KABOŠOVÁ, S., M., JELÍNEK, M. (2003). *Skrytá cesta k vítězství*. Praha: Gutenberg

⁷⁰HEISENBERG, W. (2000). *Fyzika a filosofie*. Praha: Aurora
BARROW, J., D. (1996). *Teorie všeho*. Praha: Mladá fronta

zároveň. V současných válkách jsou však prozatím „domácí“ ti chudí a sport je spíše symbolickou ukázkou bohatství.

Chci-li symbolizovat, pak tím nejsamozřejmějším symbolem fotbalu je míč. Slovo míč je i etymologickým základem „foot-ball-ové“ hry v různých jazycích. Řecky palla, francouzsky balle, anglicky ball stejně jako v němčině, nám připomíná význam jazyka ve hře i s radostností, jakou děti v Čechách mluví o balónu. Málokdy uslyšíme ve fotbalových kruzích slovo míč. Balón je koule – nekonečnost kruhů – ideální tvar božského-slunce. Jsou zde však kromě ideálního tvaru další vlastnosti, v nichž tkví ideálnost⁷¹ míče. Pružnost, tvrdost, velikost, váha, létavost..., které se spojují v ideálním vyladění. To však jsou vnější projevy vyrůstající z toho, co je nejvnitřnějším účelem míče ve hře, tedy jeho herní podstatou. Skrze míč probíhá hra a podle kontextu je třeba měnit jeho vlastnosti. Děti mají menší, lehčí a třeba barevný, dospělí od něj chtějí alespoň trochu nevypočitatelnosti k dosažení záměru dát gól. Existuje tedy jednotný ideál míče spočívající na jeho podstatě, nebo jde vždy o kontextuální zření? Dokáže se podstata jako pravda oprostít od kontextů projevů bytí, nebo existuje nějaká pravda ideální? Lze někdy doměřit a dopočítat, nebo právě nemožnost jednoznačného určení vytváří ideál, ve kterém uniká a vzniká pravda?

Z fyzikální podstaty míče plyne pravidelnost a předvídatelnost, nikoli jakási překvapivost, jak se občas ve fotbalových kuloárech mluví o vlivu náhody, svádějíc to na míč. V této předvídatelnosti má fotbal svůj pevný řád, daleko pevnější než pravidla. Tato logika míče je narušována vším ostatním pro dosahování rovnováhy jako pravdivosti fotbalu. Tato rovnováha je sladováním hry a sportu jako radosti a boje. Z tohoto vyvážení pak vzniká sportovní hra ve svém vnitřním uspořádání chaoticky spojující kauzality spočívající v maximální přípravě jednotlivců i týmu s tím, co může tyto jednotliviny přesahovat a být metafyzickým určením výkonu ve hře přinášejícím opravdové bytí.

Huizinga viděl lidskou kulturu jako hru, která ovšem ve sportu, který je paralelním světem vedle kultury, již ztrácí svého tvůrce. Nemohu jeho názoru přitakat, byť je mi zřejmý a beru jej jako Huizingovo nekonkrétní přání po jiném směru vývoje. Navíc na „vině“ není sport jako fenomén, ale člověk v principech, které se snažíme poznat. I když dnešní moderní profesionální fotbal není coubertinovský humanistický, dovolím si tvrdit, že vytváří kulturu (sport je kulturou) člověka, a pokud bychom to chtěli označit za rozvoj či úpadek, bylo by třeba se „postavit stranou“ a nahlédnout fenomén na pozadí celku bytí.

⁷¹Ideál vnímám jako lidský konstrukt projektující se v nejlepším vyladění do jsoucího. Podstata jako pozadí ideálu je tedy pravdou bytí naplňovanou však v projevech jsoucena. Otázka je, jaké projevy bytí jsme nyní schopni vnímat. (Viz. kap. 9.)

Jinak jde stále jen o náš strach ze změny a nelibost z toho, kdy jedna část našich projevů uzurpuje jinou, byť by to bylo třeba i znásilňování přírody, kterou měníme. Můžeme odhlédnout od něčeho, co snad ani nedovedeme vnímat? Dovedou toto „postavení se stranou“ ovládat v této době alespoň ti nejlepší z lidského rodu⁷²? Je možné na základě vrcholných prožitků, v nichž se dotýkáme jiné hladiny vědomí pochopit celek? Nebo snad i změnit trvale vědomí, a tak i prožívání? Jestliže ano, pak lidé, kteří to dokáží a setrvají, budou žít jiný život mezi lidmi.

Nevím, jakou měl Huizinga osobní zkušenost se sportem své doby, ale já nyní i přes všechny skandály a „děsivě spásonosné“ vyhlídky genetických úprav využitých k ovlivňování lidských možností, dokážu ve sportu zahlédnout stopy směřující k ideálu čestného soupeření. Je to viditelný záblesk i u těch neúspěšnějších profesionálů, často označovaný jako hraní na půl plynu, či podcenění soupeře. Nejde zde již o „obstarávání“ a vrací se lehkovážnost hry. Sportovní oblast sice nabrala ve své prodejnosti rozměry celé společnosti, ale stále ještě skrývá šanci být návratem do dětství, kdy onen tlak na úspěch/vítězství, byl přece jen snad trochu upozaděn. O to je třeba pečovat výchovou i jejím systémem postaveným nutně na rodině jako nejmenším společenském celku. Výchova hrou je samozřejmě středem snažení, ale v našem partikulárním světě je třeba o takový postoj k výchově stále bojovat. Vychovávána má být celá fotbalová společnost, nejen děti, ale i jejich rodiče, trenéry a vůbec dospělé, kteří se okolo fotbalové hry pohybují.

Je třeba být na pozoru před zrychlujícím se výzkumem, který může zcela změnit strukturu tradičních lidských hodnot, stejně jako rozlišování toho, co je rozumem uchopitelné, a co už nikoli. Co říkal Fink o hře, mohu směle použít k fenoménu fotbalu. *„Abychom rozuměli hře, musíme znát svět, a abychom porozuměli světu jakožto hře, musíme ještě hlouběji vhlédnout do světa“*⁷³.

⁷²Pouze symbolicky se tomu přibližují sportovci při přelomu sezón, kdy na jeden večer, pod vlivem alkoholu, ustupují všechna dohodnutá pravidla (včetně obecných pravidel slušnosti a zákona). To se děje samozřejmě častěji, ale jen tato příležitost svádí dohromady všechny a mnozí se loučí. Tam se otevírá nebe, z řádu přichází chaos, který je svobodou rovnosti a vylévá se to, co nová sezóna naplňuje nadějí. Není to filosofie, ale rituální orgie. Viz: MARTÍNKOVÁ, I. (1998). Pojetí času v předmoderním světě a ve sportu. In A. Hogenová (Ed.), *Hermeneutika sportu*. Praha: Karolinum, s. 92

⁷³FINK, E. (1993). *Hra jako symbol světa*. Praha: Český spisovatel, s. 78

5.3. Lze strukturovat hodnoty člověka?

Pokusím se v Kretchmarově duchu obecně rozdělit hodnoty do roviny etické neboli morální a roviny užitečné⁷⁴. *Morální hodnoty*, které se v člověku více, či méně ukazují, jsou sice jako ideál oceňovány, ale v běžném životě člověka ve společnosti není jasné, zda jsou spíše výhodou, či nevýhodou. Fakt, že si tyto hodnoty přejeme mít, vyjadřuje naši touhu po ideálu jako osobní transcendenci – biologičnosti k metafyzickému celku-bytí. Celek ukazující se v projevu člověka ve vlastnostech, jež jako ctnosti postulovala již antika a pro které užíváme výrazy: *čestnost, statečnost, uměřenost, svědomitost, spravedlivost či laskavost* se také neprojevují u jedné osobnosti stále a ve stejné intenzitě. Ani ve smyslu vytváření hlavních charakterových vlastností člověka, nejsou konzistentní napříč situacemi, které vnášejí do rozhodování emoční, tedy vývojově starší a silnější struktury. V těchto hodnotách se projevuje naše svoboda vykupovaná bolestí.

Užitečné hodnoty také vyjadřují naše přání, ale vztahují se zřetelněji k biologickému základu v nás, zastoupeném základním pudem života. Nepopisují již tolik projevy našeho jednání, ale to, co oceňujeme a přejeme si mít v běžném životě. *Vědění, umění, bohatství, bezpečí, zdraví, či přátelství* nás v posloupnosti úvah nakonec zavedou k možnému původu touhy po takových hodnotách. Je to z evoluce vygenerovaný strach rozmělněný do podob jednotlivých přání užitku? Potřeba užitku má pak podle psychologicko-ekonomické teorie spirálovitého nárůstu potřeb tendenci spíše se zvyšovat. Nebo je možné, že naše větší ochota podvádět své hodnoty vede k vyššímu hospodářskému růstu? Jsme raději ochotni obětovat hodnoty, když nám jde o zisk, jak již dávno vyslovil Thomas Hobbes? Jestliže ano, pak to ukazuje, že hodnoty jsou strukturovatelné, a to minimálně z hlediska času a prostoru. V těchto *užitečných hodnotách* se projevuje naše nesvoboda odměňovaná štěstím.

Hodnoty jako intencionální akty jsou ne-relativní, ačkoli se vztahují k člověku a ke společnosti v aktuálním čase a prostoru, které jsou pozadím, vztažnou soustavou, naší současné úrovně vědomí. Chápání jejich proměnlivosti spočívá ve vzájemných poměrech vnímaných vnější formou, která se dá koupit. Hodnota sama nikoli. Vnější forma totiž nepřekračuje naše apriorní formy vnímání, protože je jimi dána, kdežto hodnota je vztahem k celku života, a tedy přesahující naše pochopení apriorních forem. Hodnota vyžaduje ostatní hodnoty ve „správné míře“ pro své naplnění. Některé hodnoty jsou téměř protichůdného charakteru (bohatství - uměřenost) a symbolizují snad možnost ducha

⁷⁴Viz. KRETCHMAR, R., S. (1994). *Practical philosophy of sport*. Champaign: Human Kinetics

vzepřít se současné, neboli jakékoli předcházející, biologické úrovni. V souvislosti s možností převrácení hodnot je na místě otázka, zda a jak moc člověk potřebuje své tradice a rituály s hodnotami souvisícími, a do jaké míry je dokáže nahrazovat novými? Odpovědí je míra spojení dobrých tradic a opouštění, či změna těch „špatných“, tj. neudržitelných. Takové ustanovení je však sporem samo o sobě. Zkusím tedy alespoň vyzdvihnout, co se mi jeví nejdůležitější. Jsou to tradice a hodnoty rodinné výchovy, ve směru zlatého pravidla etiky, jež i nyní potvrzují ideály společenských smluv stejně jako výzkum přírodních věd. V souvislosti s fair-play ve sportu ukazuje možné rozlišování v otázce hodnot Jirásek⁷⁵ a přehled přístupů ke strukturaci hodnot ve výzkumu ukázal Kavalíř. V jeho práci je také vyzdvížena výjimečnost hodnoty zdraví, jako nejpochoitelnější spojnice k hodnotě „nejvyšší“, tedy k životu⁷⁶. I takto uchopitelná hodnota je však zhodnocována tím, co ji metafyzicky přesahuje – svobodou.

Výchova má svůj biologicky jasně odůvodnitelný text, ale zároveň vyrůstá v kontextu tradice. Je však možné udržet alespoň na stejné úrovni respekt k základním a tradičním imperativům (např. desatero), pokud se mění a rozpadá nejzákladnější výchovný tvar – rodina? Lze držet tradiční hodnoty sportu a společnosti vůbec, pokud se bude bortit tento podstavec? Nebo je i výchova součástí složitější podmíněného systému samoregulujících se principů, které se i v reflexi našeho snažení budou ubírat dále svým směrem? Není tedy vlastně zbytečná, jak požadoval Lao-c' klaněje se před silou Tao.

Tomu si nepřejí přitakat, a tak tvrdím, že nelze přitakat s tím, že to nějak dopadne. Náзор fatalismu, že vše se řídí svými pravidly bez ohledu na naše snažení, je již doufejme za námi. I přes pohledy některých biologických teorií uvažujících o „svými zákony se řídícím životě na základních úrovních“, nám rozum vnucuje myšlenku (nebo je to domýšlivost?), že vývoj svého rodu jsme schopni nejen ovlivňovat, ale i řídit. Dokonce to vypadá, že i přes neblahou zkušenost se stále budeme pokoušet ovlivňovat a řídit náš životní prostor. Ze strachu, nebo z potřeby uplatňovat rozum? A jsme opět u původní filosofické otázky – hledání míry.

Jak přesahuje myšlenka člověka, a co tedy vlastně určuje „pokrok“? Je to vědecké poznání na základě exaktních disciplín vědy? Nebo je to lidská smlouva? Nejspíše jedno

⁷⁵JIRÁSEK, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*
Olomouc: UP Olomouc, s. 249-261

⁷⁶KAVALÍŘ, P. (2003). *Pozice sportu v hodnotových systémech a preferencích žáků středních škol*. Disertační práce, Ústí nad Labem: Universita Jana Evangelisty Purkyně. Školitel Pavel Slepíčka

ovlivňuje druhé, a lidé tak v tomto manipulují se svým osudem, ale možná i s osudem Země. James Lovelock⁷⁷ se vyjádřil v tom smyslu, že na přírodu si jen tak nepřijdeme a opravdu zranitelná je pouze civilizace. Historie naznačuje zranitelnost civilizací, ale přesto celek lidstva pořád zvětšuje své množství, což nutně neznamená zvyšující se kvalitu. Pojem zdraví člověka symbolicky napovídá, že pokud se my lidé začínáme z přírody vyčleňovat stále více, můžeme se stát jejím parazitem, proti kterému je třeba bojovat, aby nezahubil celý organismus, kterému z hlediska množství vládnou spíše mikroorganismy než lidé⁷⁸. V tomto smyslu se jeví ekonomické uvažování o zbytečnosti ochrany planety před námi samými potvrzením skrytého přesvědčení ekonomů, že příroda si nás lidstvo ochrání jako svůj nejdůležitější projev. Jinak řečeno nás ochrání naše schopnost poznání, i když již v jinak vypadajícím světě. Mluvím-li o ekonomech, nemyslím tím nejen absolventy ekonomických škol a směrů, ale mám na mysli spíše pohled na svět přepočítávaný na peníze jako symbol užítku. Tito ekonomové života jsou tak na stejné cestě, jakou kritizují, když tvrdí, že ekologické aktivity jsou poroučením větru dešti. Chybí jim vztahování se ke kráse přírody, nebo jsou o krok dále než „ti ostatní“ (viz. generační spor, kap. 6.)? Jsou snad protichůdné pozice ekologů i ekonomů vykazující znaky fundamentalismu tím, co vytváří rovnováhu? Naše přání mít svůj starý svět, který cítíme jako kus sebe, tedy celek, stále při sobě, se symbolicky projevuje ve stavbě novodobé Noemovi Archy v Grónských jeskyních. Je to hledání arché, neboli počátku. Zjevně se máme z Bible i z jiných náboženských textů co učit.

Pravdivost hodnot je nejspíše skrytá opět v rovnováze všech kontextů, ze kterých jednotliviny vycházejí. Veškeré pokusy o rozdělení hodnot chci nyní uzavřít poukázáním na svobodu, které veškerý lidský život v lásce a spolupráci staví na hlavu a ukazuje na obtíž zachycování podstaty. „*Jen ten, kdo má odvalu být absolutně sám, může být svobodný v tvoření*“⁷⁹. Všechny naše závazky nás tíží, ale bez nich přichází „nesnesitelná lehkost bytí“. Je tedy další lidská existence otázkou našeho přání a máme možnost ji nějak ovlivnit?

⁷⁷LOVELOCK, J. (1994). *Gaia, žijoucí planeta*. Praha: Mladá fronta

⁷⁸Z konference OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru v roce 1992, jíž se účastnili vládní i nevládní zástupci států celého světa, vzešla deklarace o trvale udržitelném rozvoji sepsaná v dokumentu *Agenda 21*. V ní se říká, že všechny státy jsou v tomto směru povinné spolupracovat. Nejzákladnější rovinnou spolupráce je z mého pohledu výchova jako základ výstižnějšího vyjádření „udržitelného života“.

⁷⁹HOGENOVÁ, A. (2000). *Areté-základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, s. 101

5.4. Vůle k moci a možnosti překročení

Pro ukázkou složitosti tohoto úkolu si poněkud pohrajme s myšlenkami Fridricha Nietzscheho. Nietzscheho metafyzické vyjádření pravdy bytí se v jsoucnech projevuje vůlí k moci⁸⁰. Vůlí k bytí. Nietzscheho názory ovlivnily svět ve své nejhorší možné interpretaci a podobě. V jeho filosofii života jako vůlí k moci je zakotvena myšlenka, že jiní budou využívat výsledky našeho myšlení a bádání a budou je využívat spíše pro svůj aktuální prospěch než pro jakýsi vzdálený ideál všeobecného dobra.

Nevyvstává zde principiální rozpor? Pokud chceme udržet svůj způsob existování jako společnosti, musíme se obrátit proti základnímu principu pobytu jsoucna – vůlí k moci. Musíme ji korigovat. K tomu můžeme nyní využít několik spolupracujících vstupů: výchova, zákon – smlouva, dělba práce, poznání... Jestliže se ovšem obrácíme proti základnímu principu bytí, pak jej zároveň rozvracíme, a bytí nás jako „proti sobě“ jdoucí způsob svého projevu zničí. Máme tedy nějakou šanci? Zničíme se sami na základě obrácení proti principu bytí, nebo nás zničí základní princip našeho pobytu?

Jaký má tato otázka a zdánlivá principiální bezvýchodnost dopad pro všední život, vynecháme-li v historii vyhocená vysvětlení? Jelikož o podstatě bytí (účelu) bez víry nevíme stále nic, nemůžeme se chovat, jako bychom neměli volbu. Máme přání být a mít se dobře a není třeba to stupňovat. Mít se lépe než ostatní již vyrůstá z našeho strachu. Pokračováním otázky tedy je, zda lze nemít strach? Pokud si odpovím, že lze nemít strach, když nemám o co přijít, pak rezignuji na možnost společnosti. Další možnou odpovědí je, že strach lze dočasně překonat vlastní silou. To staví pyramidální sociálně vrstevnatou společnost dnešního typu, která začne mít globální problémy, které ji buď zničí, nebo posunou o „kvalitu“ výše. Třetí možností je starat se o dobro ostatních a ostatního, protože představa, že se o mě ostatní postarají, bude-li třeba, je sice chimérou, ale zároveň ideálem. Tato cesta zahrnuje i cestu víry v boha. Žádná z těchto cest, jak je vidět, nepřináší to, co se nazývá klidem či jistotou. Jistota se v tom smyslu jeví téměř nežádoucí, protože by zastavovala pohyb, který je naplňováním časoprostoru. Co to znamená? Buď jsem nějakou významnou linii přehlédl, nebo je třeba všech těchto cest, abychom se mohli pohybovat k ideálu, kterým je „být a mít se dobře“. Pohyb samotný je onou realitou života, v níž má své místo i míra strachu.

⁸⁰NIETZSCHE, F. (1992). *Radostná věda*. Praha: Československý spisovatel

Naše přání je myšlenka vyslaná do budoucnosti. Je zřejmé, že se lidé snaží vždy řešit dříve časově bližší události než velmi vzdálené a řekněme s rezervou, události přesahující hranici našeho života či života našich dětí. V pohledu za tento horizont se chováme často podle principu „Po nás potopa“. Vždyť i problémy našeho dohledného žití začínáme hasit, až když nás již opravdu pálí, a většinou (alespoň věřme, že ne vždy) je řešíme hlavně ku prospěchu svému v sestupné sociální hierarchii důležitosti: já – my – oni – to. Užitek je mírou vyjádření víry v budoucnost, kterou jsme schopni dohlédnout, a tím také vyjádření našeho vztahu k sobě, k nám, k nim... Vyjadřujeme se naším chápáním a projevením hesla „Carpe diem“. Naplnění našeho času versus zaplnění našeho času.

Pohybujeme se v prostoru střetu filosofických úvah a tím prostorem je celý kosmos. Odpovídání na otázku, jakou máme šanci v dlouhodobé perspektivě, je tudíž vždy spekulativní a přímo v něm pokračuji v kapitole o teorii her. (viz 7.1.) Zda dojdeme v hermeneutické spirále vývoje pomocí vlastních sil na „vyšší“ úroveň, která změní naše vztahování k původnímu principu, nebo zda dojdeme konce, to je vpravdě básnicky „ve hvězdách“. V této labilitě našich nejvzdálenějších, ale i nejzákladnějších cílů se stále musíme s Kantem ptát:

1. Co mohu poznat?
2. Co mám dělat?
3. V co smím doufat?

Kant tuto triádu převzal a upravil z etiky Tomáše Akvinského, který ji postuloval jako cestu ke spáse. Kant a po něm Heidegger pak otázkám přisoudil tři disciplíny: kosmologii, psychologii, teologii, které skládají filosofii

Nebudu se zde dále snažit po pátrání nejskrytější podstaty. Byť je třeba zjevná probuzeným. Ani se nechci domýšlet, že mně se tato podstata jeví. Nechci být domýšlivý nad míru. Chci však tvrdit, že jsem schopen se v sobě dotýkat podstatného. A věřím, že je toho schopen každý člověk, pokud musí. Co je tedy podstatné? Jsem zpět u přání – „mít dobrý čas“.

Odpověď na třetí otázku je tedy: Smím doufat v přání ~ smím doufat v dobrý čas!

Co mám dělat? To je již vskutku praktický problém každodenního života. Dejme tuto otázku do souvislosti s otázkou právě zodpovězenou. Kant ve své systematické filosofii

vytvořil zásadu praktického rozumu, která nám osvětluje zmíněné přání každého člověka: „*Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla platit jako princip všeobecného zákonodárství.*“⁸¹

Kant tuto svou zásadu vyslovil i v jiné podobě, za jejíž objevení děkuji Miloši Bednářovi: „*Jednej tak, abys lidství v osobě své i druhého využíval vždy jako cíle, a nikdy jako pouhého prostředku.*“ Na této formulaci lze dobře ukázat, že musíme respektovat i lidství v sobě a nepoužívat tělo jen jako nástroj k nějakému účelu, například sportovnímu výkonu. Ukazuje se Epimélea – péče o duši – ale snad raději lépe pochopitelná péče o člověka. Slovy Anny Hogenové: „*Rozhodčí nesmí brát hráče jako prostředek, ale jako účel!*“ Pravidla mu v tom mají pomoci. Zde se zřetelně jeví i podstata sportu v chápání jeho ideálu. Mluvím o humanistickém ideálu sportu jako nástroji péče o člověka, založené na zlatém pravidle etiky, které z krystalické podoby Kantovy formulace opisujeme jako:

Chovej se k druhým tak, jak chceš, aby se chovali oni k tobě⁸².

Ideálem sportu se jeví péče o člověka a jeho ontologickým přesahem je již u Platóna zmiňované „areté“, později přeměněné v „kalokagathiu“. „Vyaretování“ péče o duši a péče o tělo, kdy „téchnai“ naplňuje „epimeleia“ a jedno spočívá v druhém. Řecké areté směřující ke kosmu a kalokagathia směřující k člověku. Kosmos a mikrokosmos. Harmonický rozvoj ducha i těla Platón popisoval jako potřebu gymnastiky těla a činností duše⁸³. Zároveň je to možné pochopit jako oddělení duše a těla, které bylo později uvedeno do konkrétnější podoby v kartesiánském „clare at distincte“, jasném a ohraničeném. Jestliže určíme areté jako ideál sportu v péči o člověka, můžeme je vztáhnout i na celé naše existování?

Skrze areté a kapitolu o kráse se v kapitole Gnose vrátím k první Kantově otázce: „Co mohu poznat?“

⁸¹KANT, I. (1944). *Kritika praktického rozumu*. Praha: Laichterova filosofická knihovna, s. 43

⁸²Míra, která byla a je podstatou hledání mravního ideálu nejen v „západní kultuře“, ale i styčným bodem různých filosofíí a náboženství až po dnešek. Již 500 let př.n.l. ve staré čínské kultuře Konfucius opíral svůj praktický humanismus v podstatě o totéž a zavedl praktickou etiku, na které postavil systém reformace vzdělání a politiky. Vše bylo zakotveno v lásce a úctě v rodině. Viz:

OVERMYER, D., L. (1999). *Náboženství Číny, Svět jako živý organismus*. Praha: Prostor

⁸³V antickém Řecku byla gymnastika chápána šířeji než dnes právě jako projev harmonie a ve vzdělávacích ústavech – Gymnasion – šlo právě o vedení v duchu kalokagathie jako cesty k celku. Athlétika byla zřejmě užší společenskou skupinou kritizována jako zvrácený jednostranný důraz na tělo. Nicméně existovala a stejně jako dnešní sport měla velký společenský úspěch. Kdo kritizoval, kdo využíval a kdo jí musel žít, je již odkazem na způsob fungování tehdejší společnosti.

5.5. Co je areté?

Nebudu se zde příliš rozepisovat o takzvaně nepopsatelném, ale uvedu několik symbolických projevů či myšlenek. Areté je princip dynamické rovnováhy, Hérakleitova sporu, Aristotelova pohybu, hinduistického spojení brahma–átman v advaitu, čínského jin a jang na základě čchi, islámského tauhídu jako cesty sjednocení, nebo spojení fyzikálních teorií nejmenšího a největšího.

O Aristotelově pohybu říká Hogenová: „*Pohyb u Aristotela je procesem vedoucím od počátku (arché) k účelu (telos) přes entelechia (přes vnitřní účel). Areté je plnost entelechia*“⁸⁴. Z toho je možné usuzovat, že nejen cesta jako metoda, ale i účel na cestě jsou celkem, k němuž se areté vztahuje. V tom spočívá holistické vidění světa, které je nutně bolestivé, neboť nachází nejen krásu, ale i problémy, jež je vyvažují v místech, kde tuto symetrii každý nevidí.

Areté může být i ideálem posvátného smyslu olympijských her, které byly symbolizovány svým ohněm jako projevem ideje dobra – areté, jež spojuje trojjedinnost tepla jistoty lásky domova – světla pravdy – spravedlnosti a uměřenosti plamene, ve kterém se spálí vše bez rozdílu. Ten oheň je počátek všeho. Vše jako symbol energie.

Areté v člověku, který, zdá se, má potřebu rozdělovat a pojmenovávat, je spojením a projevením hodnot, jimiž se vztahuje k ideálu dobra či krásy, aniž by dokázal takový ideál určit. Řecký ideál areté se skládá ze čtyř základních ctností (moudrost, uměřenost, statečnost a spravedlnost. Křesťanství k těmto přidává ještě víru, lásku a naději⁸⁵.

Aristoteles tedy spatřoval v areté cestu od počátku naplněnou vnitřním účelem⁸⁶. Od počátku kam? Snad na vrchol, jenž je dán přesahem sebe sama do nicoty, kde je zakotveno dobro. Jak tedy kráčet po této cestě? Symbolicky od začátku do konce. Co to znamená pro slavnost novodobých olympijských her jako časového kontinua spojení ideálu prapůvodní ideje a hmatatelného teď? Je to cesta od ohně k ohni? Od úvodního ceremoniálu k závěrečnému svobodnou a tvořivou cestu svého vlastního výkonu? Onen dlouhý úvodní ceremoniál, který odebírá sportovcům tak potřebnou fyzickou energii není povinností. Naopak je svobodou, jež může přinášet duševní sílu a možné kultovní spojení s počátkem. Je však třeba být naladěný, být svobodný, být přítomen jako celek i jeho část.

⁸⁴HOGENOVÁ, A. (2000). *Areté – základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, s. 15

⁸⁵JIRÁSEK, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filozofie, těla a pohybu*

⁸⁶GADAMER, H., G. (1994). *Idea dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: Oikoymenth

Zažil jsem pocit povinnosti nástupu takových ceremoniálů při několika univerziádách, kdy nebyla cítit ona síla prožitku okamžiků, které nás mohou spojovat. Spojovat s celkem, spojovat s počátkem, spojovat spolu. Zažil jsem však i pochopení významu symboliky nástupů, které je nevysvětlitelné před nastávajícím utkáním, má-li jít o výsledek. Rozdíl byl v tom, co jsem věděl, ať již ze zkušenosti nebo ze studia, a co jsem si přál vidět. To je síla výchovy a sebevýchovy, která nás vede k umění prožívat i to, co je naším vnitřním rozporem. Zakončení her je v duchu volby účasti sportovce vždy svobodnějším projevem účastenství na bytí, a to již jen z hlediska počtu. Úvod je spíše rituálním nástupem k boji, ve kterém se jeví obava z neznámého, obava o úspěch. Zakončení je teprve oslavou celku, v němž se v proběhlém seznamování mohly otupit hrany soupeření. Pro ten večer jakoby bylo vše završeno, na chvíli odpuštěno. Prohřešky se v mystériu slavnosti neřeší, i když jsou třeba veřejně připomenuty. Právě rozvzpomenutí přijde až druhý den a s ním návrat do veřejného života, který požívá veškeré ideály v politickém obchodu. I ten může mít však „své ideály“.

Takový prožitek je samozřejmě také symbolem, který vždy může zůstat za hranami prožívaného času, stejně jako je tomu ve hře. Symbolicky řečeno, může zůstat „u bohů“, i když víme, že je v nás uložen a dost možná i mimo nás. Pak je takový prožitek z pohledu otisku dnešních apriorních forem ve struktuře vědomí prožitkem meta-fyzickým. Hogenová píše, že areté je naplňováno jako nejvyšší ideál původních olympijských her díky přiblížení k bohům – epifanii. Kratochvíl v tomto duchu mluví o čase a olympijských hrách ve smyslu úpadku v současné podobě her, ze kterých zmizela religiozita, a nastoupila komerce.⁸⁷

Význam olympijských her jako symbolu v dnešním světě pak ukazují obchodně politické kalkulace spojené vždy s místem pořádání her. Vnímání či představování sportu jako apolitické události je bláhovostí či násilností podobně jako jiné snahy oddělit společenské fenomény od společnosti. Vždy jde daleko spíše o vyjadřování pohledu na celek, nebo spíše na cestu a volbu kroků, jaké na této cestě tápavě volíme.

Kratochvíl také ukazuje, že ideál olympijské myšlenky nebyl vždy naplňován ani ve starém Řecku. Mýtické soutěže bohů stejně jako reálné soutěžení v Olympii, Delfách či Korintu ukazují oslavu vzcházení a zacházení vítězů a poražených jako symbolu života a smrti, ale také toho, co odsuzujeme na dnešní společnosti či sportu. Získávání výhod je

⁸⁷KRATOCHVÍL, Z. (1998). K potěše bohů i lidí. In HOGENOVÁ, A. (Ed.) *Hermeneutika sportu*. Praha: Karolinum, s. 6-11

projevem agónu - boje a je symbolizováno i u bohů, například Apollónovým vítězstvím ve hře na flétnu, či hraním za odměnu na obnovených olympijských hrách v 8 st. př. n. l.

Krásu pak byla vždy vztažným bodem, který byl rozhodujícím i pro zavádění, případně rušení jednotlivých soutěží. Kratochvíl píše v citaci Pausaniáse: „*Závod apéné (spřežení mezků) nepochází ani ze staré doby, ani nebyl pěkný na pohled...*“ *To jsou typické řecké důvody: není to hezké, a ani prastaré. Novinky musí být pěkné, např.:* „*Při 93 Olympiádě (r. 384 př. n. l.) se jim zalíbilo závodit vozy taženými hříbaty*“⁸⁸. Takový vztah ke kráse se občas objevuje v současném sportu i v opačné polaritě. Nikoli: „Nebudeme měřit, protože se nám to nelíbí“, ale: „Nebudeme závodit, protože to jde těžko změřit“.

6. „Krásu je smyslovou aproximací k celku –Areté“⁸⁹

Na spojnici úvah o areté a kráse si dovolím malé generační symbolizování jako vyjádření vztahu ke kráse s uplývajícím časem.

Kontinuální lidská „pravda“ předávaná z generace na generaci naší západní civilizací je rovnovážné podstaty. Dřív bylo krásněji a nyní je lépe. Možná bude materiálně stále lépe a krásu se bude měnit v souvislosti s tím. Pokud přestaneme chtít vidět současnou krásu, změní se paradigma, nebo úroveň našeho vědomí. Co je „nad současným rozumem“, je tedy nyní nepomyslitelné, ale můžeme se toho dotýkat v prožitku, který pak chápeme jako krásu okamžiku. Takový dotek někdy označujeme jako projev geniality neboli jinakosti, kterou obdivujeme, ale zároveň se jí bojíme.

Platón ve svém podřazení krásy dobru vlastně umožnil krásu nějak stupňovat a měřit, na což reaguje celý dosavadní vývoj. Schiller propojil krásu s hrou svým názorem, že teprve s krásou si člověk hraje, a tak ji zase povýšil jako pravdivost lidského života. Okřídlené Schillerovo rčení: „*Člověk si hraje jen tehdy, když je v plném významu člověkem, a je jen tam zcela člověkem, kde si hraje,*“⁹⁰ nás přivádí k celku lidského života v prožitku těchto fenoménů.

Krásu se ukazuje v okamžiku, stejně jako hra. Neubauer říká že „*Prožitek krásy - 'estetický zážitek' - je přitom mírou našeho poznání. Líbí se mi tradiční, scholastický výklad, že se v kráse zjevuje bytí jako jednota tří transcendentálií: jednoho - dobra - pravdy (srv.*

⁸⁸tamtéž s. 9

⁸⁹HOGENOVÁ, A. (2000). *Areté-základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, s. 92

⁹⁰SCHILLER, F. (1992). *Výbor z filosofických spisů*. Praha: Svoboda-Libertas, s. 175

slavné scholastické dictum: ens est unum, bonum, verum). Tyto atributy jsoucího vypovídají právě o jeho intencionálním bytí, nikoliv o objektivním. (Proto Kant v Kritice čistého rozumu, týkající se poznání objektivního, transcendentalie zavrhuje.) Označení 'transcendentalia' je přiměřené: jednota, pravda a dobro jsou něčím, čím jsoucno sebe sama překračuje; krása pak je projevem tohoto sebezpřekročení“.⁹¹

V tomto duchu je třeba i vzít v úvahu požadavek impresionistů, že nejdůležitější je první vjem a skládání těchto dojmů v dadaistickém celku. Ne, že by pak krása mizela, ale mění se a rozkládá do mnoha maličkostí, protože je problematické ji vidět celou. Proto umělec čeká na inspiraci. Umění je nádech krásy a bylo by krásně symetrické říci, že věda je expirací s procházející dobou platnosti (souhlasí to alespoň s požadavkem falzifikovatelnosti) K dýchání pak potřebujeme celek. Kdo hledá celek? Člověk.

K lidské schopnosti vnímat celek se vracela evropská filosofie i věda v periodách od Aristotelovy entelechie, k Bergsonovu élan vital, či entelechii Drieschově a tvarové teorii, ze které čerpal Kuhn v holistickém pojetí vědeckého zkoumání⁹². Pokud bych však přece jen chtěl krásu jako celek nějak dělit pro vědecký popis, začal bych vyjádřením Cailloisovým „*Jsou dva druhy krás: krása, již člověk nachází v přírodě, a ta, kterou vytváří z vlastního podnětu*“⁹³. Mohl bych doplňovat, že krása, kterou vytváří člověk, se v tom momentě nachází v přírodě, ale celkově se pokusu o rozdělování krásy vyhnu právě kvůli zmíněnému symbolu celku.

Abych nejlépe vyjádřil vztah ke kráse, nesměl bych se jí snažit popisovat, ale prožít. To je stejné jako u hry, nebo etiky. Je to zároveň odpovědí na první Kantovu otázku a vztahu k areté. Jedině prožitím a naplňováním obsahů fenoménu, svým vlastním naplňováním jsem součástí celku. Jestliže má tato práce napomáhat kráse hry pomocí pravidel, měl bych se pokusit analyzovat ona pravidla, která s krásou manipulují. To je však velmi těžké, protože v individuálnosti oceňování krásy je potřeba kvantifikovat, co se nejvíce líbí většině. Ve fotbale není možné si odpovědět jednoduše, že to jsou góly, protože kdyby jich bylo moc ztratily by svou vzácnost. Je to vhodná míra gólů a stejně tak vhodná míra všeho ostatního, co se ve hře zračí.

⁹¹NEUBAUER, Z. (1997). *Esse objectivum - esse intentionale – k subjektivitě bytí a fenomenologii živé skutečnosti*. *SciPhi 7*, Praha: Nakladatelství Michal Jůza & Eva Jůzová, s. 143

⁹²KUHN, T., S. (1997). *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenth

⁹³CAILLOIS, R. (1968). *Zobecněná estetika*. Praha: Odeon, s. 2002

Krása ve sportu poukazuje na naši schopnost ji vnímat, ale zároveň obtížnost jejího hodnocení. Proto jsou také možné úvahy, že disciplíny závislé na subjektivních hodnoceních krásy provedení budou vyškrtuty z olympijského pořadí. Krása je však také mírou vztahování se, jako všechno ostatní, a tak bychom si tím nijak nepomohli. Krásu musíme hodnotit, dokud existujeme, protože ji sami vytváříme. Krása je intencionalitou naplnění našeho vědomí, a proto je unikajícím aktem ji tímto vědomím objektivizovat. Musíme tedy dosáhnout vyššího vědomí k nahlédnutí její podstaty? Snad stačí jen ji pochopit jako nabídku pravdivého, kterou můžeme, ale nemusíme vnímat. K tomu přidávám symboliku slova vnímání – řecky aisthésis.

Krása se dokumentuje hlavně krásou samou, protože snahy o její uchopování jakousi mírou „vkusu“ jsou imaginární implantací racionálna do prostoru, který uchopujeme, aniž bychom si přáli přemýšlet. Vždy závisí na celku člověka, který krásu oceňuje, protože princip, jenž ji může nějak postihnout, není možné vyvázat z (energetické?) podstaty bytí. Krása je naším bytím samým, a proto ji dokážeme vnímat pouze naladění na bytí. Je také naším přáním, protože bytí si nutně přeje svou existenci, a tedy je čirou nutností nepopsatelně probleskující rovnováhy v jevícím se chaosu. Proto básník nepopisuje obsah básně, stal by se z něj vědec, ale spíše v opilosti přinášející vratkost postoje flirtuje s múzou. Svléká ji očima, rukama, voní k ní a chutná, naslouchá jejím vzdechům a ty pak, přecezené skrze svou vratkost, ukazuje světu. V mnohoznačnosti významů slova krása ona sama spočívá. Krása je neuchopitelný ideál, kterého se však lze dotýkat v Tantalových mukách radosti.

Astronom John Barrow se k možnostem uchopení ideálu v lidském bytí vyjadřuje v Heideggerově duchu právě prostřednictvím krásy:

„Nedostatečnost matematiky a logiky chrání hledačské vlastnosti, aby se nestaly obětmi pouhé techniky, i kdybychom měli pojmy krásy a ošklivosti zvykově ustáleny. Hledačské vlastnosti věcí nemohou být spoutány žádnou logickou teorií všeho. Žádný nebásnický přístup k realitě nemůže být úplný. Možnosti teorií všeho jsou nekonečné, avšak ohraničené; jsou nutnou součástí plného pochopení věcí, mají však daleko k tomu, aby stačily k rozpletení takových rafinovaností vesmíru, jakými jsme i my sami“⁹⁴.

V podstatě veškeré lidské bádání či umění, pokud se chce dotýkat pojmu krásy, ji charakterizuje jako harmonii, symetrii, vy-váženost, a to nejen vnějších forem, ale i vnitřních principů. Pokud je sledována odchylka od symetrie principu, pak je vytvářen

⁹⁴BARROW, J., D. (1999). *Teorie všeho*. Praha: Mladá Fronta, s. 260

princip nový a u něj je opět hledána platná funkce algoritmicky stlačitelné symetrie. Dílčí odchylky od takové představy krásy v pozorovatelných jevech se zdají někdy rušivé a někdy naopak podtrhující krásu celku. I takové odchylky však mohou dosahovat vnitřní symetrie.

Příkladem vyváženosti lidských potřeb ve smyslu krásy duše člověka je promluva Spinózova, ve které se spojuje několik podtémat této práce: „*Je vlastností moudrého člověka užívat věci a těšit se z nich, jak je to možné (nikoli však až k přesycení, protože zde již o žádné potěšení nejde). Říkám tedy, že k vlastnostem moudrého člověka patří osvěžit se a nabírat nových sil střídáním a chutným jídlem a pitím, popřát si půvabu vůně zelenajících se rostlin, šatu i hudby, sportu, divadla, prostě všeho, čeho může každý užívat, aniž by z toho vznikla nějaká škoda jiným lidem*“⁹⁵.

V kratičkém rozboru této Spinózovy pasáže, ve které se slovo krása vůbec neobjevuje, si můžeme rekapitulovat, že krása je potěchou člověka, při čemž duševní krása, nazývaná moudrostí, je charakterizována nejlépe uměřeností vztahu ke zjevnému i nezjevnému okolnímu světu i k sobě. Je nutné vzít také v úvahu, do jaké míry byl Spinóza ovlivněn tehdejšími převratnými Newtonovými matematickými základy přírodní filosofie, které daly opět přírodě punc pochopeného řádu. Patočka to, co Spinóza pojmenovává moudrostí – dobrovolné sebeomezení kvůli druhým – nazývá svobodou. V jednotě se nám tu otevírají fenomény principu i formy harmonie, který je ve vědeckém/kosmologickém/fyzikálním slova smyslu představou krásy, stejně jako třeba v hudbě či sportu. Dokážeme ocenit krásu vítězství jiného, které stálo dřinu zračící se v tváři, ale ještě více ji ohodnotíme, pokud známe neštěstí vítěze. V celku spočívá bolest i krása jedno v druhém.

Krása má časoprostorový rozměr našeho vědomí a čas je v kráse uchopen subjektivitou lidského života jako limity. Tak se zdá člověku krásné, co mizí z jeho mládí, protože mládí samo o sobě má metafyzicky neuchopitelnou krásu nevědění. Pokud je krása všude a ve všem závisí pouze na Heideggerovském „naladění“ člověka ji vnímat. Ne tedy aktuálně, ale stále. Pokud je krása vzácností, aktualitou, stává se krásné to, co je vzácné co do množství výskytu, a to, čeho je dostatek, pozbývá významu krásy. Východ slunce je pro nás krásný, jen pokud je zvláštní. Východ slunce pro „člověka z jeskyně“, který tuší že existuje něco více než jen stíny, je krásný sám o sobě, když pochopí, že přináší něco nového. Podle tohoto principu má krása neustálý vznik a zánik. Ukazujeme-li krásu přírodní, přirozeně

⁹⁵SPINOZA, B. (2004). *Etika*. Praha: dybbuk, s. 212-213

V latinském originálu je slovo ludus, zde přeloženo jako sport, ale je třeba jej brát v intencích poloviny 17. století jako hry, které procvičují tělo.

všední, nevnímáme na ní svou zásluhu, dokud ji nezačneme ztrácet. Ale ta neuvědomělá zásluha tam je v ochotě aktivně ji hledat. Neubauer se ke schopnosti vnímat takovou obyčejnou krásu vyjadřuje ve své intencionalitě biologa: „*Možná, že základní a hlavní překážkou k pochopení, přijetí a uznání Portmannovy biologie je obecný nedostatek vnímavosti pro přírodní krásu*“⁹⁶. Na úrovni myšlenek vědomí je krása vytvářením sebe sama. Žádáme-li ji, tak ji nutíme ke zjevování, a tak ji vlastně spoluvytváříme.

Zkušenost mění vnímání krásy i její oceňování. Znalci oceňují, co neznalý nepostřehne. Nedokážou pak již třeba ani ocenit ten celek, který působí krásou na neznalce, nebo jej zkrátka vnímají jinak? Neznalost je v tomto smyslu kratší a snadnější cestou k vnímání krásy, a jelikož neznalých je vždy většina, pak společnost ovlivňuje vždy více šířka než hloubka poznání daného. Hluboce nerozumíme a stejně jako pocit krásy můžeme mít strach, jenž má za následek různé reakce. Zde pak stojí i spor o to, co je kýč, označitelný snad za napodobení krásy. Bezchybná kombinace Barcelonských hráčů může být pro mnohé často kýčem, protože nevidí, kterak hráči hledají možnost jak proniknout k cíli. Je to jako krása jemného svádění ženy mužem.

Krása, stejně jako pravda může bolet. Co bylo prožito v bolesti, má často atribut krásy. Nikoli krásy veřejné-zjevné, ačkoli i to může být. Znamená to, že jen to, co bylo prožito v bolesti, je krásné? Jistěže ne, ale její hodnota je pro toho, kdo k ní došel, nezměrně vyšší. Jak se však takový pohled na krásu přisuzující jí osobní hodnotu slučuje se zmiňovanou jednoduchostí? Při nejlepší úvaze nejsem schopen vymyslet bezrozpornou konstrukci, a proto se musím přiklonit k meta-fyzičnosti krásy vstupujícího do vědomí člověka na určité úrovni. Krása je tedy jako celek pouze prožitelná v naladění. Toto naladění na krásu však dokáže zřejmě většinou přebít strach o všední jistoty života, v nichž málokdo nachází podstatu krásy.

Na první pohled je ale zřejmé, že kruhová posloupnost, krása – pravda – život –krása... vždy naráží na naše chápání a porozumění sebe sama. V tom se pojetí hledání krásy neliší od jakéhokoliv tématu a způsobu lidského zkoumání. Lze také říci právě jen tolik, že existence něčeho živého zaručuje jeho krásu čekající na objevení. Krása je tedy všudypřítomná v naší existenční úrovni vědomí, a proto jsme stále na cestě k ní.

⁹⁶NEUBAUER, Z. (1997). *Esse objectivum - esse intentionale – k subjektivitě bytí a fenomenologii živé skutečnosti. SciPhi 7*, Praha: Michal Jůza & Eva Jůzová, s. 144

Konkrétním i symbolickým ukázáním oné cesty od krásy ke kráse je kniha života Vincenta van Gogha.⁹⁷

Ve sportu se často říká, že v jednoduchosti je krása. Spíše než ona intuitivní reakce prvního dojmu impresionismu je to zvykové rčení, ale krásně koresponduje s tím, co považuje za krásné matematika či vědecká metodologie obecně. Jednoduchost se kterou se vyjadřují mistři, však spočívá právě v jejich před tím prokázaném mistrovství.

Slovy Ladislava Kubička: „*Neuškodí nechat se oslovit projevy velikánů ducha: "Krása je leskem pravdy a dobra."* (Häring, teolog)

"Krása je jiskření inteligence na hmotě duchem ztvárněné". (Maritain, filosof 20. století)

"Krásu je třeba hledat. Naučit se ji vidět..." (Helena Hanzlíková)

Je zajímavé, že zrovna tři velikáni, F. M. Dostojevskij, architekt Brignioni a národní umělec K. Svoboda se shodli, že "krása zachrání, spasí svět"⁹⁸.

Vyhledávejme tedy originalitu, která je bolestivá v každém srovnání s průměrností vnášející do běžného života obtíže. Mějme však na paměti, že přání „mít dobrý čas“ mají všichni kolem nás a jejich vztah ke kráse originality je dán jejich přáním.

7. Epistemologické a kognitivní přístupy

Třetí a druhou Kantovu otázku (viz. s. 38) jsem se pokusil zodpovědět v rovině pravé cesty životem, která je pro každého volbou, ale i s naznačením historického hledání počátku. První Kantova otázka je již přesahem do způsobů lidského zkoumání. Nebudu zde rozebírat metodologické posuny ve způsobech lidského uvažování v jeho historii, ale nemohu pominout, že vědecké paradigma naší doby je zároveň pokračováním filosofie, ale i pokračováním mýtu. Fajkus říká, že zatímco dříve byla věda definována na základě platných norem racionality, v současnosti je racionalita definována vědou a mnohotvárnými způsoby její justifikace.⁹⁹ Tento vývoj vlastně potvrzuje pozorovaný mocenský postoj k poznávání, že kritériem pravdivosti pro veřejnost je úspěšnost. Tento způsob „ekonomického“ myšlení má svou biologickou podstatu jak se zmíním v následujících kapitolách.

⁹⁷STONE, I. (2000). *Žízeň po životě*. Praha: BB art

⁹⁸KUBÍČEK, L. (2000). *Život největší umělecké dílo*.
Dostupné z: <http://hospice.cz/zivot/> [5. 12. 2006]

⁹⁹FAJKUS, B. (2003). *Současná filosofie a metodologie vědy*. Praha: Filosofia, s. 133

Věda ve svém rozvoji, který sama sobě umožňuje, boří mýty daleko rychleji, než bylo kdy možné, ale v kvantu svých informací také přináší daleko rychleji a tím i nebezpečněji mýtus nový. Mýtus toho, že jen vědou jsme schopni něco vyřešit. Věda má nyní postavení, které dříve „myšlenková bohatost“ neměla. Je oceňována a podporována a využívána všemi složkami společnosti včetně zneužívání vědy institucemi k dezinformaci a zakrývání smyslu. Věda má samozřejmě i svá společenská omezení a předsudky. Je schopna pronikat skrze všeliké obory lidského myšlení a rozvětvovat své postupy a jimi získávané vědomosti do nejniternějších struktur. Ve zkoumání kosmu i mikrokosmu se není možné vyhnout ani tomu co filosofie v dávnověku lidského myšlení označovala jako kosmogonický princip. Tím byla hra v ontologickém smyslu hledání smyslu a pravdy bytí.

Jakmile Platón, nebo někdo jiný, označil epistémé za pravé vědění spočívající v rozumu, oddělil mozek od celku člověka a zrodil se „mem“ vědeckého dualismu. Co jsme tedy dokázali rozumem zjistit o projevech lidské podstaty, která by se měla jevit i ve hře?

Jestliže je hra fenoménem uvolňujícím skryté potence rozumu, což v pedagogické rovině užíval Komenský a současní vědci to potvrzují svými výzkumnými závěry, pak je třeba se opakovaně ptát, co je rozum? Rozum je topograficky situován do mozku a je označován jako místo, kde vznikají myšlenky. Řídí se myšlení stejnými zákony, které platí pro námi poznanou formu energie? Nebo je ve hře ještě nějaká jiná forma meta-energie? Zdá se, že myšlenky jsou v tomto smyslu spíše metafyzické. Nedokážeme zatím objasnit jejich podstatu, jejich zakotvení ve vědomí. Velikost a funkčnost našeho mozku tedy možná souvisí s tím, jaké jsou vněm ještě skryté možnosti.

Kant ve svých konstrukcích položil nutnost-možnost morálních soudů na základě rozumových schopností do sféry vůle svobodného člověka. David Hume oproti tomu viděl základ morálního hodnocení primárně v emocích. Poslední výzkumy založené na moderních technologických postupech se snaží zjistit možné souvislosti obou názorů.

Sport jakožto fenomén společenského vývoje zasahuje do všech oblastí a jestliže je stále jakousi, byť metamorfovanou formou hry, jak se odvažují tvrdit, pak je zajímavé sledovat souvislosti vědeckých teorií, které ke sportu přistupují v moderní době naprosto samozřejmě.

7.1. Lidské chování v teorii her

Teorie her,¹⁰⁰ kterou publikovali Von Neumann a Morgenstern¹⁰¹, se sice zabývala hlavně nekooperativními hrami, které mají jednoduší možnosti sledování, protože proti sobě stojí vždy dva soupeři, ale již zde autoři uvažovali i o možnostech spolupráce a potencionálních výhodách, které tím vznikají. Lze říci, že teorie sestává ze dvou vzájemně proplétaných linií, které představovali spolupráci jednotlivců získávajících tak užitek, ale kteří jsou ochotni se o něj dělit.

Obraznost sportovních míčových her je zde jasná. První linií teorie je osobní užitek hráče, o který se dělit nelze, ale musí své chování koordinovat s ostatními, aby to vedlo ke společnému cíli. Vystává jasně představa využití individuálně silných jedinců takzvaně pro dobro kolektivu. Ve fotbale je například tato představa realizována doplňováním hráčů, se sklonem k zodpovědnému chování, takzvaně „pracují pro hráče“, kteří mají spíše sklon k riskování a jsou pro to nebezpečnější jak pro soupeře, tak ale potencionálně i pro vlastní družstvo. Obrazně řečeno je útočník pro dosažení branky ochoten sobecky riskovat a hrát takzvaně na sebe, což je tolerováno, pokud dává branky.

Dlužno říci, že ani druhá větev teorie, ze které bychom snad mohli cítit nasměrování k altruismu, tento eticky toužený prvek vůbec nepředpokládá. Každý hráč hraje stále za sebe a své chování přizpůsobuje společnému cíli jen v tom případě, že se vyhne osobní ztrátě. Praxe nám často ukazuje, že jedinci jsou mnohdy ochotni se „sebeobětovat“ ve prospěch týmu, ale teorie hovoří o tom, že tak činí s tím, že okamžitě nic nevydělávají, ale zároveň nic neztrácí. Jednoduše řečeno, hráč není ochoten se sebeobětovat zcela, protože to pro něj bude pravděpodobně mít následek ztráty, což je proti jeho vstupnímu přání – získat. Pokud k takovému hernímu sebeobětování reálně ve hře dojde, pak je to tedy zřejmě chování nezáměrné.

Jestliže se tedy ve sportu nedá mluvit o opravdovém altruismu, ale právě naopak pouze o jakémsi subjektivním i objektivním zisku, je zřetelné jak důležitou roli hraje rámec pravidel a ten kdo je aplikuje – rozhodčí. Rozhodčí je mírou věcí v konkrétním utkání a na něm záleží, jak bude v daném okamžiku vykládána „spravedlnost“, jako odlika pravdy samé. On může ovlivňovat dynamiku utkání, jeho zajímavost pro hráče i diváky, výchovu hráčů a samozřejmě výsledek. Výsledek je ve sportu podstatným ekonomickým faktorem, jak již naznačila teorie her a není tedy asi náhoda, že teorie her je i v titulu udělené

¹⁰⁰MAŇAS, M. (1991). *Teorie her a její aplikace*, Praha: SNTL

¹⁰¹VON NEUMANN, J., MORGENSTERN, O. (1953). *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton: University Press

„Nobelovi ceny za ekonomii“. V roce 2005 se jejími laureáty stali Robert Aumann a Thomas Schelling. Oba byli oceněni za zvýšení porozumění konfliktům a spolupráci prostřednictvím teorie her.¹⁰² Nebylo to v souvislosti s teorií her ocenění první. Za analýzu rovnováhy v teorii nekooperativních her jej získal již v roce 1994 trojlístek vědců v čele s geniálním matematikem Johnem Forbesem Nashem.¹⁰³ Dalšími dvěma byli John Harsanyi, který se také zabíral filosofií morálky a Reinhard Selten, podle něhož lze teorii her použít v podstatě v jakémkoli oboru lidské činnosti, kde jde o rozhodování, což by byl zářivý a řekl bych opravdu hermeneutický návrat k Herakleitovi.

Teorie her se postupně strukturovala do rozvíjejících podob matematického modelování způsobů lidského rozhodování a strukturace hodnot v aplikovaných vědách jako například ekonomii¹⁰⁴ či psycho-sociálním výzkumu.¹⁰⁵

Všude lze najít hermeneutický kruh-spirálu spojující obecné a speciální v neodbytnosti hledání principů i maličností prospěchu. Při aplikovaném výzkumu je mnohdy vidět, jak se výzkumníci zabývají hlavně tím, co jsem v Kretchmarově duchu uvedl jako „užitečné hodnoty“. Hnilica píše, že i při rozhodování o věcech se spíše řídíme hodnotami, jaké věcem dáváme, než reálným očekávaným užitekem¹⁰⁶. Vychází přitom z teorie prospektů Tverského a Kahnemana, která nás dovádí opět k hledání tzv. referenčního bodu, jako obdoby Archimédova symbolického požadavku pro pohnutí světem. „*Navíc se předpokládá, že člověk je schopen všechna svá možná rozhodnutí posoudit, a když už nikoliv přímo ohodnotit, tak alespoň setřídít podle preferencí.*“¹⁰⁷ Obtížnost takového

¹⁰²viz: http://cs.wikipedia.org/wiki/Nobelova_cena_za_ekonomii [14.12. 2007]

¹⁰³Nash ukázal svou rovnováhu pro hry s nekonstantním součtem v roce 1950. V dalším vývoji je nejznámějším příkladem na tomto poli tzv. *Vězňovo dilema*, což zjednodušený příklad výhodnosti spolupráce, nebo nespolečné dvou lidí. Vznikající rovnováha rozhodování je zpočátku nestabilní, později stabilní, ale s počtem členů se zvětšuje její nestabilita (tzv. dominový efekt). Navazující hry jako *Půjčka za oplátku*, *Pavlov*, nebo *Přísná ale spravedlivá* ukazují, že i v otázce spolupráce a výchovy k ní je nutná určitá poslušnost a není možné do reálného světa přijít s nastavováním druhé tváře, což by později mohlo mít účinek, že ten kdo by toho využil, by se odsoudil k nespolečné ostatních. Biologové došli na tom základě k představě recipročního altruismu situovaném v mozku jako jakési „ústředí sociální směny“. (viz kap. 8.)

¹⁰⁴HNILICA, J. (2002). *Rozhodování, riziko a cenová dynamika aktiv*. Disertační práce. Praha: VŠE, školitel Eva Kislingerová.

¹⁰⁵KAVALÍŘ, P. (2003). *Pozice sportu v hodnotových systémech a preferencích žáků středních škol*. Disertační práce. Ústí nad Labem: Universita Jana Evangelisty Purkyně, školitel Pavel Slepíčka, s. 39.

¹⁰⁶HNILICA, J. (2002). *Rozhodování, riziko a cenová dynamika aktiv*, Disertační práce, Praha: VŠE, školitel Eva Kislingerová, s. 27-28

¹⁰⁷tamtéž s. 15

předpokladu je nasnadě a dovádí nás k paradoxům racionality v jednání jako konceptu maximalizace užitku.

Z výzkumů se zdá vyplývat následující zásadní poznatek. To, jak se lidé ve skutečnosti rozhodují, je prozatím nepostižitelné teoretickým modelem. Přestože si stanovíme na základě sebelépe statisticky podložených dohod nějakou normu pro to, jak by se lidé měli rozhodovat, nedaří se nijak vytvořit model, do kterého by se lidské chování i se svými důsledky dalo universálně vtěsnat. Z toho důvodu není možné v žádné sebelepší části spatřovat všelék na neduhy společnosti. Vždy je třeba, aby spolupracovaly všechny složky společnosti. Tyto složky jsou vždy reprezentovány lidmi, nikoli že jsou jakési bezpohlavní médium universálního vědění, i když je možné, že právě v jejich spojování tkví cesta k poznání celku – pravdy, nebo naopak v jejich rozdělování cesta zastírání smyslu.

Předcházející odstavce nám ukazují otevřenost a souvztažnost jednotlivých oblastí lidského vědění a k vzájemnosti hry-sportu-ekonomie-matematiky-filosofie, ale i politiky atd., se připojuje nová speciální oblast, kterou bychom mohly nazvat hledáním v mikrokosmu a to je neuro-věda. Otázky toho co se děje v mozku při nějakém druhu lidské činnosti a jak to souvisí s projevem člověka navenek, byly donedávna zkoumány pomocí metodologické výbavy psychologie možná poněkud drsně řečeno - neinvazivně. Dnes již dostupnost (z chirurgického hlediska také neinvazivních) zobrazovacích metod posunuje všechny ostatní obory dále. Bez rozhodování zda je to dobře, toto vidím jako další posun po hermeneutické spirále, o které nevíme sice kam směřuje, chceme však věřit, že k našemu prospěchu.

Na základě možností vytvářejících pole pro typově nové experimenty vznikají i vědní obory, které v sobě propojují pozadí filosofických otázek a moderní technologie. Tyto vědy se na základě výzkumu neuronálních systémů a funkcí a genetických informací zdají být vhodným způsobem použitelné k ovlivňování modelů aplikovaných na společnost nebo společností vytvářených. Názvy jako neuroekonomie, neuroetika či neuroestetika pravděpodobně začneme slyšet častěji a všechny vlastně nějak přispívají ke snaze po zodpovězení otázky, která je snad datována do dob Aristotelových. Otázka do jaké míry JSME predestinováni v tomto případě naší genetickou a neuronální výbavou a do jaké míry jsme schopni se naučit BÝT.

Zpět ale ještě k teorii her. Lze v jejím smyslu aplikovat výše zmíněné strukturální a v podstatě matematické zákony na sportovní hry? Lze fotbal „vypočítat“, nebo jak říkával jeden ze slavných trenérů české fotbalové historie, Tomáš Pospíchal, fotbal nemá logiku?¹⁰⁸

Narážejí zde na sebe opět na sebe dva fenomény stavěné vždy lidmi do protikladu - uvažování a cítění. Člověk chce mít jistotu a zároveň má rád tajemství. Takto odpovědět asi nelze, protože člověk má sice rád jistotu, ale jistotu dobrého. Jistotu zlého často nemůže unést. Často však potřebuje i onu jistotu zlého, aby mohl zamést před svým prahem, najednou již nemůže čekat, jestli se situace v dobré neobráti a může jednat s nějakým záměrem. S odkazem na Kanta tedy: může, protože musí. Může, protože již ne-musí čekat jiná potencionálně lepší řešení. Již ví, že jiná cesta není. Jsou to však požadavky kladené na lidskou vůli, a to především při rozhodování v extrémních situacích. V zásadních morálních dilematech, která je člověk ochoten promýšlet. Takovým dilematem se může stát sebemenší maličkost, pokud ji člověk chce domýšlet do důsledků, které se již vztahují k samotné podstatě hledání pravdy, nebo kategorického morálního imperativu.

Fotbal jako sport ze hry vyvěrající a v ní spočívající tedy má i logiku - racio, ale i náhodu. Již jsem o tom mluvil v kapitole o podstatě sportu. Je tedy také iracionální, nezachytitelný rozumem, ...metafyzický a tedy transcendující k podstatě. Lehce metaforicky bych řekl čím více rozumu, tím méně svobodné hry. Hra nevyžaduje přípravu, ale sportovní výkon ano. Sport se snaží eliminovat náhodu jak tréninkem, tak dalšími činnostmi. I zde platí, že bohatství je předpokladem síly a vstupující věda posouvá hranice lidského výkonu stejně, jako v jiných případech rozvoj „spirituální“. Myslím, že na otázku zda je hra „vypočitatelná“ snad ani odpovídat nemusím. Můžeme si ale v Cailloisově duchu hrát s typováním a sázkami a naši víru ve správný odhad součtu všech předpokladů, bude vykutáleně využívat ekonomicky uvažující člověk. Snad má pravdu Ridley: „*Dokonalý*

¹⁰⁸ K hledání otázek a odpovědí a samozřejmě v návaznosti na teorii her přispívá i teorie chaosu jako dynamického systému, který vykazuje nekonečnou složitost a přísná kauzalita Newtonovské fyziky mizí. Ve sportu bychom s tím asi souhlasit nechtěli, protože se neustále snažíme o metodu v tréninku i výchově. I ta má však chaotické prvky struktury. Kdybychom chtěli teorii zkusit položit na fenomén fotbalu, museli bychom jít po mnoha momentech hry od pohybu hráčů přes aktuální podmínky a dlouhodobé předpoklady v neustále se rozvrstvujících hladinách informací, které se mohou dělit a konvergovat v nekonečném počtu. Je možné říci, že takto chápaný je fotbal (hra) vskutku Finkovým symbolem světa. S chaosem se však velmi nepředvídatelně obchoduje a ekonomický prostor fotbalu se tak přísně drží krátkodobých kauzalit, které většinou vycházejí. Je to stejné jako obchodování hráčů na burse, kde velmi významně získává intuice. Viz:

GLEICK, J. (1996). *Chaos: Vznik nové vědy*. Praha: Ando Publishing

*řád vyvstává z chaosu ne proto, že lidi někdo sekýruje, ale proto, že jednotlivci racionálně sledují své cíle.*¹⁰⁹

Takový názor, tu samozřejmě není poprvé. Lao'c, ze kterého vychází taoismus hlásal, že největší chybou narušující harmonii kosmické cesty tao, je snažit se měnit věci kolem nás. Taoismus však dospívá k potřebě etického učení, které hlásá to, co pak opakovaly neslavné pokusy o spravedlivou společnost: získávat jen to co opravdu potřebují, nehromadit bohatství a nenarušovat tak svobodu druhých. V potřebě přání rovnosti lidí se pak v Číně uchycuje Buddhismus.¹¹⁰

To nejvýznamnější co z teorie her dosud plyne je potvrzování toho, že dlouhodobě se člověku spolupráce přece jen vyplácí. Při opakování hry se známými spoluhráči, nakonec vítězí strategie spolupráce. Spolupráce jako způsob existence opírající se v morální rovině o Kantův racionální imperativ nás tedy vede nutně k potřebě učit se spolupracovat a vychovávat k úctě k přáním druhých.

7.2. Výchova, učení a cesty rozvoje fotbalového vývoje a výzkumu

Výchova a učení mají nedohlédnutelné horizonty. Pokud se jedná o význam hry ve výchově,¹¹¹ nebo ještě více ze široka v utváření člověka, začnu konstatováním. Hra - zábava vytváří předpoklad pro ukládání stop, vzorců myšlení a jednání do podvědomí, ale i vědomé otisknutí do paměti, což je snazší pokud člověk dělá činnost, která ho baví. Již citované Schillerovo rčení, že člověk je jen tam doopravdy člověkem, kde si hraje, by se mi chtělo rozšířit ještě o dovětek; a tam, kde v soucitu nejedná kvůli sobě a svému prospěchu.

Člověk však má prospěch ve své hře. Ten není nutně cílem jednotlivého člověka, ale je možná cílem života samotného. Příkladem je myšlenka, kterou se snažil uvést do praxe Komenský. Škola hrou je snem všech žáků a snad i učitelů. Proč se ale člověk snadněji učí, když si hraje? Jaký je nějaký mechanismus? Mohl bych zjednodušeně odpovědět, že je to kvůli radosti, nebo prožitku nějaké situace, který zajišťuje lepší i delší koncentraci. To je obecně možné a mě se zdá pravdivé, ale co to může znamenat v řeči fyziky či chemie?

¹⁰⁹RIDLEY, M. (2000). *Původ ctivosti*. Praha: Portál, s. 248

¹¹⁰OVERMYER, D., L. (1999). *Náboženství Číny, Svět jako živý organismus*. Praha:Prostor

¹¹¹KUČERA, M. (Ed.). (2001). *Pedagogika, dítě a hra*. LI(4) Praha: Universita Karlova

Cameronová a McKay¹¹² dokládají dřívější názor, že stres zhoršuje lidskou paměť. Tyto dva vědce napadlo, že by odstranění stresových hormonů-kortikosteroidů mohlo vyvolat zlepšení paměťových schopností a podařilo se jim to prokázat u starých potkanů. Včetně vytváření nových neuronálních sítí. Otázka pro zkoumání hry je zda mohou endorfiny obsazovat stejné receptory, na které se vážou kortikosteroidy a tím snižovat jejich účinek či produkci? K jakému jinému modelu by zde mohlo docházet?

Jestliže tento jev prokázáný u potkanů platí i pro lidi, otevírá k nahlédnutí bránu chemie, za níž hra ovlivňuje schopnost učení a pamatování. Člověk nezůstává u nahlížení a i tento poznatek by patrně komerčně využil, bylo-li by to zcela jednoduché. Spojím-li informaci o kortikosteroidech s teorií funkce endorfinů při libé pohybové činnosti, kterou hra bezesporu je, vyvstává otázka, co se děje při hře s kortikosteroidy. Jestliže je jejich produkce při hře utlumena, pak je zřejmé, proč by měla platit ona škola hrou. Navíc, jestliže po vystoupení ze hry zůstane hladina stresového hormonu nízká, neodbytně tento jev našeptává nepřímou úměru: čím více hry, tím méně stresu a tedy kortikosteroidů a tím lepší podmínky pro vznik a funkci neuronálních spojení. To by mohlo být vědeckým vysvětlením proč je učení formou hry nejen zábavnější, pohodu vytvářející, ale i účinnější. Radost => délka života.

Je zde fyziologický poznatek a otázka, které přinášejí problémy a opět rozšiřují břehy ostrova v moři nevědění. Problém je ten, že nás tato argumentace musí svádět k vědomé výchově ke hře. (Nikoli výchova hrou, to je jiný proces) Huizingovu myšlenku, že hru nelze zakázat, doplňuji tím, že nařídít také ne. Lze ale vychovávat ke hře? Není právě programovost korupcí, která hru ničí? Neděje se právě tohle ve sportu? Vzpomeňme jen na povinnou školní četbu, vinou níž se nádherné knihy staly téměř zapovězenými v dětském životě.

Myslím, že vychovávat ke hře je možné, ale musí to být vedení velice individuálně citlivé, což nás odkazuje na učitelský (trenérský) talent, vzdělání i na postavení učitelů (trenérů) ve společnosti.

Pokud jde o fotbal a proces učení a výchovy dětí v jeho rámci, pak samozřejmě musí být také nastaveny vnější podmínky organizace hry tak, aby bylo možné být ve hře plně. To znamená zejména dostatečný počet doteků s míčem, blízká přítomnost akcím, časté situace před oběma brankami. Věku přizpůsobené míry hřišť, míčů a organizace umožňující

¹¹²CAMERON, H., A., MCKAY, R., D., G. (1999). Restoring production of hippocampal neurons in old age. *Nature Neuroscience*. 2, s. 894-897 Dostupné z: http://www.nature.com/neuro/journal/v2/n10/full/nn1099_894.html [13. 4. 2005]

prožitok ze hry co největšímu počtu těch kdo chtějí. Vzhledem k současnému trendu ubývání pohybových aktivit, ale i míst k těmto aktivitám, je organizovaný tréninkový proces nejintenzivnějším místem výběru, ale nemusí být nejintenzivnějším z hlediska jejich rozvoje. Zejména v prvních letech ovlivňujeme strukturu osobnosti a musíme tedy stavět „tréninkový proces“ na zábavě a šanci být úspěšný, což je pro lidi téměř synonymem toho, aby to bylo zábavné. Jak jsem ale zmínil, možnosti tréninku v oddíle jsou omezené a je třeba spolupracovat s rodiči, aby děti měli možnost hrát, rozvíjející hry i mimo organizovaný trénink, Spolupráce rodičů a trenérů, kteří by měli učit rodiče jak k dětem v tomto směru rozvoje přistupovat, čím a jak je instruovat a jak s nimi spolupracovat. Jedná se o systematický přístup a mnohaleté úsilí týmu lidí. Tento výchovný proces má samozřejmě své etické rozměry na kterých by měla být pedagogika postavena a které jsou diskutovány níže v textu.

Celý proces stojí na vytvoření pravidel fotbalu malých forem s pedagogickým výkladem, pro věkové kategorie 6 -13 let. Nejde jen o samotná pravidla hry, ale kontext spolupráce s rodiči, začínajícími i zkušenými trenéry a funkcionáři, pro které budou vytvořeny metodické materiály a postupy. Na vytvořená pravidla a pedagogicko organizační manuál navazují a budou navazovat učebnice pro trenéry včetně metodicko-pedagogických videomateriálů, na kterých spolupracuji s předními odborníky. Tyto materiály již nejsou tématem této práce, ale jsou nedílnou součástí procesu výchovy celé fotbalové společnosti.

Pravidla fotbalu malých forem a metodická DVD jsou v přílohách této práce¹¹³

Ve vědeckém postupu zjišťování co se děje v hrajícím si či trénujícím člověku, nejde však jen o výše zmíněné souvislosti hormonů a neuronů. Pokud budu moci pokračovat ve výzkumu svého tématu ještě dále, bude to k otázce, jak se lidský mozek chová, když hráči hrají. Pokud je možné uznat to, že mozková frekvence na alfa vlnách je tou frekvencí, která provází radostný prožitek, pak bychom měli být schopni tyto okamžiky ve hře najít a srovnat s pocity hráčů, záznamy pozorovatele a videozáznamem. Co by takové zjištění znamenalo pro výchovu je z výše uvedeného textu zřejmé. V případě pozitivního výsledku by to byl opět krok k potvrzení nastavení výchovy jednoznačně tak, aby se hráči od dětství pohybovali ve výhodné mozkové frekvenci. Potíže takové teorie, ale samozřejmě může přinést právě již dříve zmíněné prolnutí hry a boje.

¹¹³ PLACHÝ, A. (2011). *Pravidla fotbalu malých forem a pedagogicko organizační manuál*, Praha : Olympia
Metodické filmy dostupné na <http://nv.fotbal.cz/cmfs/sekretariat/odd-vzdelavani-treneru/index.php>

V souvislosti se spoluprací učitelů a rodičů připomínám již jednou uvedené závěry diskuse ve vyjádření lidí, kteří se sešli na výše zmíněném kongresu šesti papežských universit a opět se shodli na velké důležitosti rodiny, která má výchově zásadní úlohu. (viz. kap. 5.)

Výchovu vycházející z rodiny a myšlenku změnit svět pomocí dobré výchovy a vzdělání symbolizuje Komenský a jeho dílo, ze kterého v pozdější pedagogice vycházely nové systémy snažící se o totéž na „cestě světla“. Jmenuji jen stále existující alternativní přístupy jako Petersenův Jenský plán, Steinerova Waldorfská pedagogika, systém Montessori a Freinetův až k přechodu ke dnešním projektům pedagogice v globálním světě.

Výchova skrze školní vzdělání je možnost jak utvářet člověka jako celek. Učitelé jako vychovatelé mohou tedy být vědci, ale v první řadě musí být pro žáky. Pedagogika ve školách řízených jako obchodní instituce, však v boji o přežití v konkurenci prvoplánově musí podřizovat výchovu a vzdělání obchodu s ní. Etická výchova je stále latentně přítomna, ale celkově se přizpůsobuje společnosti v její adoraci úspěchu. Směrování od vzdělávání o životě ke vzdělávání pro život, tento výkon k nutnosti úspěchu podtrhují, i když je jejich plánem pravý opak, směřovat jiným směrem než k adoraci úspěchu za každou cenu. Nelze však nyní říci, že toto naše směřování je možné označit za objektivně špatné. Jen naše přání po lepším to staví do tohoto světla. Znovu to ukazuje na význam rovnováhy v chaosu. Mohou toto nasměrování na úspěch změnit globální technologie či „indigové děti“, ve vyšší formě jejich společného hyper-vědomí sounáležitosti k celku, který se nám zdá nyní nemožné uskutečnit? (viz. kap. 9.)

O řešení problému institucionalizování celosvětové etické výchovy se v širším kontextu společnosti snažilo i Mezinárodní homekologické hnutí (IHI) postavené na spojení myšlenek Komenského Via Lucis a jednotného jazyka, esperanto Ludvíka Lazara Zamenhova. Koncepce homekologie - universální základ etický a jazykový - vznikla v roce 1992 ve studii Cesta k Souladu.¹¹⁴ Výzva k realizaci homekologie ve vyučování na základních školách byla přijata a potvrzena UNESCO, ale nebyla uskutečněna přesto, že ve své Pařížské rezoluci z listopadu roku 1993 doporučila zavedení vyučování esperanta do škol a institucí. Esperanto jako symbolická jednota v různosti, kde se spojuje logos všech náboženství.

Obrovský význam řeči ve výchově je bezesporný a to i řeči znakové. Dokonce můžeme mluvit o jazyku dětí a myslíme tím porozumění jejich světu. Světu příběhů a pohádek,

¹¹⁴ Cesta k souladu. (1992). Herstal: Mondpaca Esperantista Movado. Překlad Karhan J.

světu dobra a zla, světu hry. Instituce pak tento svět přeměňuje. Mluvil-li jsem o globální výchově, jsou tu zřetelné průsečíky právě v jazyku jako tom prastarém a v technologii jako nejnovějším.

Ideál společnosti bez jazykových bariér přináší mnohá těžko odhadovatelná nebezpečí. Multikulturní společnosti nám ukazují možnosti, které musíme uvažovat z našeho „domácího“ evropského pohledu, ale i z pohledu celého světa. Snahy o propojování nejen tržním, ale i sportovně vzdělávacím jsou samozřejmě i v Evropě. Projekt rozvoje vyššího vzdělávání ve sportu (AHESIS) podporovaný Evropskou komisí v programu Sokrates a je postaven na spolupráci partnerů z 29 zemí. Klade si za cíl sjednotit strukturu a obsahy vzdělávání ve sportu a je navrženo jeho začlenění do programu Evropské vzdělávací politiky ve sportovním sektoru. Projekt vykazuje také prvky matematického chaosu ve svém uspořádání, kde je latentně i věcně¹¹⁵ přítomna filosofie či etika v jednotlivých programech rozvoje a vlastně i v myšlence rozvoje kulturní sounáležitosti. V souhrnu všech aktů však zároveň zavádí jakýsi totalizující koncept nutně nerespektující regionální zvláštnosti a tím pádem jakýsi ideál, jehož cesta je snad vymahatelná silou (ekonomické sankce či ostrakizování).

Podobně se chovala i UEFA¹¹⁶ při vzdělávání trenérů ve fotbalovém hnutí, když si hlídala pouze své ekonomické zájmy a vymezovala se tak jak vůči Evropské unii, tak proti své vlastní tzv. Grassroots chartě¹¹⁷ – fotbalu pro všechny. Tato charta je zaváděna i pro podporu regionálního fotbalu, ale nemožností plně zohlednit regionalitu, jde i tato myšlenka některými praktickými požadavky proti svému původnímu záměru. Kroky UEFA se však v posledním období mění, což nejspíše souvisí s ekonomicky obtížnou situací v Evropě.

Nemohu a nechci zde sčítat všechny snahy o globalizující institucionalizaci, ale je jasné, že přináší obtíže dané ekonomickým chováním lidí, které si rozebereme později. Je třeba při tom stále myslet na to, že cílem by měli být lidé na společné cestě a jejich přání. Základním přáním člověka jsem již označil touhu “ mít dobrý čas“. To, že se z každé dobrovolnosti, jako lásky k činnosti, vždy posléze stává více či méně organizovaná instituce ukazuje existence mě blízké „zážitkové pedagogiky“. Čím více chceme rozšiřovat

¹¹⁵ Aligning a european higher education structure in sport science, Report of the third year (2006). Cologne : The Institute of european sport development & Leisure studies, s. 80, 105,118,196

¹¹⁶ UEFA – Unie of European Football Associations

¹¹⁷The Grassroots Chartres (2006). Nyon: UEFA

myšlenku, tím větší je pravděpodobnost a snad i nutnost její institucionalizace a tvorby pravidel. Z dalšího organizovaného šíření „byť dobré myšlenky“ se může stát direktiva zastupovaná byrokracií, z níž se však člověk mnohdy ve své plnosti vytrácí, jak nám ukazuje naše vlastní historie. To je problémem každé odosobněné globalizace ubíjející osobní vztahy v regionální struktuře.

Symbolicky a bez problematizování promluvil k otázce institucionalizování etické výchovy Matějček. *„Mluvím o dětském věku. Ano, všechno, co z vývojové psychologie dnes víme, naznačuje, že klíčovým věkem pro takovéto zušlechťování a kultivování agresivity je věk předškolní, čili doba, kdy dítě za normálních okolností překračuje hranice bezpečí v rodinném společenství a vstupuje do společnosti druhých dětí. To je také doba, kdy se tvoří a rozvíjejí ony prosociální vlastnosti a postoje - souhra, součinnost a spolupráce, soucit a soustrast, ale také společná legrace, zábava a humor, sympatie a přátelství a vůbec schopnost něco s druhými sdílet. Že tohle všechno pokračuje i ve školním věku, je víceméně samozřejmé. A není pozdě ani ve věku mladistvém, ani v dospělosti - nikdy. To věděl už Jan Ámos Komenský - a dnešní psychologie to ví také, jenomže navíc tzv. vědecky... Ovšem rozhodujícím obdobím je a zůstává doba naší mateřské školy. Promeškáme-li toto období, je větší nebezpečí, že přirozená agresivita v dítěti se bude ubírat spíše oním "zlým" směrem.“¹¹⁸*

Ve výchově a vzdělání jako ve všem lidském činnosti se také zobrazuje požadavek na „rozumnost“ a to nás odkazuje na studium mozku, který současnost chápe jako jediné centrum vzniku myšlenek. To, že mozek není ani zdaleka pouze zdrojem jakési chladné racionality je naznačováno a tvrzeno množstvím výzkumů. (viz kap. 9.1.) Ve výchově je ale třeba také vždy zkoušet jestli nějaké postupy jsou vhodné a úspěšné ve snaze o ovlivňování těch, které učíme. Jeden jsem již jmenoval, je to těžko uchopitelný postup hry jako prožitek splnutí s celkem. Je tu však ještě mnoho dílčích kroků, které nám mohou ukazovat a pomáhat v cestě, kterou bychom jen těžko nazývali hrou. Daniel Goleman¹¹⁹ ukazuje, jak může být v mozku zachycována „iracionalita“ emocí, jak se spojení těchto dvou nádob promítá do jednání člověka, ale i jak je snad možné tyto zdánlivě protichůdné principy rozdělovat, spojovat a pro výchovu to nejdůležitější, jak je vložit do pedagogické činnosti. Zjednodušeně řečeno Goleman rozděluje emoční inteligenci na čtyři hlavní oblasti

¹¹⁸MATĚJČEK, Z. (2002). *Proti „zlé“ agresivitě*. Dostupné z: www.studovna.cz [13. 3. 2002]

¹¹⁹GOLEMAN, D. (1997). *Emoční inteligence*, Praha: Columbus

vyjadřující vztahy sama k sobě a ke společnosti. Sebeuvědomění a sebeovládání, sociální uvědomění a řízení vztahů. Goleman na příkladech ukazuje jak učit zvládání agrese, deprese či dokonce jak trénovat přátelství a uvádí místa, kde se taková výuka „emoční gramotnosti“ provádí. V závěru také konstatuje a dokládá, že takový způsob výchovy má velmi pozitivní vliv na rozvoj emočních a sociálních schopností dětí, na jejich chování i schopnost učení. Je zřejmé, že vzhledem k výše uvedenému pokusu o rozdělení hodnot (kap. 5. 3.) se taková výchova dá vztahovat ke každé z nich, a že je naše sebeuvědomění možností jak pochopit i ostatní a tudíž mít možnost se k nim i jinak a snad lépe chovat, je známou pradávnou v moudrém - gnóthi seauton.

7.3. Láska ve výchově

Rodičovská láska dokáže být jedinou jistotou – Archimedovým pevným bodem jako paralelou referenčního bodu ekonomických teorií.

Výchova sama je mnohovýznamovou oblastí, kde se sdružuje filosofie jako láska k moudrosti, umění, věda, příprava na boj a další možné „světy“. Ty jsou ve výchově naplněny nejlépe hrou, jak jsem již naznačil, ale také láskou. Nebudu se zde zabývat ontologií lásky, ale z hlediska lidského poznání se pokusím zkratkou ukázat, jak vstupuje láska do výchovy.

To, že láskyplný vztah rodičů k dětem je „naplněním Areté“, jako nejpravděpodobnější možnosti jak vychovávat duševně vyrovnané a společensky přijatelné osoby. Toto je obecně pokládáno za bernou minci výchovy, která je však potvrzována jedině v možnosti obrácené polaritě této pravděpodobné kauzality. Vztah rodičů a dětí ovlivňující duševno člověka se vytváří již před samotným aktem narození. Není to závislost jen biologických podmínek. Jestliže dítě při svém prvním velkém životním šoku „venku“, má při narození možnost slyšet stejný hlas jako když bylo ještě „uvnitř“, je také jeho prvním záchytným bodem. Jeho prvním světlem jistoty. Takové jistoty se vyvíjejí dál a stupňují se, pokud vše probíhá takzvaně „tak jak má“. Rodina vytváří celek pod-vědomého vztahování se ke světu a tím tedy vytváří svět.

Jestliže se zmíněná kontinua trhají, má to přímý dopad na mozkové struktury utvářející sociabilitu jedince. Pokusy Harlowa na opicích ukázaly, že pokud opičí novorozenci byli odebráni svým matkám, nedokázali se v průběhu života plně začlenit do společnosti ostatních a vznikla hypotéza, že se opicím ranná deprivace vtiskla do mozkových struktur a

funkcí. Zůstala otázka, zda se to týká i lidí? Další výzkum prováděný na adoptovaných dětech v amerických rodinách v porovnání s dětmi vyrůstající ve své biologické fungující rodině tento nálezní potvrdil.¹²⁰ Vědci udělali závěr, že raná deprivace přetrvává i několik let po adopci a vyplývá možnost poškození mozku po celý život. Z dílčích závěrů výzkumu, ale také vyplynulo, že mozek umí takové „díry“ do značné míry obejít a nahradit, z čehož plyne, že tvrzení, že za všechno může mozek (což jako argument při obhajobě násilných trestných činů mělo v minulosti úspěch při soudních řízeních v USA) neobstojí. Vědci navíc výzkumem lidského jednání dochází k přesvědčení, že myšlení a zákony logiky nejsou totožné. Jinak řečeno, logika není jediným způsobem projevu racionálního uvažování, stejně jako mozek sám o sobě není odpovědný za naše činy.¹²¹

To jsou souvislosti, které dokládají význam lásky ve výchově, což se týká i fotbalové výchovy. Rodiče mají v životě dítěte nezastupitelné místo a pokud nebudou trenéři spolupracovat s rodiči je opomíjeny možnosti v zásadních směrech. Kultivace nadání, ochrana správného tělesného vývoje a ochrana zdraví a samozřejmě komplexní výchovné působení. V praktickém životě je sice snadné říci, že management klubů by si měl uvědomovat souvislosti, již jen z praktických důvodů, ale ochota a schopnost trenérů předávat důležité informace rodičům je velmi rozdílná. Zájem rodiče by zase mělo být dostávat takové informace a pít se po nich, ale ani tato linie toku informací prakticky nefunguje. To co se s tím dá dělat je soustava praktických kroků, které jsou zmiňovány například v předchozí kapitole a jsou obsahem příloh této práce.

7.4. Výchova versus geny - agresivita

To, že se má život tendenci zachovávat tím, že přežívají jeho nejlépe se přizpůsobující projevy, je myšlenkou vědy vzešlou z evolučního darwinismu, na jehož patologicky vyhozené formy již lidstvo minimálně jednou doplatilo v podobě druhé světové války. Je to nejhorší příklad toho jak člověk dokáže zneužít myšlenky svého bádání, pokud nemá smysl pro celek a snad i další doklad toho, že hypotetický altruismus, stejně jako křesťanská láska k bližnímu (ať již jako sociální konstrukt či projev genů) je v současnosti velmi nespolehlivým závažím na vy-*aretování* biologické sobeckosti, nebo společenské a rozumové vypočítavosti.

¹²⁰KOUKOLÍK, F., Český rozhlas 2, Meteor, 10.2. 2007,
dostupné z: http://www.rozhlas.cz/veda/portal/_porad/15. [15. 2. 2007]

¹²¹Viz: RIDLEY, M. (2000). *Původ ctnosti*. Praha: Portál, s. 141

Projevy takové temné lidské podstaty, je-li tou podstatou, jsou tím, čeho se současná „západní“ civilizace nejvíce obává. Navíc je stále otevřená možnost dalšího „stěhování národů“ pokud bude vývoj oteplování země mít stále stoupající tendenci, ať již v přímé souvislosti s lidským konáním na zeměkouli, nebo díky periodě vývoje. Takto nastavené zrcadlo by mělo odrážet důležitost myšlení a jednání jednotlivce a jeho význam ve společnosti jako celku projevu života řečeno biologickým slovníkem, nebo filosoficky - bytí. Ten nejobávanější projev možné podstaty je agresivita a její skutky v podobě násilí.

Podívejme se, jak se to obávané „nutné zlo“ agresivity ukazuje v souvislostech vývoje, genů, výchovy, mozkových struktur, etiky atd.

Negativních sociálních jevů ve společnosti obecně lze pojmenovat více a nelze hovořit pouze o agresivitě a jejích projevech. Je zde například korupce, lhaní, předstírání, lhostejnost, nedostatek úcty k druhým i k sobě samému, nebo třeba i nuda. Nakonec lze snad vždy v kontextu společnosti mluvit o nějaké nedostatečnosti ve výchově, nebo o vývojové podmíněnosti jak ukazuje výzkum. Násilí je ovšem to v co mnohdy tyto jevy vyústí, když přesáhnou únosnou míru pro klidné řešení nějakého problému. Projevená agrese, ale třeba i lež, která není plánovaná a vzniká pod emocionálním tlakem, je ukázkou, jak je jedinec schopný rozumově hodnotit situaci a více či méně zvládat, či podléhat emocím. V diskursu Golemanově je to určitým obrazem umění hodnotit a zvládnout situace a v Kretchmarově souvislostech i poukázáním na hodnoty, které jsou v jedinci zakořeněny. Zůstává otázkou, nakolik je tento základ podmíněn vývojem druhu a nakolik výchovou jedince ve společnosti. Souboj genů a výchovy. Genetik Hamer přirovnává geny spíše k hudebnímu nástroji než k hotovému notovému záznamu. K agresivitě se z hlediska genetiky vyjadřuje takto: *„Rozhodující je kombinace genů a prostředí, povahy a osobnosti... V žádné jiné oblasti lidského chování se povahové vlastnosti a výchova tak důkladně neprolínají jako zde.“*¹²² Tvrdí také, že v dětství je nejdůležitější prostředí a později geny.

Vývoj a cesta životem přináší strukturální změny mozku podobně jako změny na těle. Tyto změny se týkají jak limbického systému jako centra emocí, tak i prefrontálních laloků mozkové kůry¹²³. Vztaheno k agresivitě, je těžké určit nějakou přesnou topografii.

¹²²HAMER, D., COPELAND, P. (2003) *Geny a osobnost*. Praha: Portál, s. 78

¹²³Do prefrontální laloků mozkové kůry je doposud situováno hlavní centrum inteligence označované jako IQ i když nelze opět odhlédnout od celku mozku a člověka – to holón - nejen jako složeniny částí - to pan. *To holón a to pan* – již ve staré řecké filosofii významem, to co je apriori celistvé, nebo to co je pouhou složeninou v celku.

Koukolík se vyjadřuje v tom smyslu, že oblasti agresivity v mozku jsou rozsáhlé, vzájemně propojené a nedokonale známé neuronální sítě.¹²⁴

Kultura a výchova tedy asi nejsou polárně ovládané geny ani geny neovládají je. Je to symbolický Herakleitův spor jako souboj i spolupráce principů, o kterých nevíme, odkud pocházejí ani kam nás vedou a mohou dovést. Je to dialektika ve svém vrcholném projevu. Jsme v nejistotě, která sama o sobě je jedním z podkladů chování, jež mnohdy vyústí v násilný čin. Agresivita jako fenomén je racionálně zdůvodňována tím, že je zakódována v genech a provází nás z našeho pohledu prozatím vcelku úspěšně evolucí.¹²⁵ Psycholog Marsh, který se pokusil vyložit základ agresivity, v ní vidí podobně ekvivalent zvířecích bojů a podporuje tak evoluční a ethologická vysvětlení Huxleye, nebo Lorenze, kteří spojili agresivitu s ritualizací a viděli v ní adaptivní a kanalizační proces tlačенý přírodním výběrem. Lorenz dokonce viděl v katarsi agresivity ve sportu krok k tomu, aby se lidstvo samo nezničilo, protože člověk moderní doby ztratil behaviorální mechanismy bránící mu zabít příslušníky vlastního druhu.¹²⁶

Na Huxleye a Lorenze navazuje teorie antropologa a molekulárního biologa Paula Bingham¹²⁷, který říká, že s rozvojem zbraní stoupal i podíl spolupráce. Dnešní svět je tak nucen ke globální spolupráci, protože máme zbraně hromadného ničení, které ohrožují celý svět. V této linii hledá Bingham i vývoj rituálů, který probíhal asi následovně. V malých skupinkách prvobytně pospolné společnosti byla poměrně snadná evidence toho, kdo spolupracuje a kdo ne. Se stoupajícím počtem lidí, se pro potřebu udržení tohoto přehledu rozdělování „my“ a „oni“ vypracovaly rituály. Dle účasti na těchto rituálech pak bylo sledováno přátelství a nepřátelství. S vynálezem záznamu - písma pak bylo možné toto dělení i evidovat. Dnešní systém evidence obyvatelstva pomocí číselných označení, je podle Bingham dosavadním výsledkem tohoto vývoje. Mohl bych i pokračovat v tom smyslu, že evidence jako původní prostředek rozdělování společnosti, je nyní i cílem pro přerozdělování moci (finančních prostředků). Z toho důvodu je mnohdy záměrné mít směrem ven jinak vypadající databáze tzv. lidských zdrojů, než směrem dovnitř.

Freudova psychoanalytická teorie považuje agresi za pud a teorie sociálního učení za naučenou odpověď. Některé výzkumy potvrzují biologický základ agrese u zvířat a hledají

¹²⁴KOUKOLÍK, F. (1995). *Vybrané přednášky o vztahu mozku a chování*. Praha: Karolinum

¹²⁵DAWKINS, R. (1998). *Sobecký gen*. Praha: MF, s. 319

¹²⁶ATKINSON, R., L., ATKINSON, R., C., SMITH, E., E., BEM, D., J., HOEKSEMA, S., N. (1995). *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, s. 248

¹²⁷viz: <http://www.sunysb.edu/ucolleges/hdv/humanwhois.shtml> [15.11. 2007]

souvislosti s testosteronem i u lidí.¹²⁸ Principiálně jde opět o hledání počátku na způsob „slepice nebo vejce“ jak dokladuje právě na souvislostech testosteronu a agresivity Hamer.¹²⁹

Agresi vyvolanou frustrací jako způsob chování lidí, kteří se naučili odpovídat agresivním chováním, popisuje např. Bandura.¹³⁰ Tuto teorii potvrzují další studie a jsou stále vedeny diskuze o základu problému i o jeho různých průmětech, například ve sportu. International Social Survey Programme (ISSP) je dlouhodobý mezinárodní výzkumný projekt a v jeho stanovisku se hovoří o potřebě výchovy mladých sportovců k etickému chování ve sportovní činnosti.¹³¹

O souvislostech genů, mozkových neurotransmiterů a hormonálním ovlivňování lidského vědomí i podvědomí, nelze na základě výzkumů zřejmě tvrdit zatím nic, co bychom mohli označit za hlavní příčinu agresivity. Přesto lze v současném pojetí i přes všechny vědecké spory souhlasit, že agresivita má svůj biologický (genetický) základ. Ten je položen do vývoje tak, že všechny druhy a jedinci se snaží přežít a z toho plyne potřeba odlišovat „my-oni, naše-cizí“, jak se o tom zmiňuje Zrzavý. Sklon jedince pociťovat svoje kolektivní já, svou ideologii, své náboženství, svou rasu, národ atd., jako nadřazené „těm druhým“ se přitom historicky zdá být přirozený pro svou všudypřítomnost. Pramení snad z hlubiny lidské psýché, možná ze snahy obsazovat cizí loviště a likvidovat nepřátelské kmeny protivně pouze tím, že nás, „lidi“, tito „ne-lidé“ ohrožují již pouze svou existencí jako konkurenti v boji o přežití.¹³² Takové dělení je samozřejmě možné vidět i na poli sportovním, které se vždy ještě strukturuje na samotné týmy a hráče a jejich fanoušky, které si své dělení odnášejí ze stadiónů do ulic života.

¹²⁸TRICKER, R., CASABURI, R., STORER, T., W., CLEVINGER, B., BERMAN, N., SHIRAZI, A., BHASIN, S. (1996). The Effects of Supraphysiological Doses of Testosterone on Angry Behavior in Healthy Eugonadal Men-A Clinical Research Center Study. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism*. 81 (10) s. 3754-3758 dostupné z: <http://jcem.endojournals.org/cgi/reprint/81/10/3754.pdf> [13.2. 2007]

¹²⁹HAMER, D., COPELAND, P. (2003). *Geny a osobnost*. Praha: Portál, s. 91-93

¹³⁰ATKINSON, R., L., ATKINSON, R., C., SMITH, E., E., BEM, D., J., HOEKSEMA, S., N. (1995). *Psychologie*. Praha: Victoria Publishing, s. 451-462

¹³¹TENNENBAUM, G., STEWART, E., SINGER, R., N., DUDA, J. (1997). Aggression and violence in sport: An ISSP position stand. *Journal of sports medicine and physical fitness*, 37 (2) s.146-150. dostupné z: <http://www.biotrin.cz/czpages/issp.htm> [11.4. 2005]

¹³²ZRZAVÝ, J. (2002). Genocida a lidská přirozenost. *Vesmír*, 81 (1) s. 29-30

Zrzavý k tomuto rozdělení na „my-cizí“ říká: „*nenacházíme případy (nikoliv pouhé deklarace) univerzálního etického kódu, který by dovoľoval stejné zacházení s našinci a s cizinci - ač jinak samozřejmě sami sebe za zastánce univerzální etiky považujeme (oni se vyznačují i tím, že pohrdají naší univerzální etikou, což není zrovna slabý důvod k eventuální genocidě). Podstatou genocidy je odmítnutí považovat cizince za člověka; a mnohé genocidy zahrnují i neschopnost či neochotu zneužívat cizince pro své zájmy.*“¹³³

V tomto smyslu narážíme samozřejmě opět na dualismus evolučního vývoje genu a kulturního uvědomění člověka, který je upravován výchovou - kulturou. Jestliže si jako jednotlivec řeknu, že není třeba se chovat jakkoli slušně protože altruismus je jen jiná forma sobectví jak se o tom zmiňuje Dawkins, stal jsem se článkem řetězu, jenž vyznává neviditelnou ruku trhu a chová se podle vzoru, který ukazuje: „s nepoctivostí nejdál dojdeš“. Důvod - dělají to všichni, tak nemá cenu bojovat s větrnými mlýny (proč se znevýhodňovat). Tento pohled lze i otočit a posunout v tom smyslu, že i pouhá rezignace na boj s větrnými mlýny je přitakáním patologické agresivitě. Co s tím? Podívejme se dále.

7.5. Altruismus versus sobectví

Pojďme se podívat na teorie vyjadřující se k biologické podstatě lidské agresivity v dialektice sobeckosti a altruismu. Zmínil jsem Dawkinsovu knihu *Sobecký gen*¹³⁴, kde autor na základě teorií a výzkumů svých předchůdců i svých prezentuje názor, že to co se navenek jeví u lidí jako altruismus, je v podstatě pouze projevem toho jak bychom to chtěli chápat. Dawkinsonův výklad ukazuje opak, že všechen altruismus stojí na „sobeckém“, sebezprosazujícím se „puďu“ života na základních úrovních. Nutno dodat, že Dawkins se ve své knize vyjadřuje tak, že by se lidé měli proti sobeckosti svých genů postavit. Naše geny se zkrátka ve snaze o reprodukci a přežití naučili spolupracovat, ale jen protože je to pro ně výhodné. Na úrovni lidského počínání je možné to označit slovem vypočítavost, nebo historickým machiavelismem z pohledu historie politiky.

Myšlenky, že pokud něco takzvaně nezištně činíme a dělá nám to dobře, pak je to zcela zištné ukazují, že má pro nás tedy onen pocit vyšší hodnotu než to, co jsme pro jeho získání obětovali. Je to otázka po lidských hodnotách a v dřívějším křesťanství to znamenalo

¹³³tamtéž

¹³⁴DAWKINS, R. (1998). *Sobecký gen*. Praha: MF

základní motivaci k tomu být poslušný boha, aby se k němu člověk mohl přiblížit. Nemám na mysli středověkou „kulturní ideologii víry“, ale lidi rozhodnuvší se pro víru „svobodně“ i při znalosti jiné nabídky. Jsou tak věřící lidé hnáni „sobeckou“ touhou i nyní? Je jejich zdrojem dobra vypočítavost touhy dostat se k bohu a věčné blaženosti, nebo je za tím ještě hlouběji strach z toho, že se k bohu nikdy opravdu nepřiblíží a nedosáhnou svého ideálu? I kdybychom připustili jakoukoli z těchto možností a tedy zamítli nezištnost křesťanské lásky, pak je stále třeba ocenit, s jak vzdálenou motivací jsou schopni se věřící směřovat v každodenním životě a jak hluboký je strach, či jak je propracovaný systém, který udržuje jejich víru i přes poklesky, kterých se dopouštějí. Nemohu samozřejmě brát v potaz hrůzné činy ve jménu boha, protože to bychom byli opět u oné ideologie.

Snad lze najít i další konsekvence, ale je tu stále ještě možnost, že věřící lidé se nějakým způsobem setkali s bohem a na základě toho uvěřili, nebo mají zkrátka onu metafyzickou schopnost „probuzení“ (v opačné polarizaci přirovnatelnou k tzv. vymytí mozku), kterou ostatní lidé nemohou nikdy pochopit, dokud ji neprožijí. V tomto případě můžeme sobeckou motivaci vypustit z našich úvah „vysvětlením nevysvětlitelného“, že kdo je „přesvědčený“ má již svou nejvyšší valenční vrstvu obsazenu pro vše ostatní. Pevnost vazby s bohem je však mnohokrát zkoušena a závisí na volbách člověka, zda podlehne motivacím. Těžko v několika větách zkusit postihnout zatačky dva tisíce let staré cesty.

Dawkinsův žák Matt Ridley se pustil se svým učitelem do polemiky a z bádání svých a dalších lidí překračuje ve svých vývodech Dawkinse interpretací názoru, že člověk má ve svém mozku jakési „ústředí směny“¹³⁵, které by snad mělo zajišťovat reciproční instinkty. Tyto instinkty se dají stručně charakterizovat jako schopnost oplácet dobré i zlé a využívat spolupráci ku prospěchu celé společnosti. (Tento způsob chování učil a požadoval již Konfucius 500 let př. n. l.) V tomto procesu hrají zásadní roli emoce.

Profesor Petr sdílí Ridleyho názor a tvrdí, že altruismus je lidem vrozený. Podle něj je člověk schopen spolupráce i tam, kde zvířata začínají bojovat. Což by bylo vysvětlitelné při porovnání inteligence. Petr však v souladu s Binghamem (kap.7.4.) tvrdí, že je to tím, že

¹³⁵ Biolog Robert Trivers uvedl na scénu výzkumu reciprocitu u chování živočichů a jeho možný model chování byl ověřen dalšími pokusy navazující na teorii her. Robert Axelrod a Anatol Rapoport uvedli v život hru „Půjčka za oplátku“ vycházející z původního vězňova dilematu a nechali tuto hru do počítačové simulace boje přežítí. Počítače v opakováních hry nakonec také dospěly k tomu, že ve strategii přežití mezi jinými programy je nakonec nejvýhodnější spolupráce. Nutno dodat, že všechny hry vykazovaly konzistenci svých rozhodnutí v různých situacích, čemuž tak u lidí není. Další výzkum ukazuje, že jediná možnost dynamické stability spočívá v mnohosti, jež vykazují chaos. Viz. RIDLEY, M. (2000). *Původ ctivosti*. Praha: Portál, s. 65-96

dokážeme ke spolupráci ty druhé donutit. Můžeme si spolupráci jednoho vynutit pomocí spolupráce s ostatními a v tom nám pomáhají i vnější donucovací prostředky – zbraně.¹³⁶ Petr svůj názor o vrozeném altruismu ukazuje na příkladu pohádek, které čteme dětem a označujeme ty, kteří se chtějí dělit o buchty za hodné a ty ostatní za zlé, či lakomé přejíc jim „dobře ti tak...“ Tak učíme děti, že kdo bude sobecký, bude potrestán, nebo nebude odměněn. Pohádka je symbolika hledání pravdy a významný fenomén ve výchově jako tajemné hře.

To, že se snažíme označovat kdo je hodný a kdo zlý neznamená, že dovedeme určit původ našeho jednání. Praxe života i teorie (viz. teorie her) nám spíše ukazují, že naše motivace jsou daleko spíše orientovány na „já“ než nějaký vyšší princip. I ona posloupnost Já – my – oni, podporuje spíše model sobeckosti. Co se týká výchovy, tak u pohádek samozřejmě výchova nekončí, i když mohou být velmi silným prostředkem utváření hodnot. S věkem dítěte se však i výchova orientuje spíše na úspěch než na dodržování etických principů. Ty jsou jaksi v předpokladech vsunuty jako norma „to se nedělá“, nebo kategoricky „to se nesmí“, ale pokud příležitost vyzývá k porušení, dokážeme to „omlouvat“. Je snad zřejmé, že zde se lépe hodí slovo vymlouvat.

Stále zůstává otázkou, zda je naše jednání vždy sobecké, či zda je základní sobeckost biologické úrovně genů¹³⁷ (či něčeho ještě nižšího) vyrovnávána emocemi či rozumem do polohy společenské, v níž se přimykáme k něčemu vyššímu. To vyšší může však být i evolučním jev, který Trivers označil jako emocionální mediátor mezi naším vnitřním a vnějším světem. Není to však pravděpodobně tak jednoduché jak předpokládá návrh „sobekosti altruismu“ jako dlouhodobého prospěchu genů z naší emocionality. Haidt s Greenem mluví o dvojím typu morálních dilemat, kdy je třeba rozlišit spíše logické-rozumové řešení, nebo emocionální, založené na vztahu já – ty.¹³⁸ (viz. kap. 9.1.) Původní

¹³⁶PETR, J., Český rozhlas 2, Meteor, dostupné z: http://www.rozhlas.cz/veda/portal/_porad/15. [20.1. 2007]

¹³⁷Vědci zabývající se lidským rozmnožováním v podstatě nějak dokládají oba principy jak sobeckost, tak altruismus pomocí způsobů „boje spermii“. Opět je však nutné se mít na pozoru, aby tato východiska podobně jako u Machiavelliho, Nitzscheho, Hobese, Darwina, Dawkinse či jiných nepřerostli v závěry, který by mohl legitimovat sobeckost a vše co z ní plyne. Viz: BAKER, R. (2005). *Válka spermii*, Brno. Jota. Lze dokonce mluvit o spolupráci nejen na genetické úrovni, ale i na úrovni samotných spermii. Harry Moore se domnívá, že objevil specializaci spermii s podobnou dělbou práce jako například u včel. Viz: National geographic: *Zázračná planeta, Válka spermii*. ČT2, 11. 1. 2008, 20.00 h

¹³⁸HAIDT, J., GREENE, J. (2002). How (and where) does moral judgment work. *Trends in Cognitive Sciences*, 6 (12), s. 517-523

účel takového členění se nerýsuje nijak jasně a možná ani žádný není. Jerome Kagan, který vychází také z předcházejících modelů, k problému přistupuje tak, že morální emoce jsou nám vrozené. Kagan píše: „*Hledání přesvědčivého základu mravního jednání představovalo problém, na němž si většina morálních filosofů spálila prsty. Jsem přesvědčen, že si je nepřestanou pálit, dokud neuznají to, co odedávna věděli čínští myslitelé: že superego naslouchá citům a nikoli logice*“¹³⁹

Dovolím si udělat souhrn pohledů vědců, z nichž plyne, že jsou nám vrozené jak sobeckost, tak altruismus. To nás opět vrací k symbolice Herakleitova sporu a samozřejmě i k možnosti vyššího spojujícího principu. Jestliže připustíme, že spolupráce se nám zkrátka dlouhodobě vyplatí, tak se dostáváme pouze o krok dále od jednotlivců ke skupinám. Svět se tím dělí na spolupracující skupiny s vnitřními zákony na základě recipročního altruismu přinášející dlouhodobý užitek. Lidé v nich si projevují náklonnost nejvíce v rovině spolupracujících a blízkých. Člověk tak žije mnohdy dvojím životem. Rodinným, či životem v kruhu přátel a životem profesním. Obrazně řečeno může být mafiánský boss (politik, vědec, sportovec...), který jde tvrdě a bezohledně za svým cílem, ve svém soukromí hodným tatínkem a vzorem šlechtnosti. Což je z historie dobře známý postoj fašistického „obyčejného vraha“, jehož hrůzu popsala Arendtová. Válka je však jen jeden z možných katastrofických scénářů. Druhým je globálně ekologická katastrofa a třetím je společensky „atomistická“ devastace ducha. Všechny jsou však vzájemně propleteny a připraveny se doplňovat.

Spolupráce bývá pojímána jako dělba práce a i díky jí není život hrou s nulovým součtem. To platí i ve sportu, kde se hráči v týmech dělí do speciálních hráčských rolí. Specializují se, aby uspěli a cíl úspěchu je to, co sport odděluje od hry. Ve hře nikdo netratí a všichni získávají, protože nejde o úspěch. Ještě obecněji řečeno, ve hře nejde společenskému člověku o cíl, i když je latentně přítomen. Proto všichni získávají nejen to co je subjektivně ve sféře pocitů, ale právě i v objektivní sféře v mnoha oblastech. Získávají právě pro to, že se podvědomě naučili cosi, co ani neměli v úmyslu. Z hlediska dětského hraní fotbalu jde v první řadě o prosazení sebe sama a tím pádem o individuální herní výkon, ještě umocněný omezením prostorové orientace, nedostatečných dovedností a schopnosti rozhodování. Sociální chování se děti pod tlakem hry stále jen pomalu učí, ale trenéry i rodiči bývá až příliš často požadováno, aby se děti ve hře již

¹³⁹KAGAN, J. (1984). *The Nature of the Child*. New York: Basic Books. (převzato z Ridley 2000, s. 154)

chovali jako mnohem starší hráči. Požadováno je tedy něco, na co děti z mnoha důvodů ještě nemají, což zpomaluje jejich vývoj coby hráčů.

7.5.1. Máme šanci kulturní transcendence základních principů?

Jestliže připustíme, že základním principem sociální evoluce člověka je svobodná směna zboží mezi sobě rovnými, pak tím zároveň vyvolává potřebu hledání rovnosti, kterou život deformuje. Apriorní předpoklad rovnosti lidí nacházíme v mnohých konceptech lidské společnosti. Přesto, jestliže přijmeme Ridleyho myšlenku, že princip spolupráce je od určité úrovně myšlení hybným, pak to vůbec neznamená, že jej nemůžeme překročit. To že tu byl, neznamená, že tu i bude. Tím, že do něj vstupujeme, jej automaticky ovlivňujeme a přetváříme. O tom jakou „metafyzickou“ sílu má spiritualita člověka, tedy jednota myšlenky s celkem osobnosti, jsem již mluvil (viz.kap.5.2.) a ukazuje nám to bezpočet příkladů.¹⁴⁰ Celek takových spirituálních jednotek pak může tvořit kvalitu jiné úrovně. Tou kvalitou může být naplňování našich přání.

Obecné rčení, že přání je otcem myšlenky, přitakává zmíněným konstrukcím. Na našem přání další duchovní úrovně vývoje tedy závisí, do jaké míry budeme schopni ovlivňovat princip, jenž se v naší existenci stává základním. Ideomotorický trénink a jiné formy ovlivňování vědomí nám konkrétně ukazují, jak často opakované maličké kroky vytvářejí jednotu vyššího řádu a čím častěji je o ni usilováno, tím je větší možnost jejího vzniku. To je i principiální způsob vzniku „kupeckého práva“, kde se často opakované stává společenskou smlouvou, která se může otiskovat i do proudění energie. Musíme si přát, abychom přibližovali možnost a to i přesto, nebo spíše hlavně pro to, že naše přání jsou „bláznivá“. Jsou iracionální v běžně užívaném pejorativním smyslu a nikoliv pro to, že neprošli mozkiem coby sídlem racionality člověka. Prošli celkem člověka a v tom spočívá jejich podstata.

Zde se opět jako v kapitole o kráse dotýkám holistické filosofie Kuhnovi, a jeho názoru na revoluční změny paradigmatu. **Nejde mi jen o změnu paradigmatu poznání v kontinuu současných možností lidského vědomí, ale o revoluci samotného vědomí z jeho apriorní formy čtyřrozměrného prostoročasu. Má představa je, že s takovou revolucí se pak mění vše (aniž bych dokázal říci jak), nikoli jako při dřívějších změnách paradigmat, které byly z tohoto pohledu vždy jiné. Nejvyšší motivací je zde**

¹⁴⁰ JELÍNEK, M., KUCHAR, J. (2006). *Poznej sám sebe, tajemství těla, duše a mysli*. Praha: Eminent

paradoxně ztráta motivace k sebeprosazení - mít se lépe než ostatní, nebo-li zbavení se strachu projevujícího se v nutnosti obstarávání. Opticky si to lze snad představit jako polarizaci života těmito dvěma pojmy sebeprosazení - strach, při čemž by zůstala všeobecná rozprostraněnost, kterou hinduisté nazývají „ahimsá“, nebo-li rozprostraněnost lidské lásky, což je symbolický návrat do ráje, nebo do hry. Možnost, že při skoku do „nové dimenze vědomí“ se sice změní apriorní formy, ale všechny ostatní problémy vyplývající z lidské povahy zůstanou v jiné podobě stále tytéž, je třeba také uvažovat. V tom vidím ohromný význam lidského přání, které je energií, jež nás dovede ke kritické hranici. Právě proto, že takové přání má výrazný plusový náboj, je nepolární, mohu se odvážit je vidět jako konvergující sílu, která vychyluje dynamicky rovnovážný chaos. Příkladem rozšíření myšlenky může být rozesílání spamu po internetu. Takové zprávy vždy velice rychle putují do všech částí světa, a pokud jsou obrazového charakteru, mají universální výklad i bez jazykové či matematické znalosti. K zastížení co největšího počtu lidí je třeba, aby adresáti měli možnost příjmu, což média postupně splňují po celé planetě. Největším „médiem“ je však globální vědomí. Také víme, že je třeba několika (mnoha) opakování pro posílení nějakého žádaného efektu a úzká známost mezi lidmi, ze které vyrůstá důvěra promítající se v ochotě spolupracovat.

Shrňme tedy důležité body. *Srozumitelnost, dostupnost, blízkost, opakování.* Naplňování těchto čtyř požadavků je věcí globální výchovy, která sice naráží na „komunitní regionalitu“, ale ta je zároveň jedním z požadavků, z čehož vyplývá model tvorby z vnějšku i z vnitřku. V lidské společnosti není možné toto organizačně zvládnout už jen pro onu rozpornost globální-regionální, ale mění se to na úrovni globálního vědomí, protože „energetická“ vize vědomí v noosféře, naplňuje veškerý nám známý časoprostor, ale může přesahovat i dále do metafyzického světa, čímž se vrátka pootevírají.

Varianta, že se k závěrečnému „skoku“ dobereme krok za krokem vědou a postupnou obměnou generace je vlastně revoluční-krokovou formou kontinuálního vývoje a má zřejmou souvislost i s biologicko-sociální teorií sobeckých genů altruisticky spolupracujících. Sociální druh energie, myšlenka-přání, dostává původní biologický základ do nové dimenze a život na zemi jako fenomén se tím dostává do nového paradigmatu existence v kosmu. Přání se stává otcem myšlenky, která pravděpodobně přestrukturovává i hmotu otiskem v lidském těle. Jsou možné změny struktury a fungování například mozku nebo DNA, v celku člověka, kdy jsme schopni vnímat i nyní neviditelné (astrální tělo, aury)? Je tu ovšem „diabolus“, rozbíječ, ten kdo rozděljuje, nebo-li

pochybnost a musím se tedy ptát, kde beru představu, že nás vyšší forma vědomí vede k všeobjímající lásce? Odpovídám, přeji si to. Jestliže je přání lásky kulturním „memem“, který se stává nositelem i vrcholných rozumových úvah, ptám se, co je naše nejvrcholnější úvaha? Odpovídám, že je to singularita hodnot jako je jistota, štěstí, zdraví, láska. Takový celek je, ptáme-li se na přání, nejvyšší mozkovou konstrukcí. Přání vznikla a jsou tedy na cestě k realizaci. Důležité je být na cestě, pozor však na ideál. (Viz. Kap. 8.4.)

Jak se teorie her ukazuje ve společenských uspořádáních? Každý chce osobní zisk a spolupráce pomáhá maximalizovat osobní zisky. Je to vždy spolupráce ve skupině, která se opakovaním zlepšuje, jak se lidé poznávají, více si důvěřují a jejich každodennost je rituální jistotou. Spolupráce neustále zvětšuje skupiny spojováním menších skupin, stále kvůli prospěchu vůči ostatním, jakmile se skupina zvětší tak, že se její členové neznají, vynucují si potvrzování pravidel písemnou formou a ustanovení jejich správce, protože se nemohou pokaždé sejít všichni. Z rituálu se stává zákon. Vzniká vyšší sféra organizace, která zasahuje i do makrosfér a která nutně nezná regionální genezi jednotlivých domluv. Ovlivňuje tak mnohdy negativně mikrosféry neschopností respektovat regionalitu.

Se zlepšováním technologií a zvětšováním počtu lidí jsou složitější i normy, reagující na speciální případy v různých částech skupin i mezi skupinami. „šamani“ lidského složitého ekonomicko-právního systému hlídají právo ve prospěch své skupiny, nikoli ve prospěch spravedlnosti. Pro zvětšení zisku se musí na něčem dohodnout a vzniká tak opět vyšší forma organizace i místních problémů jako jejího protipólu. Pokusů o vytvoření principů fungování společnosti bylo v lidské historii nesčíslně ať již na papíře či v praxi, ale naše dosavadní forma vědomí na žádný všeobsáhle fungující koncept nestačí.

Přesto lze někdy vysledovat chvilkové body zlomu, které jsou podobností onoho „překročení“ na jinou úroveň (pouhou podobností!). Je to možné sledovat na situacích, kdy se „láme doba“ a rozkvétá vstřícnost a důvěra. Vycházím samozřejmě z krátkého období listopadové revoluce 1989 a z vyprávění z období poválečného, kdy společný nepřítel byl poražen a euforie „momentu svobody“ na chvíli překrývá vnějšími projevy potřebu zajišťování. Tento moment svobody je symbolizován momentem hry.

Musíme si připustit, že na cestě za onou „vyšší formou“ vědomí se chováme často podle hesla „účel světi prostředky“. Obecně totiž nerozeznáváme účel od prostředku. To co někdo vidí jako účel-telos, tedy být člověkem, být na cestě, tedy něco dělat a být při tom živ, jiný spatřuje jen jako prostředek k zabezpečení života jako účelu. Je to jedno v druhém a záleží opět na hledání míry. (viz. kap. 8.5.)

V cítění dětské hry výsostně jako zábavy je pak možné, že právě při návratu k hraní fotbalu v dospělosti, půjde právě o návrat do „herního natavení“ mozku (možná lze mluvit o vlnách alfa mozkové frekvence) tedy i se vzpomínkami, které k dětské hře patřili a byli uloženy do podvědomí pro tyto chvíle. Pokud je ale pravdou, že výchovou lze ovlivňovat i morfologii mozku, pak by právě ony herní okamžiky měli aktivovat i oblasti ve kterých je zakódováno to, co bylo kdysi učeno pomocí dětské hry.

7.5.2. Socialistická fronta a úcta ke šlechtivosti

To jak je obtížné položit do života jakoukoli vědomost o výhodnosti spolupráce, či snad zakódovanosti tohoto principu v genezi života, pozorujeme stále. Ridley uvádí jako příklad potvrzující to jak nám emocionální obranné mechanismy před krutou jednostranností racionality zabraňují předbíhat ve frontě, protože bereme ohled na mínění ostatních lidí.¹⁴¹ Hle k čemu je dobrých 40 let výchovy v „reálném socialismu“. Češi se totiž nechovají jako Američané či Kanadčané. V Čechách je předbílání běžně užívaný prvek chování. Je to důsledek socialistické výchovy, který ukazuje na to, jak hluboko je výchova v základu evoluce? Vždyť tady předbílají i pubescenti, kteří mají s naší neslavnou minulostí společné „jen rodiče“. Učí je snad rodiče předbílání? Moje zkušenost to nepotvrzuje. Jak to, že tedy předbílají? Mají snad tuto „dovednost“ otisknutou v mozku, nebo zakódovanou genech? Narušili jsme snad přírodní přirozenost socialistickým pokusem a ona nás trestá z pohledu předchozích teorií nevýhodným jednáním jako své parazity? Naše jednání totiž nebylo altruisticky kooperativní v touze štěstí pro všechny, ale spíše jsme se chtěli oddělit od ostatních společenských systémů. Nikoli kooperovat, ale zvítězit.

Dalším jevem, který Ridley popisuje jako příspěvek k altruistickému principu výhodné strategie života je dárcovství krve a cituje Richarda Alexandra *“Každý z nás se cítí krapet maličký, kdykoli se setká s člověkem, který právě byl, dávat krev”* Podle Ridleyho názoru se většina dárců se svým dárcovstvím netají a používají je jako nástroj vylepšení své pověsti, tedy zvýšení důvěryhodnosti, což má za následek, že dárci bude osloven ke spolupráci, jenž mu zajišťuje přežití. *„Vaše dobré skutky za vás křičí: ‚Jsem altruista, důvěřujte mi!’“*; cituje opět Alexandra.¹⁴² Musí to být v reálném životě opravdu tak?

¹⁴¹RIDLEY, M. (2000). *Původ ctnosti*. Praha: Portál, s. 154

¹⁴²RIDLEY, M. (2000). *Původ ctnosti*. Praha: Portál, s. 150

Jako pravidelný dárcce tomu nepřítakávám, protože tím způsobem své dárcovství nevyužívám.

8. Etické otázky

Zůstává stále otazník čím se řídit, a proto se ve všedním životě se mnohokrát dostáváme do sporu norma-rozvažování. Pro názornost uvedu příběh, který se týká každodenní situace života v městské společnosti. Situovaností příběhu do města si samozřejmě nekladu nárok na universalitu situace, ale na symboličnost jistě ano.

8.1. Symbolický příběh v etické výchově

Přicházíme na velmi přehlednou silniční a pěší křižovatku, (symbolické, ne?) kde je zřetelně vidět, že se neblíží žádné auto. Zároveň je zde semafor (norma), který nám jasně určuje pravidla chování. Chvilí stojíme, protože přece jen nějakou váhu u nás tato norma má (někteří opravdu alespoň chvíli čekají). Když je tato chvíle příliš dlouhá, začínáme váhat, zda přejít, nebo ještě chvíli počkat.

Vzniká dilema, morální dilema, zda máme být poslušní normy tak, jak to očekáváme od jiných, (např. od svých dětí učíme-li je přecházet), nebo zda máme této normě nadřadit vlastní rozum. Zde vyniká význam důležitosti informace, kdybychom věděli, že za pět vteřin již padne zelená, počkali bychom. Pokud bychom věděli, že semafor je rozbitý, přešli bychom bez váhání. Zároveň se ukazuje význam kontextu situace. Pokud spěcháme, může pro nás být pět vteřin doba, kterou nejsme ochotni ztratit. Někdy dokonce mluvíme o tom, že čas investujeme, tedy zhodnotíme s předpokladem zisku, i když s rizikem. Významy času v různých oblastech lidského bádání ukázal Sokol.¹⁴³

Investování času symbolizuje mou obavu z redukce na ekonomické uvažování státních představitelů, které je nejpravděpodobnější, pokud jsou tito ekonomové. Vztaženo na celou lidskou společnost stačí jen dodat množné číslo. V souvislosti s morálními dilematy a ekonomy dodám, že studenti se znalostí neoklasické ekonomie podrážejí ve hrách na věžňovo dilema častěji, než studenti jiných oborů.¹⁴⁴ Pouhou vládu odborníků-specialistů vidím v tomto duchu jako nedostatečnou, přestože by se mohli jejich pohledy potkávat a

¹⁴³SOKOL, J. (1996). *Rytmus a čas*. Praha: Oikoymenh

¹⁴⁴RIDLEY, M. (2000). *Původ ctnosti*. Praha: Portál, s. 158

vyvažovat. Mohou to být dobří vykonavači, ale ti co rozhodují, by měli být „probuzení“. Nelze rozhodovat o celku z hlediska specializace, ale naopak řídit specializaci, aby směřovala k celku. To je axiologické tázání. Jak takové lidi najít? Mají nejbližší k „probuzení“, osobnosti, které se svému oboru vymykají a přesahují do jiných sfér zájmů i činností? Mluvím nejen o jakýchsi renesančních osobnostech se schopností rozhodovat, ale i o vzdělání a výchově. Smyslem života či profese by nemělo být jak vyžrát na jiné v jakémkoli měřítku, ale jak spolupracovat směrem k celku. Takový způsob vzdělání se ovšem neomezuje na ekonomy, ale týká se celé lidské společnosti.

Zpět k rozhodování před přechodem. Vždyť je to jednoduché! Norma je většinou stavěna na průměr, pro průměrného člověka. (...dobro pro co největší počet lidí?) Nezahrnuje výjimečné situace jako je tato a proto se v tomto okamžiku mohu držet „praktického rozumu“¹⁴⁵, (nebo sobeckých genů sebeprosazení) který ve zkratce velí - přejít.

Přejděme tedy.

Co znamená to „ve zkratce“. Pokud bychom chtěli situaci na křižovatce promyšlet (různě dlouho v závislosti na úrovni inteligence, času a dalších okolnostech) možná by někteří z nás došli nejen k tomu, že překračujeme normu a nadřazujeme rozum, ale i k možným důsledkům svého jednání. Důsledků může být celá řada, ale přejdu k tomu, který není aktuálně nejhorší po jednotlivce, ale dlouhodobě hrozný pro společnost.

Vůbec jsme si nevšimli, (nezajímalo nás to, nedomyšleli jsme...) že odněkud nás sleduje osmiletý kluk, kterému jeho rodič vysvětlí, že sice přecházíme na červenou, což se nemá, ale protože nic nejede a je to vidět na všechny strany, tak je to výjimečně možné. Myšleno omluvitelné, ale jen u dospělých.

Možnost takových vysvětlení jsem měl možnost si v praxi ověřovat a i když jsem je statisticky nezhodnotil, bylo zcela běžné. Nějak přece jednání vysvětlit musíme a jestliže jen řekneme, že se to nesmí v žádném případě, očekávejme od dítěte otázku typu: a co když je ten semafor rozbitý? Chlapci se snad v hlavě uloží pro něj méně nebezpečná zkratka, že pokud nic nejede, pak dospělí mohou přejít i na červenou.

Tento kluk chodí do školy s naším synem a při společné cestě domů se náš syn zastaví před silnicí a chce počkat na zelenou. My ho to přeci učíme, když jsme s ním. Jeho kamarád, který má v hlavě uloženou zkratku, která mu dovolí přejít na červenou, když nic nejede, ho tomuto pravidlu naučí také.

¹⁴⁵Reálný „praktický rozum“ má zde pejorativní zabarvení a nekorresponduje s Kantovským praktickým rozumem oslavujícím povinnost.

Zde by mohl příběh končit, pokud bych chtěl ukazovat osobní tragédii a z dálky by se vyřítil řidič s podobně uloženou zkratkou, že tam kde je padesátka je možné jest sedmdesát, „což se ještě toleruje“. Ze srážky a zranění by se snad s jiskřičkou optimismu a naděje oba poučili a příště by již byli opatrnější. Lze tu zařadit model, že poučení budou příště jednak jinak? Výzkum navazující na teorii her říká, že neexistuje universální model. Ale! Ale určitě jsme o krok dále na spirále poznání a můžeme lépe ochránit naše zájmy nějakým zákonem! Nebo se nám to všechno jen ještě trochu víc zašmodrchá? Souvislosti s použitelností a odvozováním budoucího z minulosti nás odkazují na Popperovo poukázání na „bídu historicismu“. Popperovy myšlenky se věnovaly jak platnosti obecných formulací, ale i formulace konkrétních návodů pro život¹⁴⁶, ze kterých uvádím myšlenku, že to nejlepší co může každý udělat pro společnost je starat o štěstí své a svých bližních. To je akceptovatelné stejně jednoduše, jako vymezení toho kdo je náš bližní. Pojdme však dokončit příběh.

Klukům se podaří přejít bez sebemenšího zádrhele pak ještě mnohokrát. Přece jen síla našeho praktického rozumu překračuje nastavenou normu. S věkem se naučí zobecňovat, a protože jsou chytrí a vědí již, že pravidla lze nebrat zcela vážně, když má člověk rozum, tak se jim rozvíjí kariéra.

I zde by mohl příběh odbočit a skončit. Naši dva kluci by třeba přišli na to jak je výhodné „omluvit“ si překročení normy praktickým rozumem a jak to využít ke svému prospěchu. Zatím jsem vynechal významnost motivace Nietzsche nazvanou vůle k moci, nebo vědecky zhodnocenou jako „sobeckost genů“. Zde ji chci ukázat v podobě, kterou završím příběh.

Naši dva kluci, nyní již pro své vědomosti, pro svou úspěšnost v kariéře a další možná plus, se stanou kandidáty politických stran do zákonodárných orgánů a nejenom vytvářejí normy, ale také vytvářejí cesty jak je obejít a jak tyto možnosti pro sebe legalizovat. Z hlediska teorií sobectví versus altruismu, je pro kluky nasnadě, že je výhodné se spojit s někým třetím pro ovlivnění čtvrtého. (mafíánská kultura) Naši dva kluci určují způsoby jednání pro ostatní, kteří mají také své ambice.

¹⁴⁶Problémem Popperových tezí, které se dotýkají společnosti cítím v roli rozumu. Společnost by měla být podle Poppera schopna existovat na základě rozumové odpovědnosti, ale jak nám ukazuje současné zkoumání, emoce v našem „rozumu“ hrají daleko zásadnější úlohu, než Popper předpokládal a je tu možná ještě něco navíc. Viz: POPPER, K. R. (1994). *Otevřená společnost a její nepřítelé*. Praha: Oikoymenth

Hledám-li vedle sebe konkrétní příklady, nejprve se musíme ptát, kde jsem já na cestě od semaforu ke tvoření nějakých norem. Rozhlížím se pečlivě všude kolem jako jeden extrém, nebo již žádná pravidla nevnímám? Oceňování jsou ti, „kdo v tom umí chodit“ a vždy se mohou zaštitit symbolickou zkratkou vyzváním, ať hodí první kamenem, kdo je bez viny. Mám-li položit třešničku na dort, činím tak v závěru příběhu, ale ne tím že řeknu, že koníčkem obou kluků je být fotbalový rozhodčí, kam přenáší svá naučená schémata jednání, ale vrátím se zpět k výchově.

Naši dva kluci jsou otci a učí své životní pravdy své děti.

Nemusí to být jen pravda užítka vždy a všude, protože lidé se vyvíjejí a co jim dříve připadalo jako dobré či výhodné, nemusí tak připadat později. Tato relativita poznávání hodnot nám však neříká, že je třeba relativizovat, to přichází samo v přítomnosti celku a vždy nás odkazuje k tomu, co je třeba udělat teď.

8.2. Význam příběhu jako symbolu celku

Příběh má samozřejmě své souvislosti, od kterých nutně odhlížím a je tedy „pouze symbolický“. Plynou z něj i přes to nějaké jasné závěry? Mám se pokusit alespoň části zobecnit v té podobě, že je třeba dodržovat zákon? Logisticky je to mnohdy nezvládnutelné a člověk, který by striktně dodržoval zákon, by patrně nedokázal existovat ve společnosti, kde se zákony na první pohled kříží. Ani odborníci na právo nedokážou běžně argumentovat v jiném ranku práva než ve vlastní specializaci. Pro zkoumání logických kroků v potřebě najít zákony, které by měli všichni nutně dodržovat je tu i věda, jako rozpuštěné vlasy filosofie.

Každý výzkum vlastně začíná nějakým příběhem, který se snažíme nahlédnout. Snažíme se statisticky zachytit, kolikrát lidé přejdou na červenou, nebo správně přihrají a jestli z toho plynou nějaké smysluplné závěry. Zkoumáme kvantitativně a používáme k tomu symboly pro zjednodušení. Řeč je ve výzkumu příliš neurčitá a interpretace nám nejspíše ukazuje své možnosti. Získaná data se snažíme algoritmizovat a symbolizujeme symboly, což zesložituje komunikaci na ještě užší skupinu. Na základě výzkumu a aplikace jsme schopni tvořit nové technologie a pomocí nich výrobky. Také však cítíme potřebu vrátit se zpět k příběhu, protože jsme při nutném zjednodušení musely ustoupit od „sociální“ a dostáváme se ke kvalitativnímu výzkumu. Tam také nutně potřebujeme algoritmizovat, a pokud chceme jít až ke „kořenům přírody“, využíváme veškeré zkušenosti kvantitativních metod. Také však musí symbolizovat a i přes „sociální

technologie vztahů“, které mohou být jejími výstupy, se ve své přírodně–sociální obousměrnosti, ještě více zvětšuje nutnost zkoumat detaily kvantitativně na jedné straně a promlouvat jazykem „obyčejných lidí“, kteří mají rozumět na straně druhé. Pouhý zákon bez porozumění je brán jako zákaz, který vyzývá k překročení!

Samozřejmě, že výsledky obou typů výzkumu jsou obchodovatelné se všemi předpokládatelnými i nepředpokládatelnými důsledky, které z toho plynou. Tím, že výzkumníci jdou stále do větších hloubek a jejich řeč je meta-symbolická, jsou pro ostatní lidi jejich myšlenky i vyjadřování nepochopitelné. Je to stejné jako u umělců, kteří ztraceni ve svém světě a nejsou srozumitelní svým pojetím krásy. Někteří se ztratí ve svém světě a rezignují na zodpovědnost za svůj výzkum, či uchopitelnost výzkumu praxí, což je mnohdy úkol nadlidský. Jiní začnou svůj výzkum prodávat, nebo stále v potřebě návratu k příběhu, se v nutnosti vyjadřování slovy nutně dopouštějí slovní symbolizace, od výroků jako „vše plyne“, až k Bohu. Tato posloupnost je sama také symbolická a její větvení končí v nepřehlédnutelném chaosu. Neuchopitelném ale jistě prožitelném, jde o to, jak si jej přejeme prožívat a nakolik nás situace donutí bát se o vše, na čem nám záleží. Zde jsme opět u hry a lidské ochoty spolupráce. Návazné bádání na teorii her (hra z kultury, či kultura jako hra) nám ukazuje, že obecně platné modely aplikovatelné na vysvětlení lidského rozhodování a chování, se zatím nepodařilo vytvořit, ba že pokud došlo k nějakému pokusu o to, skončilo to krachem. To ale možná skončí i náš způsob systému společenských smluv a my se snažíme dosáhnout toho, aby to nepostihlo nás a možná i trochu myslíme na budoucí svět našich dětí. Svět je totiž horizontem našeho vědomí a ve zjednodušení jej symbolizujeme zemí. Snad z jakési vnitřní neúcty k sobě a jiným jsme schopní vydávat za své, co nám nepatří a prodávat třeba znečištěný vzduch, nebo pozemky na měsíci proto, že na to zákon ještě nepamatoval. Nebo je to onen prazákladní strach? Strach, že to rozprodá či ukradne někdo jiný?

Nebudu se snažit o dílčí pokusy, které přísluší vědě. Tuto práci si právě proto dovolím zvat filosofickou a filosofie je láska k moudrosti, láska k přemýšlení jako cestě života samého. Moudrost je pak mírou rozumu, citu, víry a....? Rovnováhou fyzického a metafyzického, nebo snad lépe vědomého a meta-vědomého. Filosofie sama je dilematem, rozdělovníkem a spojnicí mezi vědou jako symbolem rozumu, citem jako symbolem symbolického umění a bohem jako nejvyšším zákonem, ke kterému se kdy lidstvo vztahovalo. Tak je přece rozvrstvená naše společnost, bez ohledu na bohatství. Filosofie sama je hrou. Ve hře se zjevuje celek, tak nepostižitelný slovy a k vyjádření nepostižitelnosti je snad nejlepší nechat...*bilé místo*.

Ještě jeden důvod pro uvedení příběhu. Jsem „učitelem“ a trenérem a v současnosti učím již dospělé trenéry, učit fotbal. Na základě této zkušenosti si dovolím tvrdit, že i dospělí potřebují své pohádky. I dospělí lidé se učí snáz příběhem a prožitkem. Pokud jim předkládáme teoretickou znalost, klademe tím nárok na úroveň inteligence (logika, znalost, paměť...), kterou však chceme zároveň rozvíjet a tak vytváříme nárazník vlastnímu záměru. Možná se jednou dobereme k tomu, že pedagogické školy budou jako část své diplomové či jiné práce požadovat „pohádkový příběh“ z tematiky dané aprobace, jako nejlepší cestu jak mluvit s dětmi. V této souvislosti bych mohl za mnohé zmínit Jaroslava Foglara, neboť jeho praktické etické příběhy zasáhly mnoho dětí silou příběhu a to ve stadiu vývoje, kdy je to nejvíce třeba. Víme však, jaký měli obecně výchovný dopad? Ani příběh či pohádka se nesmí přecenit a také zde jde o míru.

Jestliže připustíme to, že hrou se člověk učí „snáze a hlouběji“ a jak i naznačuje výzkum, že morální dilemata jsou sporem racionality a emocí (a...?), pak je nasnadě, že při „učení se“ morálnímu rozhodování, bychom měli být schopni i uvést svá teoretická tvrzení v podobě příběhu, tak aby byla snáze dešifrovatelná pro lidi, pro které je abstrakce obtížná. Předkládáme-li nějaký problém formou zábavy- hry, vstupujeme tím i do oblasti emoční, která je jak součástí morálních dilemat, tak součástí hry. Přivádíme člověka k podstatě „učení se životu“ tím, že musí ono rozhodování v onom příběhu prožít i pochopit. Pak přichází vysvětlení, které dále problematizuje.

Jak se k takovému způsobu učení a výchovy vyjadřuje Bible označovaná jako kniha knih? Po Ježíšově podobenství o rozsévači se učedníci ptali na důvod jeho řeči v podobenstvích. Ježíš jim řekl: „*Vám je dáno znáti tajemství Božího království, ostatním však jen v podobenstvích, aby hledíce neviděli a slyšíce nechápali.*“¹⁴⁷

Bílým místem o tři odstavce výše jsem se vrátil až k Herakleitovi či Sókratovi. „Vím, že nic nevím“¹⁴⁸. Nechci zde rozebírat, zda by nemělo znít „vím, že nic vím“, protože „nic“ nelze nevědět jako samostatnou entitu, protože je vždy obsaženo v celku. Možná argumentace zní: nevím-li *celek*, nevím i *nic*. Interpretace Sokrata je tedy: vím, že nevím *celek*. Vždyť princip neurčitosti kvantové mechaniky, nás nechává na základní úrovni v téže nejistotě. Pro běžnou představivost je tu otázka, zda můžeme prostrčit ruku zdí, pokud se dokážeme „nějak jinak“ soustředit? Nebo zda může míč veden naší myšlenkou

¹⁴⁷ *Bible*, ekumenický překlad, Praha: Biblické dílo ekumenické rady církví v ČSR 1979, Evangelium podle Lukáše, s. 830

¹⁴⁸ Podobně se o nevyjádřitelnosti základního principu Tao vyjádřil o něco dříve také čínský myslitel Lao-c’.

sám obejít hráče? Spirála vývoje poznání jako živá. Hermeneutická spirála, chceme-li ji tak nazývat v potřebě poukázání na metodu.

Možná se tímto všedním příběhem řadím do nějaké škatulky vývoje filosofického myšlení. Možná je to škatulka spolu sdílená s Diltheyem, který v iracionálním způsobu porozumění skutečnosti jako pohybu od života k životu došel k tomu, že toto není jen porozumění rozumové, ale spojuje v sobě veškeré naše duševní schopnosti. Dilthey dospěl ve svém historickém pohledu na porozumění člověka sama sobě až k Herakleitovskému relativismu. „*Relativnost jakéhokoli lidského pojetí je posledním slovem historického nazírání světa; v procesu vše plyne, nic netrvá*“¹⁴⁹

Co k tomu dodat? Budiž, uvedený příběh vykazuje určitý relativismus, (možná snad až nihilismus vzato do extrému, ale nepoučili se lidé v minulosti mnohokrát až z extrému?) ale jeho cílem je znovu poukázat na složitost a důležitosti výchovy, která teprve ve spojení s represí při nedodržování norem a s dalšími složkami, které jsou výchovou podmíněny (například existence vzorů a jejich přirozená autorita), má snad větší účinek na společnost. Toužený účinek na společnost je pak ideálem. Tento ideál tedy pochází z přírody, pakliže není přírodou bůh, ale je naší projekcí a naším přáním. Proto ani etický ideál možná není redukovatelný na biologicky zhodnotitelnou možnost, že člověk je pouhým systémem projevů sobeckých genů. Plyne to z přání být něco více než pouhou složeninou. Vždyť i celý náš pokrok je výsledkem našich přání.

V různé míře jsme schopni klást důraz na morální hodnoty našich dětí, ale troufám si tvrdit, že většina lidí o něco snadněji snese situaci, kdy jeho dítě ublíží jinému, než když je to naopak. Jde o to, zda nestoupá příliš tendence a počet lidí, kteří až příliš snadno dovedou najít za nekontrolovaným sebeprosazováním se svého potomka jeho úspěšnost v životě. Takzvané racionální zhodnocení, do kterého se projikuje strach z neúspěchu. Tady se prosazuje genetický základ potvrzující „sobeckost“ našich genů a „altruismus“ jakoby ukazoval na přesah naší zakotvenosti v přírodním světě. Je v nás obojí modus existence a individuálně je nastavován do podob Matky Terezy, nebo Adolfa Hitlera. Nebo snad dokážeme být altruisté v momentě, kdy máme zabezpečeny základní potřeby, tedy až když cítíme nějakou jistotu, nebo alespoň necítíme nejistotu? To by odpovídalo pojetí hierarchie potřeb, (i hodnot) jak ji podal Maslow¹⁵⁰. Opět to vypadá, že je to otázka míry.

¹⁴⁹ STORIG, H., J. (1993). *Malé dějiny filosofie*. Praha: Zvon, s. 412

¹⁵⁰ S nutností hierarchie potřeb jsem polemizoval ve své diplomové práci.(viz kap. 5.)

Jak tedy ukázat na celek? Snad rovnováhou otázek a odpovědí. Život je komplexní - má reálnou a imaginární složku. Tuto větu lze brát jako vtip nebo filosoficko vědecký problém.

8.3. Krize rodiny?

Příběhem se vracím spirálovitě k důležitosti rodiny, která onu zmíněnou jistotu vytváří v dětském věku, kdy se dítě učí volit si a nastavuje postupně nějakou míru věcí, na které bude později stavět svá další rozhodování. V období dětství a ve formě rodiny se tedy budují nejen sloupy vývoje jedince, ale v nich a jejich vztahování se k veškerému se zároveň vytváří společnost a její budoucí přání, činy a možnosti poznání. Vytváří se tedy celek.

Pokud se rozpadá rodina jako základ výchovy a základ vztahování se k celku, pak se snadněji ve společnosti prosazují úpadkové formy „užitečných“ hodnot. Neúplná rodina, která je v současné společnosti „běžným“ jevem¹⁵¹ vytváří neúplné vztahy a tato neúplnost je projektem budoucnosti. Vzory pro napodobování se stávají častěji lidé, kteří jsou ochotni volit úspěch před celkem rodiny a tací lidé také kladou nároky na společnost kolem nich. Nelze samozřejmě v černobílém vidění konstatovat, že všichni kdo vyrůstali v neúplné rodině, či měli v dětském věku traumata z tohoto či jiného, přinášejí do společnosti jakýsi „špatný“ modus života a ti kdo měli krásné láskyplné dětství, jsou nositeli „dobra“. Již jsem uvedl, že universální principy se nedaří vytvořit. Je však pravděpodobné, že často se opakující neúplnost v tomto kontextu, posouvá vztahování se k celku o stupeň níže. Všichni vědí již při vstupu do svazku, který nemusí být založen na lásce, ani na přátelství, ani na okouzlení, ale třeba jen na tradici, vypočítavosti, či úzkosti z budoucnosti, že rozvázat tento svazek není hřích jako dříve, ba co víc, je to potvrzováno společností jako mnohdy výhodnější řešení. Ano, výhodnější to může být z mnoha částečných úhlů pohledu, ale potom pravděpodobně tato technologie lidských vztahů jinak strukturuje informační pole, které je způsobem účasti jsoucen na bytí. (viz. kap. 9.2.)

Co zásadního do něj přináší? Jak jsem již řekl, jsou to dílčí výhody, které se mohou projíkat do budoucna ve svém celku i pozitivně, ale je tu ještě jedna zásadní věc. Je to ovlivňování způsobu volby své cesty a voleb na ní. Do informačního pole se dostává ona informace o „normálnosti“ a tedy aktuální užitečnosti, jako stále častější řešení. Mění se

¹⁵¹ MOŽNÝ, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: SLON, s. 203-228

nějak míra hodnot? Klesá snad trvale hodnota některých stlačována užítkovostí, nebo je opět vyzdvihována v principiální potřebě symetrie. Poměr se možná trvale nemění jen je opakovaně naplňován a vyprazdňován celek. V tomto pohybu se pak posouváme po hermeneutické spirále výše. Stále výše, nebo je zde nějaký bod zlomu? Je tento bod zlomu harmonií hodnot v celku, nebo s nimi nemá co do činění a jde pouze o překročení formy našeho vědomí?

Při promýšlení, jak může člověk nejlépe ovlivňovat výchovu dětí, dospívám k výchovně didaktické řadě: vytváření pohádek - čtení pohádek - hraní si na pohádky a dokladování. V tomto procesu se spojuje vše, co mohou poznatky současné vědy nabídnout. Ideály dobra v konkrétních případech představené v zábavném příběhu. Pokud je dětem čteme či vyprávíme, můžeme je ovlivňovat svým přáním, pokud si na ně s dětmi hrajeme, nabízíme jim možnost být v pohádce.

Je tu ještě jedna otázka, které se bojím. Je pro děti výhodné, učit se žít v etických hodnotách? Nejsou tak znevýhodňováni oproti průměru dravců společnosti, kterých při krizi rodiny bude nejspíše přibývat? Odpověď podložená celým předchozím textem je velmi složitá, ale jak si odpovídá většina?

Zde nastupují emoce na místo chladného kalkulu. Emocí je celý balík, ze kterého zřejmě není možné vyndat jednu a zachovat ostatní nezměněné. Dovolím se vrátit ke strachu a to vědomému, ale i podvědomému strachu o sebe. Bojí se většina, že když nevychová své děti k hodnotám, otočí se to proti nim? Nebo je to jinak? Co třeba láska? Navíc je třeba uvést, že vychovávat v popsáném utilitaristickém duchu nikdy plně nelze, protože vyžadujeme-li poslušnost, vzniká i pocit viny a lítost, z toho plyne i touha po pochvalě a vlídnosti. Výchova má pomáhat na povrch těmto vlastnostem, o kterých nevíme jsou-li vrozené, či zda se je učíme. Jde potom o způsob interpretace a kladení požadavků dětem, nebo-li o technologii výchovy, která sice může být plánem, ale až v situačním kontextu je hledaným celkem. Výchova je projevem lásky a kdo nevychoává, nepečuje o lásku v sobě, jak by měl a tedy mohl. Jde o naplnění a prázdnotu, o které nám nepoví víc ani nejlepší mistr jazyka.

A co nám přináší výzkum lidského rozhodování, chování, konsekvence teorie her a výchova k samotné podstatě hry? Vlastně to, že se snažíme zkoumat sebe sama v boji o přežití pomocí toho, čemu říkáme hra. Není to symbolické v tázání se po podstatě hry a člověka? Není to jakýmsi utajeným znamením, že hra je symbolem celku, do kterého patříme? Jsme tedy v otázce hledání sebe sama na hermeneutické spirále dál než

Herakleitos, nebo žádná cirkulace neexistuje a my jsme stále na témže bodě? Nežboží to naše ideály a naše sebe-ocenění?

8.4. Ideál

Pro uchování života, klidu, síly, nebo-li zbavení se strachu „o potom“, se dere dopředu myšlenka zisku jako pojistky své síly. Zde má své nezastupitelné místo míra agresivity nazývaná jako sebezprosazení, či asertivita. Stupňování této „přirozeně prospěšné agresivity“ může zapříčiňovat pradávna potřeba „připravit se na zimu“. Být silný i napotom, nejlépe nejsilnější, aby se mnou někdo jen tak nezatočil. Přitom vědomí musím holt někdy s někým zatočit já, (např. někoho podvést) získat a zvětšit tak svou sílu – peníze, majetek... Zcela v duchu teorie evoluce zvířat, kde se pak může jevit lidská morálka Nietzschevsky, jako slabost těch, kteří nedokáží být dravci. Máme možnost volby? Volba je rozhodnutí co chceme, tedy otázka vychované vůle, ne jen pouhého předurčení. Víme však co chceme? Je to přání mít dobrý čas jako odpověď na třetí Kantovu otázku: v co smíme doufat? Rozhodnutí spočívá v otázce, co chceme být. Zda chceme být evoluční dravci, nebo lidé ve společnosti s ideály, které z nás dělají to výjimečné, byť by to byl pouze výjimečný druh. Ideál je ovšem velmi složitý pojem. A je vztahováním se k absolutnu, které chceme i zavrhneme. Payne v souvislostech diskutovaného píše“ *„člověk prostě cosi absolutního potřebuje. Takto absolutní čili platný pro všechny chce být i každý systém poskytující vlastní etický řád. Řád etický se ovšem ještě odlišuje od řádů jiných; zatímco každý řád, řád například organizační či sportovní v podobě pravidel hry, si tak či tak bere příklad z harmonie hudební, je tomu s etickým řádem v principu jinak“ aby byla pro takový řád zaručena etická povaha, je třeba zabudovat svobodu přímo do jeho tkaniva. Tkanivo systému jinak harmonického přitom ztrácí svou harmoničnost díky tomu, že ona svoboda v něm tvoří určité „díry“ čili body u nichž nelze zcela predikovat jejich další vývoj i budoucnost a v nichž je tudíž harmonie narušena; vlastně svoboda tvoří ohniska chaosu v rámci řádu.“*¹⁵² Svoboda tedy bourá řád a přináší chaos, ale přitom je naším podstatným přáním, které zaručí jedině to, že dáme řád svobodě. Ohraničíme neohraničitelné? To je otázka smlouvy jako ideálu vyplývajícího z naší úrovně vědomí.

¹⁵² PAYNE, J. (1995). *Hermeneutická etika*. Praha: Triton, s. 45-46

Ideál jakožto nejvyšší hodnota je dalším prastarým filosofickým tématem, ale v běžném životě i praktický problém. Člověk rád ví o svých dobrých stránkách a rád v nich sám sebe znovu potvrzuje. Samozřejmě je zde v posloupnosti také krok potvrzování jeho výtečnosti ostatními a je-li to možné tak získávání ocenění a výhod z této výtečnosti vycházejících. Druhou stranou mince je skutečnost, že ideál v životě člověka poukazuje na jeho chyby. To je nepříjemné. Člověk se neustále poměřuje a je poměřován nejen s úspěšnějšími, ale i s lidmi „výtečnějšími“. V tom srovnání vystupují na světlo vlastní nedostatky. Ctnost někoho jiného nám sahá do svědomí a může nás zahanbovat. Mluvím zde o mravní výtečnosti. Výtečnost výkonová s ní může, ale nemusí být spojena. Může nás taková mravní dokonalost i stimulovat a povznášet? Asi ano, ale to je opět otázka našeho přání, tedy přesahu sama sebe směrem k ideálu. Na příkré a skalnaté cestě, která se před námi v tomto směru znovu a znovu objevuje a ztrácí, jsou záchytné výstupky. Takovými jsou třeba drobné nedostatky našich vzorů, které jinak můžeme brát jako zosobnění našeho ideálu. Tyto nedostatky upozorňují na lidskost a dopřávají nám možnost se alespoň někde postavit na roveň „ideálu“. Podstata dokonalosti se tak samozřejmě zakaluje, a proto je filosofický ideál neohrazený. Ztělesňování ideálu do reálné podoby je pak i s jeho lidskými chybami vždy společností problematizováno a chápáno i vykládáno jako jinakost. Je problémem, který je třeba řešit, zvláště pokud nás srovnávání s ním ohrožuje. Pak chceme řešit své ohrožení a jinakost ideálu interpretujeme a řešíme ve smyslu našich užitečných hodnot od zesměšňování až po zabití. Jinakost je vždy problémem ačkoli se navenek chceme vyhlášovat jako tolerantní jedinci či otevřená společnost, vždy poměřujeme podle své míry. O jediném universálně přijatelném principu v podobě zlatého pravidla etiky jsem již mluvil.

Ideál nás upozorňuje na naše nedostatky a při nějakém naplňování (přesahu k...) ideálu osobní výtečnosti se toto pro ostatní stává problémem srovnávání. Ideál upozorňuje na nedostatky všech. Je tedy pro všechny problémem a proto může být ideál pouze neohrazený. Bůh? Jestliže je veřejně personifikován, je jako Kristus usmrcen. Ideál je možný tedy jen v pozadí všedního života. Matka Tereza také byla stranou od společnosti, pro kterou by se jinak stávala problémem svědomí, jako se jím stal Gándhí či Jan Hus. Nebudu uvádět další příklady osobností, které pro „svou“ pravdu trpěli či zemřeli. Co když velcí duchové naší historie byli ochotní zemřít pro „pravdu“, protože v možnosti svého „vyššího vědomí“ tušili či věděli, kam jdou? Symbolickým ztělesněním jsou např. Kristovi učedníci, jejichž mise je historicky veleúspěšná. Je velmi důležité mít ve vědomí zosobnění výtečnosti pro potvrzování, že je to možné. Mít se alespoň sama v sobě ke komu vztahovat.

K někomu kdo je reálný. Samotná idea boha v tomto nestačí. První vztahování je vždy k rodičům a jejich jednání, z čehož opět vyvstává důležitost rodiny i v transcendentálním vztahování se k neohraničenému ideálu.

Matka Tereza si nejspíše odchod do světa chudých v Africe vybrala sama a dobrovolně v letech svého života, která se obecně zobrazují v ideálech a vztahují se k nim. Ve světle jejího života (samozřejmě prostého detailů coby možností nedostatků) se vztahování se k ideálu ukazuje ne jako záležitost mládí, ale naopak „mládí“ (přeneseně jako pokračování po cestě k ideálům) spočívá právě v udržení směru cesty a naplňování mravních výtečností.

Symbolicky i fakticky by k takové cestě přispěl výzkum¹⁵³, který po celém světě zkoumal, zda něco spojuje dlouho žijící lidi. Výzkumníci došli k tomu, že nejspíše je to pozitivní přístup k životu. Další doklad toho jak je myšlenka schopna ovlivňovat hmotu. Potvrzuje to snad přání, že být dobrý, myšleno mravně výtečný, je odpovědí na Kantovu otázku „ Co můžeme?“ Bylo by hezké říci ano, ale zmíněný výzkum životního založení nehovoří o mravní výtečnosti, ale o pozitivním naladění k životu i přes všechny nedostatky vyplývající z reálného života. S přihlédnutím k těm, kdo se kdy postavili na stranu „spravedlnosti“ při hledání pravdy, je možné tento výzkum vyložit spíše opačně. Cesta pravdy splétá trnovou korunu. Jde o jiné štěstí, než o to které přináší výhra v loterii. Fink mluvil o tom, že štěstí ve své opravdovosti je vždy spojeno s hlubokou strázní. Je to obraz transcendentálního obsažení celku v „západní kultuře“ jako jednoty smrti coby symbolu strázně a života coby symbolu štěstí. Tato jednota je to-holón nedělitelná a neohraničená.

Jde o neustále vzcházení a zacházení, tedy o ztrácení a nalézání rovnováhy. Takzvaně všeho s mírou. Všeho, i dobra v lidském životě naší společnosti, jinak hrozí, že se člověk stane ideálem a bude opuštěn či zabit. Pro krásu ideálu lze zabíjet ve velkém, jak ukázala Homérova Ílias. I v dnešní době půjdou vědci za ideálem nalezení principů. Vždy za tím ideálem půjdou a budou jej nazývat krásným i přes hrůzy, které jejich dílčí objevy na cestě způsobí.

¹⁵³ Používám podmiňovací způsob, neboť nemohu citovat, nemaje data výzkumu a spoléhám se v tomto na autoritu slova Cyrila Höschla. Podobnou interpretaci závěru však můžeme najít i u jiných vědeckých studií, které prokazují vliv náboženské víry na zdravotní stav, na dlouhověkost a životní spokojenost, viz:

KŘIVOHLAVÝ, J. (2001). *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, s. 91-92, 157-158

Zde vidím paralelu s vírou v budoucnost, tedy víru ve vlastní děti a jejich vychovatelnost. Stejně tak je možné sledovat výzkum, který sleduje propojení nervového systému s imunitním a spojuje tedy náladu a zdraví člověka, Viz:

GOLEMAN, D. (1997). *Emoční inteligence*, Praha: Columbus, s. 161-180

Další výzkumy dlouhověkosti viz: <http://www.sens.org/AdGbio.htm> [5.11. 2007]

Naše „dobrota“ zatím nedokáže překonat naší „zlou“ polovinu, projevující se v agresivitě všeho druhu a vypadá to tak, že to ani není možné. Byla by to naše záhuba. Zlo, má zdá se vždy právo prvního kroku, protože dobro je takzvaně v pořádku a není tedy proč se jím zabývat. (snad to dokazuje naší primitivnost – naše původně sobecké geny) Je tedy nutné neustále bojovat za dobro, které snad dokážeme určovat pouze celkem lidské bytosti. Zbývá však stále nějaký ideál, který jak se zdá není vyvažován dle naší míry.

Myslím, že (někteří) lidé již pochopily, že se nesmíme přestat vztahovat k ideálu. Mělo by to pro nás tragické důsledky, protože ani altruistická recipocita není řešením z krátkodobého ani z dlouhodobého hlediska. Víra ve vyšší princip ať již existuje či ne, přináší do společnosti rovnováhu, která je obecně platným principem fungování. Obrazně řečeno, čeho je příliš, zhrouť se vlastní vahou. Proto je třeba vyzdvihovat lidi, kteří žijí pro nějaký ideál, lidi kteří konají skutky svítící světlem ideálu a neproblematizovat jejich motivy. Z téhož důvodu jsou zde i pohádky, mýty a legendy vypravující o dobru. Z toho důvodu je nutná i ona masa lidí, která poslouchá a neproblematizuje. Všichni zkrátka nesmí být dravci beze strachu z důsledků. To je význam strachu, ale i lásky a dalších emocí, které vykupují, či vy-aretovávají imaginární racionalitu. Taková podoba společnosti se snadno stává ideologií (či idealismem) a proto není ani možné rozhodnout, zda je z hlediska lidstva jako celku, lepší být „racionální“ či „iracionální“. Musíme zkrátka být oboje.

Bůh je tedy stále nejvyšším ideálem paradoxně i přes to, že by křesťanství (či jiná náboženství) bylo největším podvodem lidstva. Možná ještě spíš právě proto. Jestliže by byl bůh stvořen člověkem, pak by teprve byl ideálem opravdu nedosažitelným. Zopakují ještě jednou, že být ideálem je v praktickém životě ve společnosti nevýhodné, protože se ve své jinakosti vymyká a je jako Ježíš potlačen. Cesta jedince za ideálem ve společnosti je tudíž podnikem, který vede k vlastnímu zániku a tedy podnikem, který jde proti představě ideálu. Není to ukázka iracionality logiky? No možná ne tak docela. Stále totiž při představě boha jako lidské ideji mluvíme o kulturní, tedy vývojově složitější ideji založené na přání jako základu i vrcholu lidského. To by snad mohlo odpovídat i případnému doplňování, prepisování, či výkladům bible (nebo jiných záznamů o božském),¹⁵⁴ která se jak se zdá také s kulturou mění. O kultuře se od dob Darwina přemýšlí jako o pouhé výslednici evolučních snah. Existuje tedy princip, který by mohl být ideálem i z hlediska základní biologické podstaty života?

¹⁵⁴ V souvislostech s personifikací teologických principů se mluví o možnostech společného základu různých náboženství, vystupujících například v podobnostech, které spojují Krista, Krišnu a Šivu.

Mluvili jsme o egoismu genů, recipročním altruismu přeměněném v obchod, vztahu společnosti lidí a země jako nositelky života, vrcholných konstrukcích lidského mozku dotýkajících se kosmu ...je možné zde zahlédnout onu mýtickou Ariadninu nit?

Domnívám se, že ano. Je jím neustálý vznik a zánik, vzcházení a zacházení, dialektický spor. Zdá se, že ideál našeho pobytu tedy není cílem, ale principem, cestou, nebo-li bytím samotným. V tomto bytí je tedy třeba stále vychylované rovnováhy, rovnováha sama je stop stav pro vývoj a může trvat pouze omezený čas. Jestliže chápeme vše kolem jako formu energie, nevyhne se tomuto pojetí ani čas. Ve stop stavu tedy hraje energie času významnou úlohu. Představme si uzavřený systém s jedinou výjimkou času. Představme si dvouramenné váhy, které stojí ve vakuu v rovnovážném postavení, neovlivňovány vnějšími fyzikálními silami. Mohly by takto stát stále, protože na ně nepůsobí žádný vnější podnět změny. Žádný kromě času. Fyzik by podotknul, že neexistuje uzavřený systém. Ale v duchu Einsteinova obdivu k lidské schopnosti žasnout, zbývá jen zopakovat výzvu: představme si....

8.4.1. Genetické úpravy k ideálu?

Ideál, je něco k čemu se chceme blížit. Chceme-li se blížit k ideálu odbourání násilí ve společnosti, budeme využívat dostupné metody k dosažení cíle. Uvedu nejprve příklad, jenž dobře ukazuje složitost využívání takových postupů. *„Pokud bude existovat poptávka po terapii některých biologických neduhů, žádný zákaz ani seberiskantnějším terapeutickým pokusům v dlouhodobé perspektivě nezabrání. Neboť není kvalitativní rozdíl mezi "normální" touhou po zdraví a "patologickou" touhou po nesmrtelnosti a dokonalosti. Neexistuje žádná ostrá hranice mezi "šílenými experimenty jak překonat vlastní tělo" a "konzervativním odstraňováním nedostatků". Jakmile jednou přistoupíme na to druhé, nemáme důvod vyhýbat se prvnímu. Má se slepému navrátit zrak na 50 %, nebo na 100 %? Ale proč ne třeba na 115 %, aby viděl lépe než před nehodou? A kdo by nechtěl prodloužit lidský život nebo například zvýšit kapacitu vlastní paměti?“¹⁵⁵*

V tomto smyslu by šlo v budoucnu snad i genově upravovat tendence k násilnému chování či odbourat agresivitu vůbec. Budeme schopni upravit člověka k obrazu boha, nebo k obrazu člověka jak si přeje sám sebe? Motivační teorie nám ukazují, jak je důležité si klást malé a dosažitelné cíle pokud jdeme za něčím velkým. Jaké dosažitelné cíle si tedy

¹⁵⁵ PETRŮ, M. (2002). Je třeba vylepšovat člověka? *Vesmír*, 81 (1) s. 25-29

klást na cestě začínající člověkem, který není ne-mocný? Vzhledem k agresivitě by trestem proti nějakému prohřešku mohlo být odebrání nějakých funkcí – robotizace, třeba jen na určitý čas. A nemuselo by se jen trestat, vždyť pro některé lidi a profese by mohly být některé funkce na překážku. Třeba strach, nebo soucit. Proč tedy tyto funkce neupravit do přijatelných mezí. Není to ovšem tak jednoduché.

Václav Pačes k tomu říká: „*Geny jsou základem osobnosti, ale plnohodnotná osobnost se vytvoří až výchovou, vzděláním, zkušenostmi, příležitostmi apod. Většinu našich vlastností stejně jako i náš vzhled ale geny ovlivňují - o tom nelze pochybovat. Projevy osobnosti jsou však zpravidla určeny ne jedním, ale skupinou genů a důležitá je jejich souhra. Zdá se, že právě tato souhra, spíše než nějaké geny navíc, odlišuje třeba člověka od lidoopů*¹⁵⁶. Proto výměnou nebo úpravou jednotlivých genů budeme snad moci měnit vlastnosti organismu, ale jen velmi omezeně“.

Oproti všem nejistotám a varovným signálům vyzval fyzik Stephen Hawking koncem roku 2003 společnost ke genetickým úpravám člověka. Brzy prý budou možné, respektive nutné. Máme-li prý obstát v soutěži s umělou inteligencí, nic jiného nezbyvá... *Profesor Pačes na to odpovídá: „Co je v tomhle případě brzy? Desetiletí? Století? Snad by se mohlo někdy v budoucnu podařit zlepšit geny pro inteligenci, eliminovat geny pro agresivitu a podobně. Ale než by se takové změny rozšířily natolik, aby to ovlivnilo celé lidstvo, uplynulo by několik set nebo snad tisíce let*¹⁵⁷.

Tyto otázky mohou zanedlouho být realitou. Varování o nutnosti připravit se na všechna možná úskalí „invazivního“ genetického ovlivňování člověka se ozývají z různých

¹⁵⁶ Šimpanzí války a násilí nám ukazují, že šimpanzi se chovají podobně agresivně jako lidé. Jsou stejně vypočítaví a neutočí, když nejsou přesvědčeni o vítězství. Pokud napadnou slabšího, vypadá to jako by měli ze svého počínání bestiální „potěšení“. Pokud jsou ve styku s lidmi, tak se obdobně chovají i k slabším z nich = dětem. Vědí snad nějakým způsobem, že za ztrátou jejich životního prostoru jsme my a mstí se? Uvažují šimpanzi o následcích? Vypovídá jejich násilí i něco o nás? Chovají se šimpanzi podle teorie her spíše než lidé, protože mají jasného společného nepřítele? Viz: National geographic: *Zázračná planeta, tajemná duše šimpanzů*. 4. 1. 2008 ČT2, 20.00. Nebo:

JENSEN, K., CALL, J., TOMASELLO, M. (2007). Chimpanzees are rational maximizers in an ultimatum game, *Science*, 318. s. 107-109.
Dostupné z: <http://email.eva.mpg.de/~tomas/> [11. 12. 2007]

¹⁵⁷ ZVELEBIL, J., PAČES, V. (2000). *Liška, pabl, nebo pampeliška?*
Dostupné z: <http://www.Reflex.cz> [18.7. 2002]

stran¹⁵⁸, ale k tomu aby byly co nejlépe ochráněny před zneužitím je kromě postsituačních zákonů jediná možnost. Etická výchova k potvrzení toho, že člověk „překonává“ biologickou evoluci přírodního výběru a nemůže se proto chovat jinak než altruisticky, byť by to bylo jen proto, že je pro něj výhodné, když se všichni chovají altruisticky. Opravdová výchova ale není ideologií, jež by dokazovala svou vlastní všemohoucnost. Výchova je cesta za ideálem.

8.5. Doping, technologický vrchol primitivismu?

Pomůckou úspěchu, výkonu, ale i života obecně, je vše co nám přináší pocit subjektivního zisku za nějakým účelem. Jakmile ovlivňujeme kladně své pocity, zvyšujeme tím i možnost svého výkonu. Takovým dopingem je i samotný trénink. Jelikož nyní nejsme schopni kontrolovat celek člověka, pak je nemožné označit za doping trénink v oblasti duchovních-energií. Do jaké míry je doping podporující opravdu fyzické schopnosti a do jaké míry je placebem, je těžko vyjádřitelný poměr. Pokud vím je nezměřen a lze k němu vztáhnout celý výzkum placebo efektu.

Nemožnost definovat doping vyplývá z našeho stále trvajících dualismu těla a duše. Definice dopingu je vztahována spíše k ovlivnění těla vstupem vnější technologie, i když i ovlivnění duševních pochodů takovým dopingem je nutně uvažováno. Podvojným měřítkem je nalezení látek obecně považovaných za nebezpečné pro zdraví a prospěšné pro výkon v dávce větší, než jsou „dohodnuté“ parametry pro látky vyskytující se v lidském těle. U látek nevyskytujících se v organismu je dohoda značně jednodušší. I v těchto otázkách jde o hledání celku, stejně jako u fenoménu hry či krásy a proto musí rozhodovat člověk na základě konsenzu. Jestliže pracujeme na možnostech genetických úprav člověka a vyzýváme k jejich použití, pak velmi těžko můžeme bojovat s dopingem, jehož cesty rozvoje podporujeme. Vše tím stavíme do jiného světla a nemůžeme předpokládat, že sázka na „dobře zajišťované riziko“ nebude využívat veškeré dostupné prostředky. Ani povolení dopingu, nebo genetických úprav nemůže přinést vyrovnání příležitostí, protože vždy půjde o možnosti, které člověku bude dávat ekonomická síla. I v záležitosti dopingu jde o naše

¹⁵⁸ SATAVA, R., M. (2003). Biomedical, Ethical, and Moral Issues Being Forced by Advanced Medical Technologies. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 147 (3) s. 246-257

Nebo: Institute for Ethics and Emerging Technologies, dostupné z: <http://ieet.org/> [11.2. 2007]

přání, které je vyznáním vztahu k hodnotám či kráse jako symbolu ideálního celku bytí. Vždyť ani při soutěžích o titul královny krásy již není třeba mít své tělo v podobě, jak jej stvořila příroda, bez zásahu technologií člověka.

V souvislosti s duševním dopingem je mnohoznačné, že heslo naší české, husitské historie: „pravda zvítězí“, není zřejmě naším dopingem podporujícím ducha tzv. národní hrdosti. My se tomuto relikvijnímu symbolu spíše vysmíváme, nebo povzdechujeme nad nedohlédnutelným časem splnění. Snad by mnělo znít „pravda vítězí“. Pak by to však byl ještě větší kalibr pro ironický posměch. Cítíme to snad proto, že standarta vlaje na hradě, jako symbolu státní moci, která nás dlouhou dobu učila, že je třeba sklonit hlavu a „memy“ této krátké evoluce se zapsaly do našeho memetického kódu? Cítíme, že není možné tuto relikvii uchopit a proto ji ironizujeme? Nevěříme ve spravedlnost, nevěříme v osobní přínos, nevěříme ani v extrémní možnosti sdílené myšlenky. Zatím? Tato naše volba nemůže zůstat bez odezvy a je samozřejmě závislá na počtu případů, jak ovlivní společenské dění a tím i evoluci celku bytí samého.

Jestliže je evoluce člověka postavená na svobodné výměně zboží a myšlenek jak nám tvrdí ekonomové, pak je třeba vždy znovu a znovu volit, co chceme, aby bylo zbožím, a které myšlenky si zatím raději ponecháme pro sebe. Jejich hodnota je pak určována naším konformismem, který je podvědomě všudypřítomný, ale který chceme zároveň překračovat ke svobodě. Na základě zkušenosti s prostorem a časem v našem vědomí víme, že hodnota svobody se mění nutně dle těchto principů, ačkoli bychom ji rádi viděli jako pevný bod. Jelikož je svoboda v běžném životě stupňovatelná a tedy i obchodovatelná, tak se technologický pokrok neposunuje ve všech oblastech viditelně tak rychle, jak by se dalo předpokládat, a některé myšlenky proměnitelné ve zboží jsou schovávány na pozdější dobu.

Patočkova filosofie svobody vycházela v tezi, že svoboda spočívá v dobrovolném omezení sebe sama. Doping ve sportu je technologizací obecné lidské otázky, zda se vyplatí podvádět, tedy emočně-rozumové úvahy o tom zda přijímat či nepřijímat zákon. Říkám emočně rozumové pro zdůraznění, že čas přípravy je důležitý pro možné vnitřní ospravedlnění nečestnosti. Co mě k těmto úvahám přivádí, bylo řešeno dříve v textu. V literatuře o dopingem jsou zachyceny pohledy na principy, které jsou v pozadí, ale i konkrétní kroky, které jsou podnikány ve vyrovnávání se s tímto způsobem zvyšování výkonu za účelem úspěchu. Zde se jim věnovat nebudu. Zamýšlím se pouze nad tím, jak se technologicky stále dokonalejší lidstvo vrací k otázkám po podstatě, bojící se toho co Heidegger nazýval totální manipulovatelností neviditelným veřejným anonymem.

Herakleitův spor se zjevuje v protirečení lidského chtění a jednání jako všeobšáhly fenoménem, který je nepřímou úměrou zmenšování komunikačního světa. My lidé bychom chtěli prožívat dobrodružství, ale zároveň mít jistotu, že se nám nic nestane. Je nám líto co všechno jsme neprožili, kde všude nebyli, ale nelitujeme každodenně neviděného východu slunce, protože je samozřejmostí. Východ slunce se neřídí pravidly nabídky a poptávky, ale mi jej doceníme až na základě nedostatku. To jsem ale již řešil v kapitole o kráse.

V každém člověku je podstatný, různě intenzivní strach o život, z bolesti, strach z umírání a myslím, že se to netýká jen „západní kultury“, ale i těch náboženství, kde je smrt vysvobozením z koloběhu života. Čím jsou lidé lépe zabezpečeni, tím se tento strach „změkčuje“ do nižších (sociálních) vrstev strachů, např.; z vyřazení ze společnosti, nebo nezařazení do ní, z posměchu, starostí jak vypadají, co mají na sobě a konkrétnějších a nicotnějších obav. Dobře zabezpečený člověk ale také naopak přímou úměrou získává na klidu, postupně ztrácí uvědomění svých malých strachů, které jsou již ne-podstatné, až přijde potřeba náhrady = umělé riskování, ať již v mezích zákona, či jeho překročením.

Kritériem oddělujícím vítězství od prohry je dohoda, tedy zákon. Dohodnout se je věc nesmírně obtížná, protože je zde stále strach a nedůvěra v nutně idealizovaný altruismus. Co když někdo jiný zákon poruší a bude mít výhodu? Co když musím porušit zákon, abych na tom byl aspoň stejně, protože ti druzí jej také nejspíše porušují. (viz. teorie her, nebo chování „úspěšných“) To je ta nejzákladnější obava-nejistota. Pro zvýšení jistot je třeba udělat vše. Chodit do školy, spořit, mít partnera, opustit partnera, dělat vše co dělají ostatní a je třeba v tom být úspěšný, což lze uskutečňovat i pomocí podvodů. Podvod je však také cesta nejistá a je třeba dávat pozor, abychom dosáhli úspěchu. Nejde totiž o výkon, nýbrž o úspěch. Úspěch zmenšuje nejistoty a strachy, ale nikdy nás jich nezbaví úplně, pokud máme co ztratit. I na této cestě platí již v prologu zmíněné heslo o svobodě, jdoucí ruku v ruce se samotou. Na linii poustevník-poutník-turista poutí časem, by nám snad svatý Prokop pootevřel dveře blíže k pravdě vycházející z počátku.

Adorace úspěchu je nadřazením účelu cestě. Mluvíme o sociálním účelu, jenž je slastí z vlastního prospěchu i na úkor ostatních. V důsledku znamená tedy také vlastní neprospěch, neboli strach o život, strach z konkurence. A tak proti sobě neustále bojujeme. Nehlásáme to, ale provádíme. Nevíme, jestli lze náš původní biologický základ překonat sociálním uvědoměním, ale dosavadní vývoj nám naznačuje, že snad ano. Je to možné jedině díky našim přáním. Jestliže chceme tuto skutečnost měnit a „přáním vědy“ zatlačovat původní evoluční způsob chování ve prospěch toho, co označujeme jako etické, či snad areté jako výtečnost v olympijském duchu, máme zde dvě neoddelitelné linie

postupu. Jednou z nich je síť výchovy, která by měla vést k morální do-statečnosti a odpovědnosti, nikoli jen k pozitivistické výhodnosti. Druhou linií je čím tuto nedo-statečnost a výchovu poměrujeme a narovnááme a to je řeseto zákona.

Ve sportu je antidopingová domluva stejným pravidlem hry jako pravidlo zamezující faulování. Také bývá porušováno, je obdobně nebezpečné a také má svou zřejmou paralelu mimo sportovní svět. Při faulování je zde však ještě aktuální moment rozhodnutí neurčitosti, zda byl přestupek úmyslný či nikoli, což rozlišit a trestat není lehké a závisí na celku každé situace zvlášť. Doping je faulem, který je nejen úmyslný, ale ještě k tomu dopředu a pečlivě připravovaný. Kdyby se při sportovním klání podařilo někomu prokázat, že si dopředu připravoval nečistý zákrok, mohlo a mělo by se to hodnotit jako trestný čin. Tak bychom měli přistupovat i k trestání dopingu. V obou případech nám praxe ukazuje, že je to možné.

Vrcholový a výkonnostní sport je vážnou institucí ekonomického charakteru a takto definovaný čin by měl být hodnocen stejným zákonem, jako podvody směřující k obohacení v mimo-sportovní oblasti. Myslím, že takový krok by pomohl nejen k účinnému potlačování dopingu, ale i jeho pochopení jako aktu, jímž člověk ubližuje společnosti i sobě samému. Jde o to, na jak dlouho by pomohl, protože žádný trest kromě trvalého není nyní nositelem spásonosného světla na jeho cestě.

Pozitivní chápání oblasti dopingu jako možnosti rozvoje vědy a úrovně znalostí o vztahu chemie a lidského organismu, je paralelou oslavování války jako zrychlení vývoje vědy, snížení počtu lidí na přelidňované planetě, či jejímu rasovému vyčištění. O těchto v důsledku „užitečných“ vlastnostech hrůzy se však nehovoří veřejně. Vždyť to by relativizovalo lékařskou vědu, která se stará o to, co běžně chápeme jako nejcennější v životě, o zdraví. Lékařstvím se stavíme možná proti evolučně staršímu přirozenému regulátoru počtu lidí na planetě a musíme tedy vynalézat globální metody jak regulovat sami sebe, uživit sami sebe, nezničit sami sebe. Nebo dojdeme zpět k myšlence, která neustále probublává pobyt na planetě, že přežijí jen ti nejsilnější?

Doping je další tváří nadřazení „užívání si“ – „prožitku“, asi právě z podvědomého strachu, který navenek vystupuje jako možnost získání výhody, koupí se slevou. Tato sleva ovšem není zadarmo. Jak nám ukazují příklady, nejde nejen o samotný prožitek, nejde často ani o základní princip sportu - vítězství, ale jde právě o úspěch, který mění heslo o důležitosti účastnit. Není to dokonce ani ironicky vyslovovaná re-verse: není důležité se zúčastnit, ale vyhrát. Je to zpět k primitivnímu vrcholu dotažený boj o život: není důležité vyhrát, ale získat.

V každém z nás je pravděpodobně evoluční potřeba ušetřit energii při práci pokud to jde a její přebytek věnovat odpočinku. V tom smyslu mluvíme často o chytrosti, která zde má pejorativní nádech vykutálenosti. Idolem mnoha mladých lidí je představa práce bez námahy, personifikovaná pánem s kufříkem, nasedajícím do luxusního auta po bok luxusní slečny. Je to reálně dosažitelná vize pokud zvolíme tu správnou cestu a způsob, nemluvě o tom, že mnohým stačí nějak vypadat než doopravdy něčím být. Vždyť i psychologické kursy asertivity učí, že je třeba vypadat sebevědomě a jak to udělat. I v bohu libějším cíli této formy, kterým je vytváření sebevědomí, jde však stále o výuku jak budit zdání. A tak je „ideálem“ úspěchu profese, které se dříve říkalo lichvář, lidé tomuto řemeslu vyučení „vládnou světu“ skrze síť zákona a požívají nejvyšší vážnosti a obdivu. Profese, která má ve svém podtextu volby jasně nadřazený záměr úspěchu (snad i jistoty, či snadnosti úspěchu) nad záměrem výkonu. V dalším životě jednotlivců to tak být nemusí, zdá se to však být výrazným prvkem touhy po jistotě, nebo-li strachu který je nejen ve sportu symbolem narušení rovnováhy.

Jestliže užití teorie her ukazuje, že studenti ekonomie podrážejí své soupeře více než jiní studenti,¹⁵⁹ není možné to bez diskuse přičíst pouze jejich poučenosti o teorii. To by přece mohlo spíše skórovat pro spolupráci. Je zde ještě ta naznačená možnost, že lidé vstupující na studium ekonomie (práva?) jsou více predisponováni k tomuto rozhodnutí právě onou sázkou na jistotu, vyrůstající z původního strachu. Má strach tak podrážít. Z úspěchu pak vyrůstá větší jistota, která vycházející z na sebe sama nepřipravené osobnosti, může a mnohdy také přerůstá nekontrolovaně ji samotnou. Zde může být znalost dopingem, který zkratkou dohání, co předtím nebylo

Struktura takto fungující společnosti je původním modelem přírodní evoluce druhů i pokračováním teorie na úrovni genů. Silnější požírají slabší, proto je potřebují a pěstují si je. Pokud chceme tvrdit, že jsme principiálně o něco dále, znovu a znovu docházíme k nutnosti hledat správnou míru v našich volbách a činech a žít veřejným životem. I v globální společnosti se lze „uzavřít“ a starat se o své štěstí v jakémsi imaginárním okruhu svých blízkých jak radil Popper. To je jistě ekonomičtější chování, ale učitel či lékař naráží na aporii pohybu své profese. Je tedy jejich volba studia ukázkou iracionality a léčí a učí „blázní“ jež tedy není třeba oceňovat, neboť je ocenění vlastní bláznovství? Kde jsou hranice okruhu blízkých lidí, oddělujícího na kom nám záleží a na kom již ne? Je to nedohlednutelný spor, coby projev a symbol celku-bytí.

¹⁵⁹ RIDLEY, M. (2000). *Původ ctnosti*. Praha: Portál, s. 158

Můj průzkum vztahující se k doping a morálním hodnotám u sedmnáctiletých reprezentantů ve fotbalu dokládá jaká je ochota riskovat zdravím i porušení norem když člověk věří v úspěch.¹⁶⁰ Polovina z dvaceti mladých českých reprezentantů se ve svých odpovědích vyslovuje pro možnost risku užitím i zakázaných prostředků, pokud to bude dozorováno lékařem. Nejen postoj k ochotě užít doping, ale i ta důvěra v cizí osobu (i když je to lékař) je varovně zdviženým prstem a ukazuje, že úspěch je mnohdy pro mladé reprezentanty tak cenný, že jsou ochotni riskovat i vlastní zdravím. To je výsledkem jejich rozumových úvah ve chvílích, kdy nepodléhali žádnému tlaku situace a zvýšených vnějších emočních vlivů. Ačkoli je možné, jak nám ukazují výzkumy (viz kap. 9.1.), že jakmile na situaci myslím, spouštím emoční uvažování, přestože reálně nemohu získat ani ztratit.

Druhá polovina odpovídajících byla na opačné straně spektra a doping v podstatě odmítli, i když se objevily i měkčí varianty odmítnutí. Zajímavé a pro naši republiku varující je srovnání se stejně starými slovenskými reprezentanty, kteří odmítli doping v naprosté většině. Je to ukázka toho, že jsme raději ochotni obětovat hodnoty, když nám jde o zisk. Pokud však mizí náš blahobyt, pak obětujeme i svobodu, po které jsme tak volali. 17 let byl věk chápán jako období, kdy je mladý člověk orientován na hodnoty spravedlnosti a kdy jsou „ideály mládeže“ ještě neobroušeny tupící realitou. Mladí fotbalisté ukázali tak jako jiní v jiných zkoumáních, že jejich mravní hodnoty a ideály jsou orientovány spíše na úspěch. Vycházejíce z veřejného povědomí, že dopuje mnoho sportovců, stává se jim tento prostředek jen možností, kterou mohou využít. Přeneseno do života společnosti to vypovídá o nebezpečí reklamy, která ať již záměrně či bezděčně vytváří podobná veřejná povědomí a stává se tak zřetelně veřejným nepřítelem. O moment, kdy se stává běžnou morálně sporná situace, jsem hovořil ve změně přístupu k udržení rodiny.

8.6. Okénko fikce

Je tu ještě jeden úhel pohledu související s dopingem a to je již několikrát zmiňovaný rozvoj schopností. Schopnosti jsou rozvíjeny takzvaně tradičními metodami, do nichž se krok za krokem dostává něco nového. Možnosti jak se budou rozvíjet lidské schopnosti a dovednosti jsou nedohlédnutelné a dnešním pohledem takřka metafyzické. Ukažme si

¹⁶⁰ PLACHÝ, A. (2007). Sonda do duše mladých reprezentantů. *Fotbal a trénink*, 2, s. 10-11

možné souvislosti řešení etických otázek, myšlenkového pokroku a rozhodování fotbalových rozhodčí.

Schopnost koncentrace rozhodčích by nebyla tolik ovlivňována jejich fyzickou zátěží a vznikl by předpoklad pro vyšší kvalitu rozhodování, pokud by byli rozhodčí dva, jak se již v minulosti také uvažovalo a zkoušelo, ale celek rozhodování by se tak rozmělnoval. Nebyla by již jednotná míra spravedlnosti. Při zachování modelu, že rozhodčí se pohybuje pouze po hřišti, je zdvojení spíše na škodu věci. Ideální by bylo, kdyby rozhodčí „mohl být všude“, to by ale musel rapidně zvýšit své schopnosti. Mohl by například vyšší rychlostí létat nad hrací plochou. Je to pohádka, nebo pohled do budoucnosti podobný pohledům Werneovým? O vizích změn lidských schopností jsem se zmiňoval i v kapitole o agresivitě. Z hlediska spravedlnosti a etiky je to opět otázka míry a připravenosti. Možná, že dospějeme z dnešního hlediska k neúměrnému zvyšování lidských výkonů, ať již dnešním jazykem řečeno, na bázi technologie, nebo soustředění energie. V dopingu je tento model již fungující. Spor tradičního a nového je věčnou otázkou promítající se i v posuzování míry spravedlnosti.

Představme si, že člověk bude za padesát let schopen létat vysokými rychlostmi nad zemí. Pravidla hry zůstanou tradiční, hráči budou stále pouze běhat, ale rozhodčí již bude smět využívat schopnost létat. Pokud se to zdá jako opravdové science fiction, pak připomínám, že vědci se již s viditelnými výsledky zabývají neviditelností.¹⁶¹

Co z takové vize plyne pro současnost? Je to otázka? Mohou rozhodčí dopovat pro rozvoj svých schopností z hlediska zvýšení kvality rozhodování a tedy lepšího prosazování spravedlnosti ve hře? Je na místě připomenout definici dopingů, kde se mluví o poškozování lidského zdraví a stejných podmínkách pro všechny, které jsou ovšem prvním kamenem úrazu. Vztahovat se musíme k „normálnímu“, tedy konkurenčnímu prostředí. Jestliže jsou rozhodčí stupňovitě odměňováni jako každá jiná „práce“, pak asi nelze dosáhnout toho, aby v tomto procesu konkurence nefungovala. Dostáváme se tedy ke stejné odpovědi jako prozatím u hráčů. Je však tato odpověď u obou skupin jednoznačná?

Není! Pokud bychom vyloučili poškozování zdraví a doping by se v tomto směru posunul za hranici dnešní definice, pak nám zůstávají jen ony stejné podmínky. Stejně podmínky jsou však také chimérou. Pokud bych dováděl definování toho, co znamenají „stejně podmínky“ až k základu, dostal bych se zpět k otázce genů a výchovy a ekonomické síly dané již jen místem narození.

¹⁶¹ viz: <http://www.ece.duke.edu/~dschurig/> [20.1. 2008]

Zůstává tedy pouze jedna jediná možnost a to je respektování dohodnutých norem, stanovených rozumem a to i s přihlédnutím ke všem přesahům současného poznání o logických schopnostech rozumu. Stejně jako mluvíme o „prostoročasu“, měli bychom tedy začít používat „citorozum“, či snad „holorozum“, zahrnující i duši a ducha. Ve spirále jsem se tedy vrátil opět na počátek, k otázce odkud a kam kráčíme. V orientaci může pomoci pouze výchova celého člověka bez jakýchkoli omezení!

Zákon či pravidlo bude v současném stavu vědomí člověka stále překračováno, protože individuální ambice se vždy prosadí přes kolektivní omezení. Kdyby tomu tak nebylo, zahynula by celá skupina. Proto nebyl možný „reálný socialismus“ a pro to není možné vymýtit doping, což by v tomto směru znamenalo dosažení ideálu a zhroucení se. Neznamená to ovšem ani rezignaci na boj s dopingem, což by mohlo přinést zhroucení kultury bez ideálů. Nebyla by rovnováha. Je to snad v duchu toho co tvrdí anthroposof Rudolf Steiner:“ Zlo má za úkol přivést lidstvo na vyšší úroveň“¹⁶²

I zde se pravděpodobně musíme shledat s rovnováhou. Doping stejně jako například válečnictví posouvají výzkum kupředu. Velké množství produktů či technologií bylo vyvinuto k vojenským účelům, a pokud bych se pokusil určit, co nejviditelnějšího z hlediska kosmu člověk dokázal, pak je to obývání prostoru na zemi a kolem. V kosmonautice jsou využívány výsledky snad veškerého výzkumu, což nás upomíná na Kantovo symbolické vyjádření o mravním zákonu ve mně a hvězdném nebi nade mnou. Je tedy alespoň v tomto vrcholném odvětví doping jednoznačně obhajitelný? Zde přece nejde ani o rovné šance účastníků, ani o žití z vlastního pramene bez zkratek. Pokud se vyrovnáme se zdravotním hlediskem, pak se zdá, že jsme u oblasti, kde se reálně dostáváme ke konvergentnosti všech snah lidské společnosti za společným cílem. Rád bych neproblematizoval alespoň toto zdání našeho společenství, ale je nutný i zpětný pohled. I výsledky kosmického výzkumu samozřejmě uchopí společnost dle běžného historického vzorce a bude s jejich využitím opět provádět i to nejhorší, čeho je člověk schopen. Možnosti se ukazují v podchycování dopingu moderními technologiemi, které jako hlídací pes zaštěkají vždy, když je něco špatně. V případě hlídání podvodů to dovedeme ocenit, ale nedovedeme určit, kam se takový vývoj bude ubírat v kontextu celé společnosti. Pokud přesvědčíme sami sebe, že žádné dobro či láska neexistuje a vše je jakási souhra fyzikálních stavů, pak se nemůžeme divit, že o něm přestaneme mluvit, přestaneme jej

¹⁶² STEINER, R. (1999). *Filosofie svobody*, Přerov: Michael, s. 223

hledat, přestaneme věřit čemukoli, co pro nás dosud mohlo představovat jistotu, již ne na poli fyziky, ale v běžném životě.

Pokud se mám vyjádřit k dopingů z hlediska osobního, pak nejsem pro legalizaci dopingů, protože „mám strach“ z toho jak by tato legalizace mohla změnit společnost, byť by to mohla být změna k vyšší formě vědomí, která je možným přáním a myslitelným vrcholem. Druhá cesta hlídání dopingů může však být daleko sofistikovanější Orwellovskou vizí. Opravdové poznání bolí a znamená vzdát se toho, co nám přináší jistotu. Na počátku kapitoly o kráse jsem o tom již mluvil. Je to generační příklon, i to co Kuhn¹⁶³ nazývá revolucí, nebo-li změnou paradigmatu. (viz. kap.9.2.)

8.7. Hledání pevného bodu

Potřeba pohledu do vývoje chápání mravního bytí člověka je v historickém exkursu uvedena hlavně u Kanta, ale provází kontinuálně celý vývoj lidského sebechápání v universu a dotýká se jí i současné bádání nejen ve filosofickém a společenském kontextu, ale i v jednotlivých oblastech, jako výraz potřeby základu na kterém lze teprve solidně stavět. Již byly ukázány souvislosti toho jak je třeba se i při pátrání po maličkostech vždy vztahovat k celku a ptát se co to přinese a co by to mohlo přinést. Je to odvěké vztahování se k vyššímu principu ať již k personifikovanému bohu, či neohraničené pravdě. Filosofie se vždy ptala po celku pravdy a věda se ptá po jejích částech. Samozřejmě se k tématu hledání a pojmání pravdy vyjadřoval svým způsobem každý.

Zda existují nějaké objektivně zhodnotitelné stupnice morálního chápání, si netroufám tvrdit ani při obeznámenosti s tím, jak proměnu lidského mravního úsudku s věkem rozdělil do etap lidského vývoje psycholog Kohlberg. Z hlediska vztahování se k nějakému mravnímu ideálu je velmi snadné vše zrelativizovat. Jestliže se mění ideál rozvojem lidského myšlení, pak se mění i veškeré vztahování se k němu a to jak na poli etiky, tak třeba i na poli chápání krásy. I všední život nám ukazuje, že úroveň morálního vnímání je odlišná podobně jako úroveň logického myšlení. Složitější situace nedokáží řešit všichni na stejné úrovni, nebo vůbec ne. Navíc, i když jsou základní předpoklady ($1+1=2$) uznávány, lidé se v různých situacích chovají, jakoby to neplatilo. Navíc může každý ve svém okolí pozorovat, že inteligence není obecně zvyšujícím předpokladem morální úrovně, i když může mít souvislost s lepším rozumovým sebeovládáním založeným i na úrovni

¹⁶³ KUHN, T., S. (1997). *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoyomenh

sebevědomí. To nás nutně odkazuje zpět k Davidu Humovi a jeho založení mravnosti člověka především na citovém hodnocení.

Ve hře jde o spravedlivé posuzování jejích okamžiků, ale ne jen na základě aktuálního postavení faktu, ale v celkovém kontextu. Mluvíme o etice pravidel.¹⁶⁴ Již samo spojení spravedlivé posuzování přináší opětovně potíže s definicí. Reálně zhodnotitelná spravedlnost je totiž vždy výrazem poměru (relace) toho kdo ji hledá a věci či děje samotného. Člověk pak posuzuje, vždy v aktuálním kontextu situace a tím se jeho „pevné body“ dávají do pohybu. Krásně ožívá Aristotelská analytika – tedy logika, která se prolíná jako Ariadnina nit vývojem lidského myšlení. Potřebnost logiky rozumu Aristoteles ukázal při obhajobě své induktivní metody, tvrdíce že smysly nás nikdy neklamou a všechny chyby vznikají až při spojování jejich dat v rozumu. V kritice čistého rozumu Kant k tomuto pojetí hledání pravdy a její transformaci v člověku také přispěl poukázáním na smysly, které nás prý neklamou v našich soudech, protože zkrátka nesoudí vůbec.

Existují tedy vůbec nějaké pevné body, které by nám při hledání pravdy mohly pomoci v našich soudech? Co se týče společenské smlouvy na základních hodnotách, je zde ve hře již mnohokrát zmiňované zlaté pravidlo etiky. Chovej se k druhým tak, jak chceš, aby se chovali oni k tobě.¹⁶⁵

Je tento postulát spojující různá náboženství a myšlenkové směry pevným bodem, který bychom mohli použít v každém okamžiku života? Teorie her i návazná zkoumání nám říkají, že pevným bodem není nyní nic, protože logika našich voleb je situační psychologika. Jedině naše přání se může stát realitou. V kapitole vztahující se více k ontologii jsem již uváděl, že Kant své obdobné tvrzení označuje jako kategorický imperativ. Tedy příkaz platný obecně pro každého, v každé situaci a vycházející z maximy vůle jednotlivce. Jenže vnitřní imperativ nelze naštěstí přikázat.

Jestliže se já pro své dobro rozhodnu, že nebudu pít alkohol, protože chci být zdravý, tak pokud neporušuji pitím alkoholu zákon, nemají mi do rozhodování jiní co mluvit. S tím se zřejmě dá souhlasit až do poslední části souvětí. Zde je zjevné jak se doba společnosti vyvíjí. Jestliže bylo dříve zdraví jedince jeho výsostným majetkem, který se dotýkal jen snad okruhu blízkých lidí, v našem globálním světě je již zdraví jednotlivce společným majetkem a není možné s ním nakládat libovolně s tím, že se to ostatních netýká. Naopak

¹⁶⁴ JIRÁSEK, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu* Olomouc: UP Olomouc, s. 251

¹⁶⁵ Toto pravidlo je i základem usilování o tzv. „světový étos“, viz: KUNG, H. (2000). *Světový étos pro hospodářství a politiku*. Praha: Vyšehrad.

nám současnost více než jasně ukazuje, jak v praxi funguje efekt motýlích křídel. Na příkladu člověka, který nejedná dle Kantova přání po maximálním užití osobní maximy vůle a zdraví si poškozuje, byť nezáměrně, různými způsoby, je vidět veřejnost jeho zdraví. Na jeho volní nedostatečnost pak celá společnost doplácí a to jak v přeneseném smyslu slova tak přímo. Společnost nejen umožňuje, ale i podporuje (v tomto případě např. nízká cena alkoholu, nízké tresty za opilství atd.) nepotřebnost výchovy k maximám vůle z hlediska prospěchu celé společnosti. V tomto směru je lidstvo stále „pouhou“ skupinovou kulturou, kde se jedna skupina snaží vyvrátit na druhou a získat osobní prospěch. V dávné kmenové společnosti však byly tyto svazky čitelnější.

Touto relativizací jsem však nijak nevysvětlil otázku, zda můžeme brát zlaté pravidlo etiky jako pevný bod našeho mravního jednání. Výzkum nám ukazuje, že v krizových situacích je i tato krásná myšlenka slabá. Nebezpečí relativizace hodnot se nenápadně plíží časem bez ohledu na velké excesy lidstva. Jestliže dříve bylo nad slunce jasné, že zabití bližního je hříchem, dnes to je otázka problematická. Hledáme míru zodpovědnosti za své činy. Hledáme bod v čase, od kdy se jedná o zabití člověka a do kdy jde „jen o umrtvení plodu“ či „pomoc v nouzi.“

Jak jsem již ukazoval součástí našeho sociálního života a našeho rozhodování jsou naše přání-naše sny. Přání, je základem veškerého zkoumání přírody. Člověka odlišuje od ostatní přírody snad právě to, že dovede snít a své sny a sebe sama zkoumat. Jestliže myslíme, že se myšlenky a sny rodí v mozku, je nasnadě zkoumat jak, kde a proč. Úlohy zkoumání jsou stále složitější. Zkoumány jsou již i mozkové činnosti při řešení morálních otázek.

Profesor Koukolík, v tom vidí možnost, že se další filosofická větev mění na vědu.¹⁶⁶ Cítím v tom jakýsi podtext o přežitosti filosofie v současnosti. Můj názor je, že jde spíše o konvergenci hledání. Je potřeba kontextuálního zření a řazení jednotlivých objevů do souvislostí života nejen v tomto okamžiku, ale i v minulosti a budoucnosti. Tento požadavek neustálého srovnávání a upravování názorů přináší i vývoj jazyka, v němž život popisujeme.

Už jsme se v historii přesvědčili, že se mohou změnit i základní hodnoty nebo paradigmaty. Chápání a popisování prostoru a času změnila teorie relativity a kvantová teorie nám posvětila odjinud na hmotu. Navíc jsme se poučili, že právě tyto nové přístupy k základním určení života nelze popsat starými pojmy, protože vzniká

¹⁶⁶ KOUKOLÍK, F. *Morální problémy vědy*. Mladá Fronta Dnes 16.2.2001, s. II

neurčitost i v popisu oblastí nám přístupnějších než je atomová fyzika a my nesmíme tuto neurčitost přehlížet v popisování viditelných skutečností, označovaných coby fakta.

Werner Heisenberg k tomu říká: „*Vývoj a analýza moderní fyziky...ukazují, že běžné pojmy jsou v popisu světa stabilnější než vědecké, idealizované, ...použitelné u experimentálních skupin. Proto se i liší náš postoj k pojmům bůh, duch, život...od 19 století, protože jsou přímo spojeny se skutečností. Víme, že se tyto pojmy nedají dobře definovat, ale i v matematice takové pojmy s vnitřními rozpory existují. Nesmíme proto podlehnout skepsi v používání běžných pojmů a přeceňovat vědecké... a chápat tak i nový výhled na vztahy lidského ducha a skutečnosti.*“¹⁶⁷

To jak člověk zachycuje skutečnost je způsobem komunikace v různých formách projevu a já jsem si dovolil v této práci také nakreslit jeden schématický obrázek.

V polemice o tomto schématu s mou školitelkou Annou Hogenovou, která v přímém komentáři této práce říká, že:“ *hrou se člověk dostává do styku s celkem, který nemá margo a nelze jej nakreslit jako tvar...*“ se postavím trochu za umělecké vidění světa, ale nechám ještě dokončit Annu Hogenovou větu; „...*ale lze jej jistě sdílet, zpřítomňovat prostřednictvím bytostných otázek, bytostného tázání. Právě hra je plná těchto bytostných otázek, které jsou vždy originální, vždy poprvé. V tom spočívá smysl hry z hlediska fenomenologického. Všechny rituály jsou vlastně tímto pojetím hry, vyvolávají totiž to, co si nelze představit, protože se jedná o „entity“ nepředmětného charakteru, proto pozor na malování celku.*“¹⁶⁸

Obrázek, který má ohraničení pouze tam, kde jej chceme vidět, doprovází téměř aforistické popisky sfér spojených v celku.

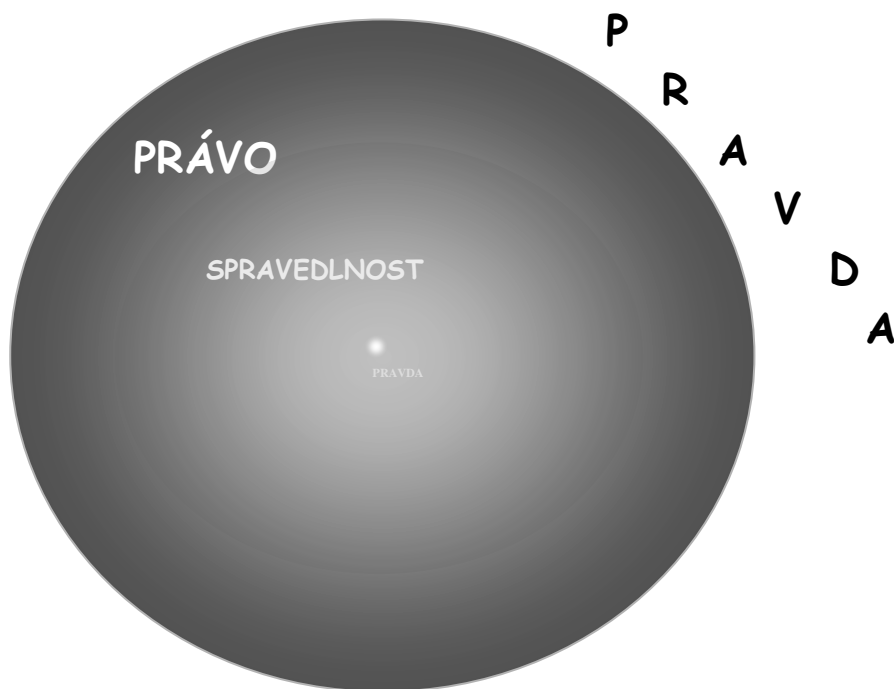
PRÁVO – závazná smlouva utvářená na základě nutnosti společenského života s cílem hledání míry spravedlnosti /*představa* - nejvíce křičí a její forma odpovídá společnosti.

SPRAVEDLNOST – míra přiblížení se pravdě v rámci práva /*představa* - forma je nezřetelná, ale čím blíže pravdě, tím více září.

PRAVDA – metafyzická podstata... jest?/ *představa* – ideálního = bod kruhu-počátek, ale všemi zakrývajícími odstíny spravedlnosti i práva jsoucí neohraničenou **PRAVDOU** jako pozadím všeho.

¹⁶⁷ HEISENBERG, W. (2000). *Fyzika a filosofie*. Praha: Aurora. s. 147

¹⁶⁸ Přímý komentář k této práci.

Tvar koule vychází z běžného vizuálního vnímání lidí slova celek. Představa slunce, země, atomů, rozpínání vesmíru z počátečního“bodu“ i míč, to vše vytváří dojem celku, který je nejnáze vyjádřitelný ideálním tvarem. Staré kultury tento pohled dokladují svými mýty. Měl bych tedy nakreslit kouli, ale v symbolickém vztahování k zemi jsem použil eliptický tvar. Hranice, v tomto případě právo, vnímáme současným stavem vědomí, a proto mu můžeme dávat hranice tam, kde končí naše aktuální schopnosti.(viz. kap. 9. 2.) Neznamená to však, že tam nutně končí i celek sám. Jen jej nyní nedokážeme vnímat. Zobrazovat jej můžeme v představě aury – energetické zóny jakéhokoliv útvaru, který je přesahem do jiné úrovně vnímání.

Pokud se jedná o proudění energie, která je „jedno v druhém“ s pojmem vědomí, je Herakleitovsky intuitivně zřejmé, že energie proudí. Nikoli tedy Parmenidova nehybnost. Intuitivní princip pohybu energie dokládá věda. Jestliže připustíme, že nás takové proudění energie ovlivňuje, ať již to vnímáme či ne, pak je možné také postulovat spekulaci, která přináší pravdu a lež (dobro a zlo) jako informaci memů v energetických vlnách, které člověk indukuje. Projevy jsou různé. Psychologie například hovoří o nekonzistenci projevů charakteru či chování napříč situacemi. To si lze vysvětlovat i z hlediska energetického celku vědomí ovlivňujícího aktuální stav člověka, ve kterém neexistuje dobro ani zlo, ale pouze význam energie v aktuální situaci, který nejsme schopni nyní dešifrovat jinak než jako dobré a zlé. Jakoby dobro a zlo bylo pouze póly nepochopení. V tomto smyslu jsme sice sofistikovanou, ale stále „neprobuzenou“ rituální společností.

Splynutí člověka s celkem lze opravdu těžko zpodobňovat, ať již kresbou, básní, či jiným druhem umění. Vždy však jde o způsob spolu-sdílení, tak jako ve hře spoluhráčů a protihráčů. Umělec vytvářející nějaké dílo může a nemusí brát ohled na diváka, ale každý další jedinec také může jeho výkon interpretovat po svém. Čím bližší jsou různé společné znaky těchto lidí (vzdělání, zkušenost, životní situace, naladěnost...) tím bližší by mohla být pravděpodobně interpretace, ale ani to nezaručuje možnost interpretace naprosto odlišné. Zde vstupuje do hry fenomén, který vytváří sám horizont lidského vztahování se k celku bytí, fantazie. Někdo vidí kruh jako geometrický útvar, někdo řez koulí, jiný si představuje půdorys stočené spirály vystupující k jeho zraku, další přiřazuje ke tvaru významy jeho souvislostí, které vnímá a které vyrůstají z jeho vědomí, ovlivňované jeho osobnostními předurčeními, kontextem situace životní polohy a dobou s jejími paradigmaty. Co se týče oněch osobnostních předurčení, jde samozřejmě o geny a vlohy, ale také to co jej propojuje se společností a to je jazyk.

Wittgensteinovi¹⁶⁹ následovníci zabývající se úlohou fenoménu jazyka v životě člověka mluví o jazykovém obrazu světa, na jehož základě strukturujeme své vnímání reality a to se nám recipročně otiskuje do mozkových struktur. Prastará ukázka toho jak myšlenka ovlivňuje hmotu.

Jak jazyk, nebo způsob komunikace vůbec spoluvytváří kulturu a sama sebe, ukazuje teorie Mc Luhana. Mc Luhana ukazuje spojený vývoj komunikace a morálky ve vzniku tzv. globální vesnice. Jde od primitivní – předliterární éry společnosti komunikující sice snad hlavně ústy, ale také všemi ostatními smysly v čistě osobním kontaktu tváří v tvář. Ve druhé fázi po zavedení písma se komunikace odosobňuje, i když ne zcela a v neosobním jednání tak vznikají větší možnosti pro nedorozumění a neupřímnosti. Vynález knihtisku dostal komunikaci lidí do třetí fáze a oblasti převážně vizuální. Získávání znalostí se přesouvá „do ticha“, s tím přichází samota a dva zásadní protiklady - osamostatnění a uniformita. Osamostatnění přichází se ztrácením kontaktu mezi lidmi (ztrácí se i hra...?), tím je oslabován smysl pro vzájemnou potřebnost - závislost a lidé se stávají osamocení a tím i ohrožení. Tendence k uniformitě a jednotnosti je pak určována tím, že vedoucí silou není již jedinec, ale dav. Lidé chtějí být podobní jiným, tedy být „normální“ v mezích zákona a zvyků, ztrácí kreativitu a snaží se uspokojit jen své vlastní potřeby, plynoucí ze ztráty skupiny. Pro své uspokojení se snaží vyhnout společným problémům. Čtvrtá, elektronická (naše) éra, je pak charakterizována tím, že prostředky komunikace (médiá)

¹⁶⁹ WITTGENSTEIN, L. (1998). *Filosofická zkoumání*. Praha: Filosofia

začali ovládat naše životy. My nejsme schopni s nimi komunikovat a je nebezpečí, že nás pohltí, aniž bychom si toho všimli. Mc Luhan tomu říká komunikační past. Vystává zde opět vize paralely zjevení Svatého Jana v globální společnosti.

Jestliže jsme v Mc Luhanově¹⁷⁰ komunikační pasti, můžeme vidět, jak dochází k další ztrátě kreativity většiny a tedy i ztrátě vlastního prožitku. Kdybychom položili Binghamovu (viz.kap.7.4.) a Mc Luhanovu teorii na sebe, možná by do sebe zapadli jako kolečka hracího strojku. Mohli bychom samozřejmě přidávat další biologické i sociální koncepty, jako je agresivita graduující ve skupinách sameců, zvětšující se objem mozkovny se zvětšováním skupin a tím i teritorií, vystávání zábavy (sportu) s potřebou zaplnění volného času, zkrátka vše co se jakýmkoli způsobem dá zařadit do evolučního schématu. Jak se tam však promítá ona „základní úroveň energie“ - Arché? Překrývá vše, co je možné vidět neviditelným hávem své podstaty a my si přejeme a volíme, zda jí říkat Bůh, nebo jen energie...

To jsou stále živé, velké teoretické systémy a teď bych snad měl rozvinout jejich zakotvení ve způsobu lidského myšlení či ještě obecněji v poznatelnosti světa, či bytí, kterou se zabývala filosofie od nepaměti a kterou chce řešit i věda. Nakonec se vždy dobereme k otázce po smyslu a cíli našeho poznávání a nutnosti ospravedlnit svůj „pokrok“ před sebou samými v okamžiku, kdy jeho výdobytky otáčíme proti sobě. Vůbec si samozřejmě nejsme jisti, zda se na křivce našeho bytí jako druhu již nepohybujeme se zvyšující se rychlostí do nějakého bodu konce. Jestli to s námi zkrátka již „nejde z kopce“. Možná však, že se právě naopak blížíme k lepšímu pochopení vlastní existence otevřením nějaké vyšší dimenze vnímání, která může být z dnešního pohledu rájem, nebo De Chardinovým bodem Ω ¹⁷¹, který je i logickým symbolem vyjadřujícím „výstupní prostor“ ve statistických metodách. Z tohoto pohledu našeho přání (víry) je jakákoli relativizace způsobů poznávání stejně bezpředmětná, jako bývá někdy označováno hledání podstaty lidské duše. To, že nám všechno dobře zapadá, nepotvrzuje pravdivost naší teorie, nebo že je jediná, která se blíží pravdě. Jediným pevným bodem je prozatím naše přání *mit dobrý čas*, ale je to bod neustále se přesunující před námi jako stín, vždy velmi snadno zaměnitelný za výklad „nedělat si problémy“. Dohánění stínu, coby zobrazení fraktální podstaty uchopování reality našimi smysly, se nakonec vždy dostane k tomu „co je zatím...? Tedy co je „nyní nepoznatelné“, ale co přesto vnímáme. Etika je pro nás tedy

¹⁷⁰ MC LUHAN, M. (2002). *The Gutenberg galaxy*. Toronto: University of Toronto

¹⁷¹ DE CHARDIN, P., T. (1989). *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad

zatím ideálem, ale přesto se snažíme dopátrávat, jak se tento ideál otiskuje v jediném našem vědecky zkoumatelném „orgánu vědomí“.

9. Vědomí, jako metafyzický návrat vědy k celku

Název kapitoly je jistě odvážný, není však tvrzením, ale symbolickým vyjádřením toho co se v této kapitole děje.

9.1. Mozek a etika

Michael Gazzaniga, neurovědce uznávaný po celém světě jako přední odborník tohoto oboru je členem rady prezidenta USA pro otázky bioetiky. Vliv jeho osobnosti je tedy nejen ve světě vědy a toho jak její výsledky uchopí společnost a démonický vůdce pokroku-trh, ale i ve světě správy věcí veřejných v nejmocnějším státě světa, jehož občané jej často chápou jako symbol svobody. Ne všichni a ne stále. Gazzaniga ve své knize o „etice mozku“¹⁷² rozebírá otázky vztahu mozku a morálního sebeuvědomování a toho jak toto spojení zkoumá neuroetika. Na základě výzkumů dochází Gazzaniga k názoru, že naše rozhodnutí v oblasti morálky jsou evolučně kódována v mozku a z dlouhodobého vývoje nám vznikají jakési morální instinkty zděděné po předcích. Neříká už ale, jak silné jsou tyto instinkty při souboji s instinkty jinými, pokud dochází k morálním dilematům.

Jak se vzájemně proplétá nová vědecká disciplína s láskou k moudrosti, hezky dokládá to, že výzkum toho co se děje v mozku při řešení morálních dilemat, prováděl tým neurovědců pod vedením graduovaného filosofa Joshui Greenea. Greene ve spolupráci s Jonathanem Haidtem dospívají ve výzkumu morálních dilemat k názoru, že morální soudy jsou ve větší míře záležitostí emoční a intuitivní, nežli záležitostí svobodné vůle rozumu.¹⁷³ Za použití zobrazovacích metod ukazují oblasti zvýšené aktivity při řešení morálních problémů a v souvislosti s emočním vypětím dochází k názoru, že morální usuzování zřejmě není vývojovou přirozeností lidského mozku a nejpravděpodobněji neexistuje v mozku speciální oblast zodpovědná za morální usuzování. Pokud bychom se chtěli pokusit oddělit oblasti kůry či podkorových struktur aktivujících se při morálních dilematech od jiných psycho-sociálních procesů jako třeba mentální představitost či

¹⁷² GAZZANIGA, M. (2005). *The ethical brain*. New-York: Dana Press

¹⁷³ HAIDT, J., GREENE, J. (2002). How (and where) does moral judgment work. *Trends in Cognitive Sciences*, 6 (12), s. 517-523

abstraktní uvažování, nic ke zkoumání pravděpodobně nezůstane. Mozek se tedy v tomto směru zdá být opravdovým celkem ve smyslu To-holón.

Nemožnost používání „selského rozumu“ ve věcech morálky vysvětluje Greene z evolučního hlediska. Naše sociální instinkty prý nebyly navrženy pro současný svět, ale pro svět našich sběračsko loveckých předků. Takovéto vysvětlení je dalším bodem nejistoty v představách evoluce, která některé neúčinné věci odstraní jako nepotřebné a na některé detaily „zapomene“ (obzvláště je to zajímavé tam, kde se to týká krásy). Že by takový zásadní „nedostatek“ svému nejrozvinutějšímu druhu evoluce „prominula“ a nepředělala jej v průběhu vývoje? Z hlediska prosazování života na genetické úrovni by to bylo ještě hůře pochopitelné.

Pokusím-li se vyvodit alespoň nejzákladnější modely odpovědi na otázku co s tím, zůstávají mi dvě. Buď je morální usuzování nedostatkem, který postupně evoluce odstraňuje na biologické úrovni, a my brzdíme tento proces svou kulturností. V tomto ohledu tedy překonáváme biologickou evoluci naší „vyšší úrovní vědomí“ – sebeuvědomováním.

Druhá možnost se více blíží k začlenění do spekulace o možnosti překročení současné úrovně vědomí. V této souvislosti je zkrátka mozek dimenzován na vyšší schopnosti, než jaké v současnosti běžně ukazuje a mezi tyto schopnosti patří i uvědomělá „nerozumnost“ jako servomechanismus projevující se také v morálním usuzování.

Je zde samozřejmě na první pohled vidět spojení těchto dvou možností z několika jiných vzájemně kombinovatelných, jako například možnost evolučního růstu jmenovaného servomechanismu s postupným sebeuvědomováním během evoluce. Základem však zůstává, že tato ochrana nemizí, ale stupňuje se a lze tudíž uvažovat, že dosáhne bodu, v němž se skokově zvýší kvalita celku. (mozku, člověka, života ???) Pokud se mám držet toho, co jsem od počátku postuloval jako nejdůležitější, tedy přání jako formy tvořící energie, pak se přikláním k variantě druhé, která je mi ostatně blíže jak lze asi cítit.

Při výzkumu mozku, který tedy již sám o sobě porcuje člověka na části, musíme dávat velký pozor. Neubauer říká: *„Tradiční mechanistická věda chápala tělesné chování jako mechanické fungování a dodnes panuje přesvědčení, že etologii lze v posledku převést na neurofyziologii. Estetická perspektiva - pohled na Život jako na tělesné sebevyjádření niternosti - však zdůrazňuje symetrii obou pohledů: nejenže každé chování organismů je*

- svého druhu - fyziologický proces, nýbrž na **každý** fyziologický proces lze hledět jako svého druhu chování!¹⁷⁴

V tomto duchu snad promlouvá i Gazzaniga tím, že nám neuroetika může pomoci, ale také musíme prý pochopit, kdo jsme a vyvodit z toho nějaké závěry, nebo se sami zničíme. Jak je vidět ani on se nevyhne filosofickým otázkám týkajících se kosmu, ač se snaží proniknout do struktury mikrokosmu lidského mozku. Zajímavý je názor, že zodpovědnost je sociální konstrukt a ve strukturách mozku neexistuje. Jakoby z toho vycházel protimluv k tomu co Gazzaniga říká o zakódovaných morálních principech. V hermeneutické spirále je tu zpět tisíce let stará otázka po idejích. Může existovat princip bez otisku ve hmotě?

Vyvstává ovšem otázka co si představit pod pojmem zodpovědnost? Je to snad to samé jako svědomí? Jaký má svědomí vztah ke vědomí? Pokusím se ukázat pouze na vědomí, které uvažují jako nedělitelný celek člověka, ale snad i bytí samotného.

9.2. Co je vědomí?

Vědomí, které je snad i „uno-synonymem“ toho co se snažíme postihnout pojmem duše, je v první řadě prastarou filosofickou otázkou samou, kterou dnes zkoumá i neurověda. Již od Descarta bylo vědomí uvažováno jako nedělitelné, ale ani na základě moderních vědeckých experimentů se nepovedlo vyřešit otázky, kde leží, zda je dělitelné a tedy ani co vlastně vědomí je. Pokusy s oddělenými hemisférami i jiná dělení mozkových oblastí prováděné na zvířatech i lidech pomocí vratných i nevratných metod, které prováděly neurovědci (Roger Sperry, Michael Gazzaniga, Joseph Le Doux, Eran Zaidel, Antonio Damasio, Joshua Green, Jonathan Haidt...) nedospěli k žádnému konečnému závěru i když panují základní shody, že vědomí je funkcí mozku. K vědomí se vyjadřuje i zmíněný fyzik Roger Penrose a to samozřejmě z hlediska fyzikální podstaty, když rozvíjí teorii lidského vědomí jako jevu na pomezí kvantové fyziky a fyziky makrosvěta.¹⁷⁵ Podle Penrose nejsme pravděpodobně ani schopni na základě matematických a fyzikálních zákonů vysvětlit fungování lidské mysli. Existuje více teorií vědomí¹⁷⁶ a sebeuvědomování člověka

¹⁷⁴ NEUBAUER, Z. (1997). *Esse objectivum - esse intentionale – k subjektivitě bytí a fenomenologii živé skutečnosti. SciPhi 7*, Praha: Michal Jůza & Eva Jůzová, s. 143

¹⁷⁵ PENROSE, R. (1999). *Makrosvět mikrosvět a lidská mysl*, Praha: Mladá Fronta

¹⁷⁶ KOUKOLÍK, F. (2004). Neurobiologie sebeuvědomování. Neurobiologie a některé principy kognitivní neurovědy, pojem vědomí, vědomí v ontogenezi, vědomí a sebeuvědomování. *Profil*, 2, dostupné z: http://profil.muni.cz/02_2004/koukolik.html [20.11. 2007]

z pohledů neurobiologie vědomí, kulturních vlivů i filosofických přesahů, ale je zde i teorie, která se pokouší vysvětlit globální vědomí lidstva.

Je možné zkoumat celek vědomí lidstva a snad i vědomí o vědomí, empirií neurovědy, která se zabývá vědomím člověka?¹⁷⁷ Odpověď jde stranou otázky. Věříme, že děláme dobře, budeme tedy tak činit. Reálné výzkumy snažící se zachytit existenci celku vědomí na naší planetě provedl Ruppert Sheldrake¹⁷⁸ a vrátil se tak k myšlence meta-fyzické biosféry jak ji popisoval třeba De Chardin,¹⁷⁹ v pohybu od neosobního energetického bodu Alfa, přes konvergenci vědomí individuů, k hyperpersonálnímu bodu Omega.

Podobnosti myšlenky přinesla již Platónova anamnézis, Leibnitzova předstanovená harmonie, Jungovo kolektivní nevědomí, Dawkinsova teorie memů, či hinduistická kronika Kaša, atd. V kapitole o kráse jsem se zmiňoval o podobné linii ve vztahování se k celku.

Možnost dosáhnoutí bodu Ω De Chardin omezil nutnou potřebou lásky, která je láskou k energetickému bohu, jenž se personifikuje v každém z nás. Na tuto cestu lásky staví De Chardin veškeré lidské poznání s možností sebereprodukce vědomí jako nového „umělého“ života. Na této De Chardinově cestě se přeneseme přes genetické řízení mechanismů dědičnosti a staneme se kormidlem vývoje. V celém ukázaném De Chardinově procesu se ztrácí ten nejhlubší lidský strach o nejvíce nedostatkovou věc lidského života a to je život sám. V dalekých přesazích našeho vědomí se stáváme energií, která snad nemá žádost, které se chtějí zbavit například hinduisté vystoupením z koloběhu-sansary.

Sheldrakeova teorie a výzkum vyvolaly rozporuplné ohlasy a zatím nebyla ani odmítnuta ani přijata jako paradigmaticky nová. Sheldrake svou teorii morfické resonance, založil na hypotéze formativní kauzality, která spojuje „morfogenetická pole“ různých stupňů. Jak však Sheldrake říká: „*Hypotéza formativní kauzality je testovatelná hypotéza, týkající se objektivně pozorovatelných zákonitostí v přírodě. Nemůže však odpovědět na otázky původu nových forem a nových vzorů chování nebo faktu subjektivního zážitku. Odpovědi na takové otázky mohou přinést pouze teorie zabývající se dalekosáhlejší realitou*

¹⁷⁷Vědce tato otázka trápí také a dospívají k potřebě zavést způsob, který by spojoval „transdisciplinárně“ jednotlivé vědní disciplíny. Vědní obor nazývaný „Complexity“, který z této potřeby vznikl má centrum svého dění v Santa Fe Institute v USA (viz: www.santafe.edu). Dále: Center Leo Apostel Vrije Universiteit Brussel, International Center for Transdisciplinary Research Paris, Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences a další. V ČR pak centrum pro teoretická studia při UK a AV ČR (viz: www.cts.cuni.cz)

¹⁷⁸SHELDRAKE, R. (2002). *Teorie morfické resonance*, Praha: Elfa

¹⁷⁹DE CHARDIN, P. T. (1989). *Vesmír a lidstvo*. Praha: Vyšehrad, s. 211-226

než teorie přírodních věd, tj. teorie metafyzické.“¹⁸⁰ Pro ilustraci uvedu jeden ze známějších jevů skórujících pro potvrzení teorie morfické resonance, jímž je tzv. vousový paradox, při němž krystaly nové chemicky vytvářené látky vnikají napodruhé vždy rychleji než napoprvé. Následně Sheldrake postuluje čtyři metafyzické teorie překračující teorii morfických polí, v nichž se dostává až vědomí jako účelu vesmíru. Toto vědomí by se na rozdíl od vesmíru nevyvíjelo k nějaké konečné formě, ale „bylo by úplně samo v sobě“¹⁸¹

Výsledky nových Sheldrakeových výzkumů Globálního projektu vědomí (Global Consciousness Project, GCP)¹⁸² vidím jako doložení Husserlovi fenomenologie, možností potvrzení transcendentálního vědomí, ve kterém je možno nazírat jednotlivé fenomény transcendentálním prožitkem. Pro svou nebezpečnost nového, které nás zbavuje starých jistot, nebude teorie pravděpodobně snadno přijata a navíc jí hrozí to co jiným obtížně do každodenní zkušenosti přenositelným myšlenkám, jak jsem v personifikované paralele Krista ukazoval v kapitole o ideálech. Sheldrake říká, že ať již bude teorie morfické resonance potvrzena či vyvrácena, je přesvědčen o tom, že paradigma chápání přírody jako živého organismu je zcela rozhodující a takové změny idejí jsou pravděpodobně i podmínkou našeho přežití.¹⁸³ Toto je druhé nebezpečí hrozící Sheldrakeově teorii, které plyne z „moralizování“ proti názoru ekonomické teorie stojící na opačném pólu lidského chování ve světě, ovládaném bojem o zisk. Toto paradigma praktického života je stále intenzivnější v zmenšování komunikačně-obchodního světa a právně praktického chaosu.

9.3. Překonáme náš časoprostor?

Druhou cestou pro nalézání metafyzického celku kromě vědeckého výzkumu, kterou je snad možné přeneseně označit za teologickou, je uvěřit že nepotřebujeme výzkumem potvrdit vše o celku, ale stačí nám právě „uvěřit“ a jít cestou koncentrace schopností, které popsat neumíme. Nemusíme umět rozpitvat dobro skalpelem k pochopení jeho podstaty, ale musíme věřit, že existuje a pak jej můžeme prožít se slovy „děj se vůle lásky“. I naše víra totiž může být onou De Chardinovou konvergencí vědomí.

¹⁸⁰ SHELDRAKE, R. (2002). *Teorie morfické resonance*, Praha: Elfa, s. 212

¹⁸¹ tamtéž s. 218

¹⁸² viz: <http://noosphere.princeton.edu/> [38.12. 2007]

¹⁸³ SHELDRAKE, R. (2002). *Teorie morfické resonance*, Praha: Elfa, s. 287

Nyní, za současného stavu vědomí, nám tedy jen naše plné osobní bytí, jenž transcenduje (Heideggerova ek-sistence)¹⁸⁴ může zprostředkovat vědění o dobru, jako vyšší úrovni vědomí, při čemž není zřejmé, že by to byla úroveň vrcholná. Fink hovoří o horizontech. Takové plné osobní bytí je splynutím s celkem, který prožíváme. Je tu samozřejmě i námi nyní nefalzifikovatelná možnost setkání s bohem, i když si lze představit, co by zatřáslo s teologickou ideou. Je to „tušení souvislostí“. Zatímco původní ideje předpokládali neměnné principy existence světa či kosmu, nyní již víme, že realitu jsme schopni ovlivňovat funkčně i morfologicky a může se to tedy týkat i našich apriorních forem poznávání světa. Možnosti pohledu vrcholné fyziky i metafyzické přesahy Sheldrakeovi se **shodují i se spekulací možného překonání současného stavu vědomí do „vyšší hloubky“, která již nebude apriorně omezena časoprostorem. Je to překročení Kantovy otázky po tom co můžeme poznat rozumem, protože takovou poznatelnost Kant omezil na apriorní formy prostoru a času. Na základě tohoto překročení se pak mohou změnit i odpovědi na další dvě Kantovy otázky.**

Tato práce je možným skórujícím bodem pro teorii morfických polí, protože myšlenka uchování jakési paměti lidstva z myšlenek denně vznikajících se v mé hlavě objevila v době, kdy jsem ještě neměl ponětí ani o Platónovi natož o Sheldrakeovi. Tehdy jsem svou myšlenku vizualizoval jako míček, se kterým si chvíli pohrávám a pak jej odpálím do časoprostoru. Tehdy jsem jej viděl chiméricky, ale nyní se na základě Sheldrakeovy teorie, ale poctivě i dalších zmíněných nábožensko-filosofických vstupů, mohu se jen dohadovat, zda ke mně ten míček již přiletěl, nebo zda jsem ho vyrobil sám.

V tomto světle výzkum, filosofie a náboženství míří stejným směrem, protože naplňují časoprostor informací, která možná spěje ke své kritické hranici. Výzkum tím že produkuje jakékoli dílčí výsledky, naplňuje časoprostor informací stejně jako náboženství, které jej však svou jedinou základní informací nemůže asi naplnit nikdy, pokud nebude tato informace „celočasoprostorově“ kladnou vírou v lásku a nikoli strachem. Taková ideální představa však byla vždy vzhledem ke strastem, jaké život přináší, velmi nepravděpodobná. Vědomí jako energetické pole, můžeme také zaznamenat v hypotézách dopadu na zdravotní stavy lidí při stresu. Nejen, že se zde generuje vnitřní měřitelná energie, ale také se tento vnitřní energetický stav přenáší dále do okolí. Je to i principem energetických schopností psychotroniků a léčitelů?

¹⁸⁴ HEIDEGGER, M. (1993). *O pravdě a Bytí*. Praha: Mladá fronta, s. 45-77

Na základě vědeckých poznatků nejsme asi zatím schopni říci o vědomí nic lepšího, než na základě filosofie či náboženství. Proto jsou i případné spory o tento fenomén a jeho teorie těžko zhodnotitelné a stále jde hlavně o způsob, jak s našimi znalostmi nakládáme a jestli jsme schopni se jim „ubránit“. Možná se totiž dostaneme k technologické podpoře altruistických genů v každém zárodku člověka. Pak bude možná již etická výchova z hlediska spolupráce a nenásilí v jiném světle, ale opět pozor, nevíme jak na takovou změnu může reagovat celek.

Nevíme, zda je to cesta k pravdě, či apokalypse. Výchova, je mimo „víru“ zatím jedinou obecně použitelnou možností ke zvnitřňování pravidel, jež jsou pokusem o dohodu jak žít pohromadě s jinými lidmi. Dohody je možné porušovat daleko snáze, pokud úcta k nim není v základu osobnosti prožitá a pochopená, ale pouze jaksi vsunuta „globální institucí“. V tom se objevuje opět vše, co bylo doposud napsáno, a to hlavně v souvislosti s hrou a prožitkem jako přesahem k celku, který jsme schopni ve výchově uplatňovat při budování hluboké osobní zkušenosti.

Spory o vědomí vyrůstající z evoluční biologie a psychologie se dostaly do technologické roviny počítačových simulací při tvorbě umělé inteligence a mají v současné době parametry reálných pokusů science fiction, potýkajících se s pradávným lidským snem o nesmrtelnosti. Filosofie platónských idejí, zde ukazuje reálné tvary aristotelské logiky. Daniel Dennett jde ještě dál a ve snaze poměření lidské a umělé inteligence se dostává k volní intencionalitě lidského myšlení a takovou potřebu o něco usilovat pak klade i do uměle vyvinuté inteligence.¹⁸⁵ Jestliže přání je otcem myšlenky, pak se mi zdá jako bychom si opravdu přáli, aby si počítače uvědomily sami sebe a na základě svých přání pak prosazovaly své „sobecké geny“. Zdědí je přece od nás, ne?

Jako úvod pro další kapitolu jen malou, ale velmi důležitou zmínku o svědomí. Bez dokladování a rozborů uvedu svou „definici“ svědomí. Je to *nutnost a možnost* hodnotit své činy ve vztahu k ostatním a ostatnímu. Jen na tomto základě jsme svobodní v pravdě, ačkoli je pro nás těžkým kamenem.

10. Pravidla a rozhodčí fotbalu

Obzvláště tato kapitola je směřována lidem, kteří se koncepčně starají o pravidla a profesní rozvoj cechu rozhodčích a chtějí jít cestou, která vychází z podstaty existence

¹⁸⁵ viz: <http://ase.tufts.edu/cogstud/incbios/dennettd/dennettd.htm> [30.11. 2007]

těchto dvou neodlučitelných částí hry. Určitě však nepřináším zjednodušení na cestě ve sportu označované jako Fair-play.

Není mým záměrem, s odvoláním na již dříve uvedená poukázání na selhávání a nebezpečnost snah o vytváření universálně platných sociálních konceptů, abych se snažil takový koncept vytvořit pro rozhodčí. Jde mi o poukazování na potřebu vztahování se k celku, která spočívá i v dílčích krocích péče o pravidla a rozhodčí, stejně tak jako ve všech projevech hry, ale je třeba od všech těchto dílčích kroků vždy znovu vracet k pohledu na celek. Tento celek je tím co nám v čase a prostoru stále uniká pro svou neustálou „sebezměnu“ do které patříme i lidé se svými pokusy o uchopení. Pohybujeme se v časoprostoru unikajícího a touženého, přičemž hledání teď, které nám mohou zpřítomnit výjimečné okamžiky objevujícího se i ve hře, je vždy hledáním počátku se zakódovaným tázáním po účelu.

10.1. Historie pravidel

Pravidla fotbalu vyrůstají z vývoje celé lidské společnosti a není možné je posuzovat jen na základě dokumentů, protože je vždy třeba chápat kontext doby. Tento vývoj odrážející se ve vědě, filosofii, ale i náboženství je reflektován již mnohokrát zmiňovanou společenskou smlouvou. Proto je třeba se alespoň zmínit o teorii práva. Není účelné vytvářet další samostatnou kapitolu o tomto fenoménu, ale nelze jej ani pominout již jen z toho důvodu, že v teorii práva spočívají i fotbalová pravidla, jako pravidla hry coby kulturního fenoménu. Teorie práva samozřejmě vychází z celého vývoje a její teorie nutně navazuje na již zmíněné Kantovy otázky.

Kant v *Metafyzice mravů* odděluje zákon od práva a právo definuje v souladu s kategorickým imperativem jako souhrn podmínek, za kterých je libovůle jednoho spojena s libovůlí druhého podle všeobecného zákona svobody. Svoboda i právo pak jsou viděny především jako povinnost k sobě. To, že je mnohdy právo v rukách lidí vidět spíše jako rozhodčího boje, který se snaží veškeré vítězství strhnout na svou stranu, je machiavellismem nabývajícím na významu obzvláště ve srovnání s tím co chápeme jako právo dnes a jak se k němu stavíme strukturováním své společnosti.

Současný slovník českého práva uvádí: *„Právo je obvykle definováno jako souhrn (systém) obecně závazných norem (pravidel chování) stanovených a sankcionovaných státem, tj. právních norem. Přitom se zdůrazňuje, že jde o složitý společenský jev, v jehož*

*pojmu se spojují dva významy: jednak právo jako normativní systém (objektivní právo), jednak právo jako oprávnění někoho na něco (neobjektivní právo)*¹⁸⁶

Z formulace je zřejmé, že definování práva je stejně obtížné, či spíše nemožné, jako definování hry či krásy, protože jde o pokus definování celku, který má nejen z povahy našeho myšlení, ale i s povahy principu neurčitosti stále unikající podstatu. Možností definování celku a to i celku práva jsem se již dotýkal několikrát a další citace definice uvádět nebudu, jen opět připomenu symbolické zobrazení kruhu - ideálu, který má k definování celků vepsaných do našeho vědomí stejně ne-uchopitelnou povahu jako vyjádření symbolicko matematická.

Fotbalová pravidla přešla od původního vymezení hry samé do roviny přesných strukturací všech účastníků hry a jsou doplněna výkladem, dokumenty rozpisů soutěží soutěžních řádů, metodickými pokyny rozhodčím a licenčním a disciplinárním řádem. Vše je důsledkem vývoje fotbalu ve společnosti, s tlaky které přináší celkový „pokrok“.

Podívejme se proto alespoň krátce v datech na historii vývoje pravidel fotbalu jak se mi jí podařilo sestavit ze zdrojů, jež uvádí FIFA,¹⁸⁷ z knihy Milana Macho¹⁸⁸ a přednášek a konzultací, převážně s Janem Horou, členem Pravidlové komise ČMFS.

Pravidla fotbalu jsou postavena na dvou základních principech. Prvním je platnost pravidel pro všechny aktéry a druhým je oprávnění rozhodčího řešit některé situace dle svého názoru. Tyto principy jsou vlastně platné od počátků fotbalu, kdy byl rozhodčí povolán rozhodovat situace, na kterých se již nemohli dohodnout kapitáni obou družstev. Do té doby totiž byly sporné momenty řešeny dohodou kapitánů stejně jako pravidla hry, která byla dohodnuta před utkáním. Vše souviselo se vzrůstajícím organizováním hry a snahou o dohodu na pravidlech.

V roce 1848 byla založena v Anglickém Cambridge první organizovaná soutěž, v níž stále platilo dřívější pravidlo ze „svobodných období“ fotbalu, že počet hráčů se dohaduje před utkáním. Tím se zúžily možnosti skupin a začalo se dbát na organizaci v daleko větší míře než do té doby a byly činěny pokusy vytvořit pevná pravidla hry. První dochovaná pravidla z roku 1862 byla vytvořena rektorem školy v Uppinghamu J. C. Thringem a měla dvacet řádků v osmi bodech, v nich ještě bylo povoleno sražení míče rukou. 1863 byla ustanovena Anglická fotbalová asociace, která organizovala jen regionální soutěže, ve

¹⁸⁶MADAR, Z. at all (1995). *Slovník práva, II díl P-Z*, Praha: Linde, s. 831

¹⁸⁷History of the Laws of the Game, viz: www.fifa.com [12.10. 2007]

¹⁸⁸MACHO, M. (1996). *Fotbal, vašeň 20. století*. Praha: Brána

kterých stále rozhodovali kapitáni, ale v témže roce Asociace vydala oficiální pravidla o 15 bodech v šedesáti řádcích. Postupně byla vyznačována hrací plocha a branky až došlo v roce 1873 na potřebu ustavit rozhodčího, který by na žádost zástupců družstev přerušil hru a sdělil hráčům svůj názor. V roce 1878 byla zavedena píšťalka a v roce 1881 se v pravidlech hry objevilo „doporučení“, aby hru řídil rozhodčí. Jelikož bylo třeba sjednotit pravidla fotbalu pro všechny země britských ostrovů, byl v roce 1882 ze zástupců Anglie, Walesu, Skotska a Irska ustaven International Football Association Board (IFAB), který nesl odpovědnost za tvorbu a výklad pravidel. V roce 1887 dostávají zástupci družstev právo volit rozhodčího a stávají se jeho pomocníky. Rozhodčí směl poprvé aktivně vstoupit rozhodnutím do hry v roce 1891, ale právo družstev vyžádat si rozhodnutí bylo stále ponecháno. O rok později byla pravomoc rozhodčího ještě posílena a jeho pravomocné, subjektivní rozhodnutí, muselo být považováno za konečné. Pomocníci pohybující se po „mezích“ hřiště již nesměli žádat o zásah rozhodčího. V tomto roce se také v sokolském Sborníku župy Podbělohorské objevil první překlad pravidel do češtiny. V roce 1897 vydala Česká amatérská atletická unie první oficiální vydání českých pravidel fotbalu, nazvané: Pravidla hry kopané v míč. Od roku 1901 vydávalo pravidla „ústředí fotbalu“, nyní FAČR.

S rozvojem organizovaného fotbalu v dalších zemích byla 1904 založena celosvětová organizace fotbalu FIFA, která včlenila IFAB do své struktury a v pravidlech, která vydávala, bylo již kromě pokutového oblouku vyznačeno hřiště, jak je známe dnes. I když se později ještě zpřesňovaly definice jednotlivých detailů např. 1937 – pokutový oblouk, nebo 1957 průřez a materiál tyčí a břevna branek. V roce 1936 se do některých částí pravidel dostala formulace „podle názoru rozhodčího“. Rok 1957 byl důležitý hlavně pro to, že byla zakotvena organizace IFAB, platná dodnes. Čtyři místa v tomto orgánu mají Britové a další čtyři místa volí zbývající fotbalové asociace sdružené FIFA. Předsedou IFAB, jak bylo zakotveno, musí být vždy Brit.

V roce 1995 byla do pravidel přidána právní odpovědnost rozhodčího, což byl významný počín z hlediska souvztažnosti postavení fotbalových rozhodčích v občanské společnosti, zejména na ochranu rozhodčích. Jinak se mezi lety 1938 a 1997 pravidla měnila nepodstatně, přičemž s celkovým rozvojem hry ovlivňovaným globalizací společnosti se do pravidel dostávaly postupně změny, které narušovaly sevřenost pravidel, a proto se v roce 1997 FIFA rozhodla k jejich celkové revizi.

Hlavní cíle revize byly tři. Za prvé bylo třeba přeformulovat již zastaralé znění do nové jazykové úpravy a zlepšit tak srozumitelnost pravidel. Další úprava byla strukturální, když

některá rozhodnutí IFAB byla přenesena přímo do textu pravidel. Třetí konkrétní úpravou bylo plnění záměru dát větší důraz na osobní tresty, což se z původního záměru jejich zavedení s časem rozměňovalo. Tento důraz má dvojí ostří a to jak z hlediska „exemplárnosti“ a respektu k pravidlům a rozhodčím, tak k ochraně útočné tvořivé hry. Uvedené úpravy mají přispět k celkovému zlepšení atraktivity hry, ale je z nich vidět i apel na rozhodčí, vzhledem k jejich poslání, být nápomocni ochraně tvořivé herní podstaty a jejího vyaretování v agonálním principu sportu.

Přestože se společnost mění v posledních desetiletích dramaticky rychle a fotbalová globalizace již naráží na limity svébytnosti národních tradic, pravidla fotbalu jsou i přes zmíněnou revizi konservativní a spíše nepoddajná ke kontinuálně navrhovaným změnám. Největší díl na tom má skloubení úcty k tradici a strach před nepředvídatelností dosahu změn, která bortí trůny mocných. Tradice je snad tím co vytváří cestu ke zpřítomnění arché v rituálech, z nichž mnohdy hledíme na formu, ale obsahu nerozumíme. Tradice je zde přesahem kartesiánského sebeuvědomění k uvědomování celku. Snad je dobře, že má tradice v archetypálním smyslu ochrannou funkci před „moderností“ a plní tak funkci nadosobní autority, přesto se však neustále a neodbytněji vrací myšlenka reagovat na vývoj a zakotvit do pravidel moderní technologie. Změny pravidel v jiných sportech ukazují na možnosti jak zachovat to podstatné na hře, ale vážit přitom spravedlnost o něco lépe, nebo alespoň sofistikovaněji. Ve fotbale jsou takové změny uvažovány a zaváděny s nejvyšší obezřetností, s postupným zkoušením na menších akcích v procesu podobném testování léčiv.

Vytvořit nové pravidlo je obdobou evolučního skoku. V jednom okamžiku přijde změna, která může vše překopat, ale na tu změnu je třeba se řádně připravovat. Být schopen dívat se směrem k obzoru, kde splývají fenomény jako fotbal, hra, sport, boj, atd. Přitom je třeba být připraven udělat operativně krok, který plánované posune zcela jinam. Pravidla jako společenská smlouva se tvoří na základě tradice, ale i vědeckého poznání a naopak také kladou požadavky na výzkum. Tvůrce pravidel pak musí být schopen aplikovat poznatky do normy ku prospěchu věci, zde tedy ku prospěchu fotbalu. Nikoli jako v reálném soudnictví, kdy další novela na základě vědeckých i společenských aspektů zesložituje právní systém tak, že lepší podmínky vznikají pro obhajobu zločinnů, než prosazení práva.

Člověk sestavující pravidla tedy musí být schopen zobecňovat i konkretizovat, sledovat výzkum a komunikovat s týmem specialistů na jednotlivé vědní obory, jejichž doporučení a výsledky pak sám myšlenkově zpracovává. Musí být schopen detailně nahlédnout fenomén

fotbalu a jeho postavení ve společnosti, reagovat a tvořit k užitku fotbalu, ale být připraven nést důsledky rozhodnutí, která by dopadala na celý fotbalový svět takřka v jednom momentu. Vztažným bodem veškerých snah však musí být lidé, kteří se pohybují na hřišti. Oni jsou počátkem fenoménu, i když nevíme, zda budou u jeho konce.

10.2. Hluboká osobní zkušenost

Pravidla by měla pomoci rozhodčímu orientovat se ve hře a ulehčit mu situaci rozhodování na nejvyšší možnou míru. Rozhodčí pak má napomáhat momentu tvořivého jednání, které je podstatou hry, dbát na dodržování psaných norem i jim nadřazených (etických) principů. Je tedy jakýmsi světloňosem a strážcem pravdy zjevované ve fotbalovém utkání a zároveň je zjevením uměle vyvolaného tabu, neustále překračovaného pro svou neposvátnost a obecnou neúctu.

Pravdivosti lidského pobytu jsem se dotýkal v celém předchozím textu. Nevíme co je pravda, ale shodujeme se, že o svůj pobyt jakož i bytí musíme pečovat, přejeme-li si je zachovávat a naplňovat. Jak o něj však pečovat je stálým sporem. Tvrdím, že tato péče je pravdou, o které Patočka píše: *“Pravda není jednou provždy dána ani není záležitostí pouhého nazírání a přijetí ve vědomí, nýbrž celoživotní, zkoumaná, sebekontrolující, sebeujasňující, myšlenkově-životní praxe”*.¹⁸⁹ Z tohoto kontextuálně existenciálního pohledu na pravdu, kterou musíme neustále hledat a potvrzovat, je třeba tedy i měnit znění pravidel hry a posunovat tak vše k vnímání celku. To je třeba podstupovat i při tom nebezpečí, že změna norem obecně může oslabovat autoritu práva, jak tušil Gadamer.

Proto, že *pravidlo zní* vyjadřováno slovy, je třeba vždy třeba chápat jeho intencionalitu vzcházející z osobnosti rozhodčího, který jej ve hře vykládá a tak hru spoluutváří. Filosofie i věda se vždy vztahovala k problému mezi lidského uvažování. Fyzika může změřit hranice hmatatelného (otázka má hlubší fyzikálně filosofický obsah), ale může změřit hranice myšlenky? Dosud zřejmě ne, a proto rozhodčí rozhoduje na základě „svého názoru“, tedy aktuálního projevu člověka jako celku. U některých sporných situací je dokonce formulace *„podle názoru rozhodčího“* začleněna do pravidel samých. (např. pravidla XI, XII) To strukturuje pravidla stejně jako základní rozdělení práva na objektivní a subjektivní, se všemi problémy, které z toho vycházejí. Formulace *„podle názoru rozhodčího“* je vlastním historickým počátkem oficiálního vstupu rozhodčích na scénu a

¹⁸⁹PATOČKA, J. (1990). Kacířské eseje k filosofii dějin. Praha: Academia, s. 92

odkazuje nás v historii do roku 1873, kdy byl „referee“ žádán o názor. Pravidla rozhodčímu pomáhají utvářet sebe sama a skrze tento proces je zpětně ovlivňovat svým výkladem, který ačkoli je sepsán do podoby normy, nikdy neobsáhne celek člověka-rozhodčího.

Rozhodčí posuzuje syntézou svých smyslových informací, kvalitou uvažování vyrůstající se zkušeností a celkového kontextu situace. Již spojení těchto tří ne nutně souvisejících oblastí dává tušit složitost rozhodování a to vynechávám fyziologickou stránku věci související se zatížením rozhodčího během utkání. Gadamer by k tomu pravděpodobně poznamenal, že „*všude kde je syntéza, je nepravda*“¹⁹⁰

Jak již jsem poznamenal slovy Kantovými, smysly nesoudí. Místo odkud se linou rozhodnutí rozhodčího, je dle současných poznatků lidské vědy jednoznačně situováno do mozkomíšního systému. I když můžeme uvažovat i další instance, ať je již nazveme morfickou resonancí, bytím či bohem? Na každou položenou otázku lze současným stupněm lidského vědomí odpovědět vždy jen s omezenou platností. Poznatky, které jsou získávány díky ne běžné úrovni vnímání v procesu nazývaném prožitek, jako „symbolické“ splynutí s celkem, esenciální poznání, je velmi těžko uchopitelné a hodnotitelné. Neznamená to však, že neexistuje.

Zůstanu u prozatím nejrozšířenějšího potvrzovaného konsenzu, že zdrojem rozvažování je mozek. Rozhodčí vidí či slyší podněty dávající mu podnět k aktivnímu rozhodování na které po zpracování reaguje aktivně (zapíská) či pasivně (nezapíská). Tyto podněty mohou být zpracovávány v mozku podle v podvědomě nastavené odpovědi na základě zkušenosti, nebo na základě rozvahy. Pokud rozhodčí nemá čas rozvažovat, což je naprostá většina rozhodnutí, rozhoduje na základě dříve naučených odpovědí svého života, nebo snad i v ontogenezi člověka jako druhu. Tak to bývá ve stresových situacích, kdy jsou činnosti rozumových úvah předběhnuty vývojově staršími instinkty.

Tyto ontogenetické zkratky jsou výpovědí o rozhodčím a jeho vývoji. Podle názoru odborníků zde budou mít velikou výhodu lidé, kteří mají hlubokou osobní zkušenost s tím, o čem rozhodují, tedy s hrou.¹⁹¹ Ze seznamu rozhodnutí pak vzniká kontext utkání, či větších částí, který v této rovině rozhodčí spoluvytváří. Jeho rozhodnutí má vliv na celou sezónu či dle efektu chaosu dokonce celý život člověka a lidí kolem. V oceánu této zodpovědnosti se nesmí rozhodčí ztratit, a proto je možné říci, že výhodu mají ti, kteří i bez

¹⁹⁰GADAMER, G. (1996). Heideggerův spis z mládí. *Filosofický časopis Proč?* XLIV (1), s. 27

¹⁹¹Dvořák, J., Junge A. (Eds.). (2008). *F-MARC, Manuál fotbalové medicíny*. Praha: Olympia, s. 110

zkušenosti dosahují vysokého sebevědomí, ze kterého je vždy při manipulaci s osudy jiných možné snadno dojít k vlastní bezskrupulóznosti.

Jak vzniká ona hluboká osobní zkušenost, která stojí v temných základech rozhodovacího procesu podkorových center? Řekněme zcela v duchu Husserlovy fenomenologie „s-plynutím“, nebo-li prožitkem.¹⁹² O prožitku jako hluboké osobní zkušenosti mluvím u okamžiků, kdy se pravda zjevuje na pozadí, aniž by byla záměrem jako předmětu reflexe.

Naznačím zde linii postupu od hráče k rozhodčímu, při čemž v žádném případě netvrdím, že zkušený hráč musí být dobrý rozhodčí. Je tu však předpoklad, který může být naplňována tedy také využíván. Tam kde je hráč schopen vnímat a ukládat způsoby a dopady svého rozhodování jako hráče a dělá to dostatečně dlouho na dostatečné úrovni, je veliký předpoklad, že dokáže svou hlubokou hráčskou zkušenost vytvořenou opakovaným prožíváním situací využít i jako rozhodčí. Ona v minulosti zjevená pravdivost okamžiků bude prvním, podvědomím zdrojem spravedlnosti podkorových rozhodnutí.

Spravedlnost tedy vyrůstá z pod-vědomého, z „temné světliny“, kde se pobyt = člověk má šanci potkávat s bytím – celkem života. Jestliže Gazzaniga dochází k názoru, že naše rozhodnutí v oblasti morálky jsou evolučně kódována v mozku a že z tohoto dlouhodobého vývoje nám vznikají jakési morální instinkty zděděné po předcích, není možné tvrdit, že to jsou rozhodnutí směřující k dnešní spravedlnosti, tedy stejným směrem, kterým chceme směřovat rozhodnutí prováděná rozhodčími na hřišti. To, že se otisk zkušenosti do struktur mozku vytváří nejen z hlediska evoluce, ale i ontogeneze jedince je neoddiskutovatelné a to jak v případě současného vědeckého pojetí mozku jako tvůrce myšlenek, tak třeba i v Sheldrakeově teorii. Rozhodčí, který nemá takový otisk hluboké hráčské zkušenosti ve strukturách mozkové kůry, ale pravděpodobně ani podkorových oblastech, nemá pravděpodobně vytvořen nejlepší základ pro svou profesi. Takto vypreparovaný názor je mnohokrát pozorovaný a mnohými potvrzovaný v běžném fotbalovém životě, ale přesto se systematicky nevyužívá zejména pro těžkosti organizačně ekonomické.

Hluboká osobní zkušenost vyrůstající ze zkušenosti hráčské i rozhodcovské, je však podmnožinou toho co znamená člověk. Ve vrcholném přání člověka „mít dobrý čas“ stojí symbolicky touha po svobodě stejně jako hra, která je touto svobodou. I pokud bych nepřijal pohled na hru jako symbol světa, musím se zastavit u rozpornosti svobody a přání „mít dobrý čas“. Na první pohled je zde rozpor, ale pokud si připomeneme, že hodnota

¹⁹²CSIKSZENTHMIHALYI, M. (1996). *O štěstí a smyslu života*. Praha: Lidové noviny

dobrého či krásného, které sami vytváříme, je povýšena bolestí naší zásluhy, pak tento rozpor mizí. Svoboda člověka je vymežováním se vůči ostatnímu celou osobností, kterou zakládá osobní vědomí v tom, co je přesahuje. Mluvím-li o celku, pak nezbytně uvažuji právo a podle Kanta i povinnost napravovat své chyby. Co se tedy k tomuto zásadnímu tématu v pravidlech fotbalu vlastně píše?

10.3. Kompenzace chyb jako symbol

V pravidle V – Rozhodčí, jsou definovány a popisovány pravomoci, práva, povinnosti a tím se řídící rozhodnutí rozhodčího, včetně výkladu k pravidlu, kterým se má rozhodčí řídit.

Pravomoc rozhodčího

„Pro řízení každého utkání je stanoven rozhodčí, který je v utkání, které řídí, vybaven neomezenou pravomocí k uplatňování pravidel.“¹⁹³

Rozhodnutí rozhodčího

„Rozhodnutí rozhodčího o skutečnostech souvisejících s hrou jsou konečná.

Rozhodčí smí změnit své rozhodnutí, uvědomí-li si, že je nesprávné, a to buď na základě vlastního uvážení, nebo na základě sdělení asistenta rozhodčího, ale jen dokud hra nebyla znovu zahájena nebo jestliže utkání již mezitím nebylo ukončeno.“¹⁹⁴

Výklad k pravidlu V

„Rozhodčí má utkání řídit v souladu se zněním a výkladem pravidel a v duchu hry. Pravidla se musí snažit uplatňovat tak, aby hra byla co nejméně přerušována. Proto rozhodčí má: ...

i) vyvarovat se kompenzace svých chyb rozhodováním ve prospěch poškozeného družstva,“¹⁹⁵

Tolik jen to, co se přímo a bez okolků vztahuje k hraně toho, zda bude rozhodčí pouze rozhodovat jednotlivé situace, nebo posuzovat celé utkání a své postavení v něm jako kontext.

Je dobré si připomenout, že rozhodčí byli od roku 1873 přizváni ke hře, aby jí pomohli, protože potřeba rozhodovat někým nestranným je bodem konvergence jakýchkoli norem.

¹⁹³Pravidla fotbalu platná od 1.7. 2007. (2007). Praha: Olympia, s. 36

¹⁹⁴tamtéž s. 37

¹⁹⁵tamtéž s. 41

Rozhodčí tedy pomáhají hře, ať již jsou pravidla jakákoli. Pokud se však pravidla týkají toho, co všechno smí rozhodčí rozhodnout, jsou úvahy nutně nad pravidly v těžko postižitelné oblasti morální. Tato oblast není třináctou zapovězenou komnatou skrývajícím tajemství pravdy, ale naopak otevřeným pokojem, jímž každý a stále prochází.

V náčrtu historie, je výčet snadno doložitelných faktů, mezi něž výklad pravidla o kompenzacích nepatří. Jak a kdy se toto varování ve výkladu pravidel poprvé objevilo, se mi nepodařilo dohledat a na základě konzultací s odborníky lze říci snad jen tolik, že to bylo pravděpodobně na přelomu 19. a 20. století jako reakce na vývoj hry. Ve hře se zřejmě již tenkrát ukazovala tendence rozhodčích napravovat své chyby, což vedlo zřejmě nejen k efektu kumulace kompenzací, ale také k psychickému tlaku, který tím rozhodčí vytvářeli nejen na sebe. Pravidla, nebo jejich výklad zde reagoval na vývoj, který není možné vytrhnout z dobového kontextu a pokud přezkoumáváme a upravujeme vědecké teorie, pak je třeba se vracet také k praktickým stránkám. To, že se nám nějaký způsob jednání praxe ukazuje jako poměrně vhodný neznamena, že není možné najít způsob ještě lepší a to zvláště v tom případě, pokud by se vztahoval přímo k hodnotám, které mají vyšší rozměr, než jsme schopni postihnout logickou úvahou a navíc v jiné časoprostorové situaci.

Pravidla dávají rozhodčímu pravomoc rozhodovat dle svého názoru¹⁹⁶, ale varují ho před vyrovnáním se v utkání s vlastním uvědomováním, zda bylo jeho okamžité rozhodnutí správné a do jaké míry. Rozhodčí se má se vyvarovat kompenzování svých chyb, přestože si je uvědomuje. Je to vlastní etický moment pravidel, kdy se rozhodčímu říká, jak má jednat v oblasti morálky a svoboda se zde podřizuje účelnosti nastavením omezení. Takové omezení může přinášet zjednodušení, ale také nespravedlnost, která by spočinula rozhodčímu na svědomí, kdyby se tímto výkladem pravidel bezmezně řídil. Proto jsou rozhodčí učeni pečovat o své sebevědomí tím, že si nemají připouštět své chyby. Cílem varování před kompenzacemi chyb je nekomplikovat úlohu rozhodčímu a nekumulovat možné negativní efekty při pokusech o nápravu. To jsou velké klady usnadňující organizaci, pokud vše funguje tak, jak předpokládá tento výklad.

Zajistí spravedlnost nějaký jiný princip zachytitelný statistickým rozložením chyb? Dá se na to spoléhat? Chceme se na to spoléhat? Možná ano, snad je opravdu symetrie v

¹⁹⁶ Anglický originál pravidel dokonce dává rozhodčímu možnost rozhodovat o ponechání výhody či přerušení hry pokud se mu zdá, že to vyžaduje *atmosféra utkání*. Je zde tedy přímo předpokládán odstup od emocionálně citové účasti rozhodčího v utkání. Viz: *Laws of the game 2007/2008*, Zurich: FIFA-IFAB, s. 69.

chaosu obsahující obě varianty (kompenzuj-nekompenzuj) v posledku dovádí k vyváženému rozložení. V tom případě je zmínka o kompenzacích v pravidlech nadbytečná, nebo by měla být naprosto radikální. V obou případech je třeba uvážit, zda varování či zákaz nejdu přímo proti duchu pravidel samých. Rozhodčí totiž ve hře kompenzují svá rozhodnutí neustále nastavováním měřítka, které se přizpůsobuje vývoji hry. Při vypjaté atmosféře rozhodčí posuzují jinak než v klidně probíhajícím utkání a stejně tak reagují svými výroky na čas a prostor hry. Pokud rozhodčí nařídí pokutový kop, pak by jej měli nařídít za týž zákrok i na druhé straně. Pravidla jsou tedy postavena na kompenzacích. Jestliže si rozhodčí uvědomí, že pokutový kop nařídil neoprávněně, nastává velké morální dilema na druhé straně při stejné situaci. Měl by nahradit stejné stejným a překročit pravidla? Být spravedlivý za cenu překročení zákona? Toto výklad pravidel zakazuje.

V předchozích částech jsem psal, že to co jsme, z nás dělají naše volby. Rozhodčí si přijetím takového výkladu pravidla volí vzdát se svého já odrážejícího se ve svědomí a přijmout ulehčení své již tak obtížné situace. Ono ulehčení spočívá v praktické radě: nevracej se v průběhu hry v myslí ke svým špatným rozhodnutím. Musíme však dávat bedlivý pozor, aby se výklad pravidla nestal velkým bratrem, který nám radí jak být svobodní a okem delegáta utkání hlídá, jestli plníme jeho představu.

Jako každé pravidlo je i varování před kompenzací konstruováno na průměr a nebere v úvahu osobní kvality rozhodčího, který bere spravedlnost do svých rukou. Zde se dostáváme k důležitosti výchovy a k té patří i postoj k neplnění povinností. Jestliže je výklad pravidla povinností, měli by se jím řídit všichni bez rozdílu a pokud to tak není, měly by přijít sankce. To je velmi zjednodušující zkratka. Ve světě lidí, kteří si uvědomují sami sebe a hledají správnou míru svých činů, je rozhodování složitější a morální dilemata, která se odehrávají ve stlačeném čase, nás odkazují k významu hluboké osobní zkušenosti. Vidíme zde kruh, který neustále vrací jednotlivé body, ale ve spirále je vždy pozvedá o kousek výš. Rozhodčí vkládá svou soudnost, která je bez ohledu na pravidla očekávána hráči. Trenéři toto přání často vyjadřují ve skeptické podobě radou hráčům „...rozhodčí nám nic nedaruje“. Je v tom obsaženo doufání, že nám také nic nevezme. Tato rovnováha předpokládá vyváženost rozhodování a ve skrytu objevujícího se strachu z poškození vlastně před-požaduje nápravu chyb.

Rozhodčí využívá své smysly, hodnotí jako celý člověk na základě zkušenosti, pocitů a rozvažování, které je tím prvkem o kterém tvrdíme, že jeho kvalita nás odlišuje od ostatních živočišných druhů. Servomechanismus našich rozhodnutí, to co nás nejbliže

přibližuje celku, co je snad nejbliže k tomu co označujeme jako duše, to jest sebeuvědomění, by měl dobrovolně odložit při vstupu na hrací plochu.

Je vůbec možné vzdát se sebe sama? Pokud se podíváme na všední život, můžeme se přiklánět k názoru, že ano. Život nám ukazuje, že dokážeme přebýt své svědomí výhodami, které nám to může přinést a při tom se často se hovoří o psychické odolnosti. Dokážeme jej překrýt vůlí k moci a dokonce jsme ochotni uvažovat o ní jako o universálním principu, který tedy můžeme, neboť musíme využít ve svůj prospěch. Vývoj východní filosofie nám navíc ukazuje, že tam kde se člověk chce vzdát sebe sama a dá se na cestu mířící k osvobození z koloběhu života, je v praktických cvičeních schopen dosáhnout neuvěřitelných výkonů. Z jednání rozhodčích na hřišti však je možné spíše vyčíst, že se nejen nedokáží vzdát svého já, ale právě naopak se snaží manipulovat s rozhodnutími ve snaze udržet klidnou atmosféru utkání. V této snaze a ve striktním ctění pravidel také potlačují a trestají emoce, které dotváří celek hry. V tomto momentě se také ukazuje snaha zakrýt podstatu hry a zmáčknout celek člověka. Otázka tedy zní spíše: smíme to vyžadovat?

Tím, že vylučujeme záměrně vlastní posouzení situace a jeho kontext ve hře se odkláňáme od celku hry (celku porozumění hře) a vlastně tím vyjadřujeme, že náš morální úsudek (úsudek rozhodčího) není důležitý. Dosáhne však opravdu jakási vnější síla rozdělující statisticky chyby toho, že sama vyrovná význam jednotlivých rozhodnutí rozhodnutími podobné kvality v obrácené polaritě? Je to nárok nihilistický, který každodenně potlačujeme svou vlastní vírou, že naše jednání má smysl. Chceme to zkoumat právě na rozhodčích?

Kant staví etiku na zákonu platném obecně pro každého bez jakékoli podmínky a nazývá jej kategorickým imperativem. Svoboda rozhodování je takovým kategorickým imperativem, ač svoboda sama je fenoménem pro nás metafyzickým. Souhlasíme tedy s tímto pravděpodobně jediným, byť neurčitým principem spojujícím různá náboženství, myšlenkové směry a společenské systémy i pro funkci rozhodčího, nebo je rozhodčí ve hře vyjmut z požadavku kategorického imperativu a jeho následností? Je to naše volba? Tato otázka je ale sama rozparem, protože není etické požadovat od člověka, kterého vkládáme do hry coby ruku spravedlnosti, aby zároveň nebyl i vzorem etického jednání. Jestliže je naším přáním, aby se rozhodčí choval morálně výtečně, protože to je naplněním jeho poslání ve hře, pak musíme požadovat, aby se choval dle Kantova kategorického imperativu, nebo-li přeneseně dle zlatého pravidla etiky.

V kapitole 5.3. jsem zmínil další podobu Kantova imperativu. V této podobě se ukazuje, požadavek respektovat i lidství v sobě a nepoužívat nejen tělo, ale v souvislosti s výše

uvedeným i nedělitelný celek sebe, který je součástí bytí, jako pouhý nástroj k nějakému účelu. Rozhodčí je člověk a k člověku náleží sebeuvědomování a morální hodnocení. Jestliže bychom tuto nutnost a možnost chtěli, byť jen částečně potlačit, pak tím nabouráváme hru samu. Nebo trochu složitěji řečeno nabouráváme celek, který je podstatou hry. Celek se zjevuje ve hře a to i ve sportovní hře i přes všechna úskalí, která moderní doba tomuto zjevování se přináší.

Člověk spíše uposlechne nemorální, ale výhodný příkaz, protože ten je zaštitěn přáním autority a tedy přesouvá svou zodpovědnost na ni. Zde to jsou pravidla a lidé, kteří rozhodčího hodnotí. Všemocné „oni“. Příkladem z historie může být participace na zločinné myšlence fašismu „obyčejnými“ lidmi, kteří ve všedním životě měli zakotveny stejné hodnoty jako jejich oběti. Výhodnost jednání přesunu na jinou autoritu se stává problematickou, pokud je i nařízení problematické, tedy ani nenařizuje ani nezakazuje a jeví se ve funkci Heideggerovského veřejného anonyma. V této situaci se pak odráží celá ontogeneze osobnosti rozhodčího v kontextu situace.

Abych nerozebíral zbytečně dále situaci plynoucí z psaného textu výkladu pravidel, musím uvést, že varování před kompenzacemi je rozhodčím na školeních předkládáno jako imperativ. Nekompenzuj! Jestliže je toto opravdu záměrem, který je pro mě z hlediska pohledu na celek neakceptovatelný, i když prakticky pochopitelný, pak se mi zdá poctivé a nutné i psaný text výkladu pravidla uvést jako imperativ. To i v případě, že použijeme zdůvodnění, které mluví o potřebě konsenzu, jako funkčního principu spolupráce a v němž jsme pro udržení pořádku ochotni obětovat i svobodu. Pokud připustíme pohled na svět říkající, že lidé se jako vrcholná forma přírody prosazují díky svému pozitivistickému přístupu, je třeba připomenout možnost změny paradigmat, která se týká všech dosavadních přístupů.

10.3.1. Úskalí kompenzace a hráčská zkušenost

Na začátku této kapitoly uvedu pro ilustraci úskalí kompenzací malý příklad.

Fotbalový tým v touze či potřebě úspěchu, nakoupí dobré hráče, dobré trenéry a vytvoří jim výborné podmínky. V soutěži se utká s týmem, který je na tom v těchto směrech hůře. Pro další postup označím první tým jako domácí. Domácí tlačí tým hostů a ten je nucen více bránit a tedy i s větší pravděpodobností faulovat. Vzniká jakési zkreslené zdání, že rozhodčí více podporuje domácí tým, protože posoudí více faulů v jejich prospěch. Logická stránka uvažování u příznivce horšího týmu bude přebíjena pocitem křivdy, kterou budou

dávat najevo jak hráči, realizační tým, tak fanoušci. Z výzkumu lidského chování plynoucí většinová tendence ke konformitě rozhodčímu spíše dovolí nechat proniknout myšlenku, že přece jen moc píská pro domácí a sporné okamžiky začne kompenzovat rozhodováním spíše pro tým hostů. Vkládá psychologicky kompenzační rozhodnutí do celkového počtu rozhodnutí namířených jedním směrem, aby vytvořil zdání vyrovnanosti výroků, tedy zdání spravedlnosti. V tomto směru může začít stranit hostům, a jak praxe ukazuje, nepoctí jej nikdo.

Uvedený příklad je ještě sám vyvážen tím, že lepším týmem v utkání jsou domácí, v jejich prospěch bývá přiznáváno rozhodčími „určité procento“ rozhodnutí, kvůli udržení zvládnutelné atmosféry v hledišti. V cechu rozhodčích se hovoří o pěti procentech pro domácí. To je samozřejmě důležité za předpokladu, že je znatelná převaha domácích fanoušků. Z tohoto úhlu je vidět, že rozhodčí manipuluje s jakousi subjektivní statistikou rozhodování v návaznosti na více vlivů. Neoprošťuje se tedy od vyrovnávacího kompenzování v mysli ani na venek. Lze-li se oprostít od kompenzování, pak se varováním či zákazem „kompenzování“ snižuje nárok nejen na vnímání míry spravedlnosti, která je sama těžko zhodnotitelným fenoménem, ale i nároky paměťové v nutnosti ukládání a vědění o svých rozhodnutích. Celkově to snižuje nároky na rozhodčího jako celek člověka a tím i na výběr a výchovu.

Pro zjednodušení neuvažují možné souvislosti s ovlivňováním rozhodčích vnějšími zjištěnými vlivy, i když je jasné, že právě to může být rozhodujícím aktuálním vlivem celého kontextu. Tyto souvislosti se vztahují v celospolečenském kontextu jak k procesu výběru a výchovy, tak k algoritmům organizace. Z uvedeného vysvítá důležitost kvality rozhodčího jako celku osobnosti člověka a to bez vyjmenovávání všeho co by měl zvládat.

Změnil by se vůbec model chování rozhodčího, pokud bychom kompenzace povolili a nevymezili přesněji způsob jejich použití? Je možné model celého systému rozhodování postavený na kompenzacích ovlivnit výběrem, výchovou a vzděláním rozhodčích? Dle mého mínění ano, protože lepší inteligenční paměťové schopnosti napomáhají celému procesu. Nejsou však samozřejmou zárukou proti zneužití. Taková jistota nevzniká ani v jiných oblastech, i když je možné říci, že s kvalitou výchovy se obecně mění způsob chování. Celý proces výběru, výchovy a vzdělání rozhodčích je ovlivňován více vlivy, od celospolečenských aspektů, ke specifickým aspektům rozhodčích. Jedním z nejvýznamnějších je jako v celé společnosti komplexita konkurence vznikající tím, že nabídneme možnost rozhodovat co nejširší obci zájemců, abychom již při výběru mohli zvedat průměr.

Do této obce patří i bývalí, či končící hráči fotbalu na nejvyšších úrovních, které bychom měli vyhledávat a výběrově oslovovat. Pokud uvážíme možné působení síly osobnosti známého či úspěšného hráče pak je nasnadě, že by mu jeho hráčské renomé mohlo významně pomoci i v požadované psychické stabilitě v prostředí, které důvěrně zná, i když z jiného úhlu. Psychická stabilita by dokonce měla být jedním z kritérií výběru takových osobností, které jsou v ní vlastně dlouhodobě prověřováni jako hráči. Tací hráči mohou splňovat předpoklady obecně lidské a navíc je ve hře dlouhodobá fotbalová zkušenost nejvyšší úrovně, která hraje velikou roli v porozumění hře.

Argumentem proti takové hráčské zkušenosti je právě její hloubka, protože například rozbíjení zažitých stereotypů pohybu po hřišti může být problémem. U některých hráčů vyšší úrovně soutěží, kteří se stali rozhodčími, tyto problémy pozorovány byly, což ovšem nedokládá nutnou souvislost u jiných vybraných osobností. Problémem by mohl být i „klubismus“ bývalých hráčů, jako překážka v nové roli, v níž je potřebný předpoklad nezávislosti na klubových i geopolitických strukturách. Oproti tomu by důvěrný vztah k prostředí jako celku mohl sbližovat skupiny rozhodčích, trenérů, hráčů i funkcionářů.

I přes zmíněnou argumentaci proti, je krok vyhledávání rozhodčích variantou pro doplnění systému výběru rozhodčích, nad kterou je třeba se znovu zamýšlet. Nutným předpokladem, je vytvoření detailních změn organizačního schématu výběru a výchovy rozhodčích. Uvažovat je nutné i to, že pokud by se takový krok začal potvrzovat jako vhodný z hlediska kvality jednotlivých rozhodčích, vzniklo by nebezpečí narušení výstavby struktury výchovy mladých rozhodčích, kteří by mohli cítit nemožnost proniknout do nejvyšších soutěží. I tato úvaha však má svoje plusové hodnocení v tom, že pokud by TÍM nezačal klesat počet rozhodčích, pak by se zvýšila kvalita i na nižších soutěžních stupních, kde by zůstávalo více kvalitních rozhodčích. Možnost postupu do nejvyšších soutěží by však nesměla být uzavřena omezením na bývalé hráče, což by pravděpodobně mělo za následek omezení motivace obou skupin. I zde by bylo nutně třeba běžné, tedy konkurenční prostředí. Paralelou takových kroků je systém vzdělávání fotbalových trenérů, který naráží a bude narážet na podobné obtíže.

Procesem, který může velmi zásadně a snad nejvíce v kladném slova smyslu ovlivnit postavení rozhodčích ve fotbalové společnosti a tím tedy pomoci fotbalu jako celku, je již zmíněná vzájemnost skupin, postavená na porozumění pravidlům a pohledům na ně z hlediska hráčů, trenérů i veřejnosti na jedné straně a rozhodčích na straně druhé. Tento společenský proces je etickým způsobem podpory fotbalu ve společnosti při využití poznatků vědy, zejména pedagogiky, sociologie a psychologie.

Tvorba lepších vztahů spočívá v jednotlivých krocích, jako je vzdělávání, společenské setkávání na úrovni mediálně sledovaných přenosů a nelze neřici, také obnova prestiže rozhodčích, stojící právě na vztahu rozhodčích ke hře, charakterizovaném v roce 1873.

10.3.2. Člověk jako rozhodčí a systém výchovy

Z veškeré problematiky potencionálně vznikající ze zapracování podmínek pro rozvoj kvality rozhodčího se dere na mysl otázka, zda lze všechny požadavky splnit v čase, který je nad rámec zaměstnání rozhodčího v běžném občanském životě a zdá se to být velmi těžko splnitelný úkol. Nejsou rozhodčí u nás limitováni také tímto faktorem? Je vůbec možné plnit naznačené požadavky funkce rozhodčího pro nejvyšší profesionální soutěže a být zároveň pracovní vyčerpán na jiném místě? S trochou optimismu bychom mohli odpovědět ano, protože nám to naznačuje praxe. Není to však stejně alibistická odpověď jako, proč bychom měli šetřit vodou, když při mírném, ale dlouhodobě stabilním snížení odběru téměř automaticky stoupne její cena? To nás již opět odkazuje k ekonomickým zákonům a teoriím lidského chování.

Podívejme se však na stránku věci lidského života. Je zároveň možné mít fungující a šťastnou rodinu a věnovat se vlastním dětem? Již dříve jsem zmínil důležitost výchovy a nyní vyvstává v dalším konkrétním světle. Soudcovská tradice se také může předávat z generace na generaci v jedné rodině a možnosti, které z toho plynou, jsou spíše ku prospěchu věci. I kdybychom však tuto linii vynechali, je tu stále to nejpodstatnější pro společnost, a to je výchova vlastních potomků.

Úvaha je založena na předpokladech nutnosti rozmnožování se a vychovávání potomků. Na základě vlastní zkušenosti a pozorování života nevěřím, že pokud se člověk věnuje dvěma časově náročným aktivitám, může dávat i výchově svých dětí zasluhující rozměr, ačkoli ve vymezení co výchova zasluhuje, jde opět o hledání míry. Jestliže člověk rezignuje před tlakem subjektivní nutnosti, či přání kariéry na základní lidské nutnosti-hodnoty vycházející z podstaty života samého, tedy rozmnožování a výchovu, pak není celým člověkem. Člověk se stává celkem naplňováním svého pobytu v jeho nejzákladnějších rovinách. Bez toho není pobyt plnohodnotný v morálních soudech, jenž jak jsem již ukazoval, mají emocionálně kognitivní, konativní a snad i transcendentální povahu. Z přání, aby právě takoví „celí lidé“ byli rozhodčími, kteří musí a tedy i mohou s přirozenou autoritou užívat svou mravní podstatu, vyplývá celá soustava požadavků.

Požadavky na výběr, výchovu, rodinné zázemí, dostatečné finanční ohodnocení, a zároveň existenční nezávislost na předmětu svého zájmu, přirozenou autoritu a mravní sílu, výtečnou fyzickou i duševní kondici, hlubokou zkušenost, to co nazýváme talentem a snad ještě další předpoklady jsou tím, z čeho se rodí celek člověka jako rozhodčího. Skloubení takových požadavků v jedné osobě je ideálem lidí, kteří se snaží o fotbal pečovat právě v této oblasti.

Jen z pouhého součtu požadavků, kterými se zabývaly i vědecké týmy,¹⁹⁷ je vidět náročnost a z hlediska reálného života i těžká skloubitelnost všeho. Z toho pohledu je velmi odvážné tvrdit, že rozhodčí profesionálního fotbalu mají být profesionálové na plný úvazek. Zdá se, že je to právě naopak a požadavek na nezávislost spíše vylučuje profesionalizaci. Rozhodčí profesionál je téměř „nepotrestatelný“, protože vysoká pravděpodobnost trestu stresuje, což je stav naprosto nesouladný pro přístup k utkání. Proto by měl být rozhodčí na fotbale nezávislý coby na svém koníčku. Jako ladění míry je třeba vzít v úvahu kombinaci, ve které by byly nabízeny možnosti spolupráce podle životní situace jednotlivých lidí. To však musí být ve spojitosti se stanovením kritérií a možnostmi organizace v daných podmínkách. Tyto organizačně ekonomické problémy mohou přinášet zásadní a snad i nepřekonatelné obtíže.

Co o výchově a vzdělávání rozhodčích říká jedenáctiletá vědecká práce výzkumného centra FIFA, která byla v širších souvislostech zaměřena zejména na biomedicínké a kondičně specifické aspekty fotbalu?

„Závěrem lze shrnout, že rozhodčí musí mít dostatek času, aby se postaral o své rozhodcovské činnosti, které obsahují přípravu na zápas a regeneraci. Za druhé, rozhodčí musí být podporováni sítí trenérů, doktorů, instruktorů, fyzioterapeutů a psychologů. ...Za tímto účelem by měly být tréninkové programy rozhodčích podloženy vědeckým přístupem, který je založen na následujících faktorech: co rozhodčí aktuálně dělá ve hře; na specifickém přístupu k zápasu, což zahrnuje technické, taktické a tělesné dovednost; na individuálním přístupu, který využívá měření tepové frekvence a na procesu rozhodování, který je zaměřen na herní situace, simulované na videoklipech nebo nepočítačových projekcích.“¹⁹⁸

¹⁹⁷Dvořák, J., Junge A. (Eds.), (2008). *F-MARC, Manuál fotbalové medicíny*. Praha: Olympia, s. 109-111.

LOPEZ, M., FALCO, F. (2008). How psychology helps referees. *FIFA magazine, official publication*, 2, Zurich: FIFA, s. 34-37.

¹⁹⁸Dvořák, J., Junge A. (Eds.). (2008). *F-MARC, Manuál fotbalové medicíny*. Praha:

Z textu lze vypozaovat, že FIFA vidí náročnost výkonu rozhodčího v profesionálních intencích a velmi interdisciplinárně. Tak nastavené požadavky na rozhodčí jsou velmi časově náročné a FIFA proto stále uvažuje o vyšší formě profesionalizace rozhodčích na té nejvyšší úrovni, i když spíše ve smyslu volnější profese, tak jak je to v některých zemích. UEFA chápe důležitost výuky rozhodčích, ale o etické výchově rozhodčích se v tomto manuálu nehovoří, přestože si autoři uvědomují etický rozměr rozhodování. Důvodem je snad právě to, že problematika eticko-filosofická otázka rozhodčích nezjednodušuje, ale spíše naopak.

Jedno je jisté, rozhodčí jsou samostatnou skupinou s vlastním systémem, který je dán historicky a dostává se nyní z hlediska centralizace řízení a péče o svou existenci na stejnou úroveň jako je z těchto hledisek cech trenérský či hráčský. Toto potvrzuje jak FIFA, tak UEFA ve své Konvenci rozhodčích,¹⁹⁹ která má přinést povznesení cechu rozhodčích a skrze to i fotbalu, stojícího jako výrazný fenomén celospolečenského charakteru.

V kapitole 7.3. jsem chtěl ukázat, jak se ve výchově ukazuje láska v konkrétní podobě. I do výběru rozhodčích proniká zřejmá souvislost požadavku na vyrovnanost osobnosti a zřetelně odkazuje na rodinnou anamnézu, která je vždy zásadním prvkem vývoje, ať již kladným nebo záporným. Toto hledisko se dá využít při případných testech struktury osobnosti, které by měly být pomůckou, ne-li přímo zásadním bodem rozvoje. To však je otázka rozvoje celého systému, ne pouhého vložení osobnostních testů, které by sice mohly vyjevit určité světlé či tmavší stránky osobností a potažmo celého systému výběru, ale bez další práce s takovými výsledky na základě cíleného ovlivňování by měly jen pouhou dozorovací funkci.

Na základě svých praktických zkušeností z fotbalu coby hráč, trenér i příležitostný rozhodčí si dovolím tvrdit, že v praxi rozhodčí nevyužívají všech prostředků, které by s Kantovskou gradací řečeno měli a tedy i mohli využít k tomu, aby zvládali nejen vypjaté chvíle utkání. Ty velmi často a nejpravděpodobněji určují celkovou atmosféru hry i celku utkání s jeho herními i bojovými momenty komplementárně vytvářející sportovní utkání. Systém výchovy a vzdělání rozhodčím musí nabízet zprostředkování takových znalostí a dovedností v moderní problémové výuce. Nad těmito potřebnými prospěšnými kroky však stále vidím vtaž k metafyzické svobodě.

Olympia, s. 111.

¹⁹⁹Referee Convention (2006). Leeds: UEFA.

10.3.3. Technologie v řízení utkání

Je samozřejmě těžké odpovědět na otázku, jak může rozhodčí napravovat, či jazykem výkladu pravidel kompenzovat své chyby. Uváděl-li jsem nebezpečí při snahách o vytváření universálního konceptu, bylo by tedy nerozumné snažit se vytvořit universální návod. Ukáži alespoň základní, a možná i jediný možný postup vlastního projevu nápravy morálního hodnocení ve hře.

Rozhodčí, který poškodil jedno družstvo špatným rozhodnutím o faulu, kterého si je vědom (například protože podlehl tlaku situace a jednal zkratkovitě, přestože „rozumově“ situaci hodnotil správně, ale neměl osobní statečnost opravit své rozhodnutí...) se může (musí) v dalším kritickém okamžiku, kdy si není jist správností rozhodnutí na tu či onu stranu, přiklonit k posouzení situace ve prospěch strany, kterou předchozím rozhodnutím poškodil.

Obdobné pravidlo bylo ustaveno v basketbalu, kde se přistoupilo k tomu, že sporné okamžiky, kdy rozhodčí musí posuzovat čí je míč, budou rozhodnuty jednou pro tu a jednou pro druhou stranu v procesu „alternativního držení míče“²⁰⁰. Tím se řeší do určité míry otázka morálních kompenzací a je pomůckou v praktickém posuzování. Rozhodčí si přitom zachovává morální integritu i při své plné zodpovědnosti. Má zkrátka šanci udělat takzvaný krok stranou, který umožňují pravidla.

Nebezpečí a složitost zde vyvstávající, spočívá v hodnotě původního špatného rozhodnutí a v hodnotě kompenzace. (viz. hodnoty a referenční bod, kap.7.1.) Otázkou je zda pro funkčnost takového pořádku vytvořit taxonomii, která by byla vykládána jako pravidla sama, nebo zda pro lehčí dilemata při přestupcích, (takových které v jedné akci nejsou v přímé kauzalitě dosažení gólu, nebo vyloučení...) nechat rozhodčím možnost kompenzovat tyto recipročně (např. v určitém časovém úseku) a pro závažnější situace (taková, která je v jedné akci v přímé kauzalitě k dosažení gólu, nebo vyloučení...) stanovit taxonomii, nebo je vždy konzultovat s videorozhodčím. Je to však zjednodušení pro rozhodčího?

Co se týče použití moderních technologií v momentech dosažení branky, FIFA již podniká kroky k tomu, aby bylo takové zařízení standardní. Dosavadní argumenty proti zavádění rozhodčího u videa byly a jsou - tradice, názor o pouhém přesunu rozhodnutí z jednoho rozhodčího na jiného a argument o zdržování času hry.

²⁰⁰Pravidla basketbalu platná od 1.10. 2006, (2006). Praha: ČBF, Pravidlo 4., čl. 12.4., s. 9.

Tradice je z této trojice argumentem asi nejsilnějším a stojí na pozici popsané například v kapitole o kráse, jako nostalgie starých časů. Tato tradice má zásadní dopad a tak jako i v jiných zásadních problémech lidstva i zde by technologické výtvarky mohly prospět k podpoře etických hodnot. Argument přesunu zodpovědnosti na jiného rozhodčího není dostatečným, před silou větší možnosti spravedlivého posouzení a rozhodnutí, kterou by video mohlo přinést. To nám ukazují i běžné televizní přenosy, kde je možné sporná rozhodnutí revidovat. Ale i kdyby se nepodařilo ty nejspornější okamžiky rozluštit, pak by zde byl alespoň principiální krok ve snaze udělat co je možné. (doplnění alternativního držení v méně důležitých rozhodnutích)

Argument zdržení hry vidím také jako nedostatečný pokud přihlédneme ke všem zdržením, která se dějí kolem nejspornějších okamžiků přímo na hrací ploše či v její blízkosti. I kdyby tomu tak bylo a došlo by ke zdržení, pak stále vidím hodnotu větší možnosti spravedlivého posouzení a rozhodnutí klíčových okamžiků jako naprosto důležitější než časovou ztrátu. Ztráta by byla v sekundách či desítkách sekund. Věřím, že zkušenosti z hokeje jsou v tomto případě souměřitelným příkladem. Systém by mohl celkově ovlivnit chování hráčů ve smyslu fair-play a být tak významným výchovným prostředkem, stejně jako oporou rozhodčím v psychicky nejnepříjemnějších momentech.

Jak se použití zpětné kontroly videem promítlo ve výzkumech, které byly dělány v zaměření na fauly a zranění hráčů, dokumentuje také studie F-MARC

„Fuller a ost. (2004) posuzoval výkony při rozhodování u mezinárodních rozhodčích v situacích, kdy hráči byli zraněni a srovnával rozhodnutí rozhodčích v zápase s rozhodnutími, která byla učiněna nezávislou skupinou rozhodčích FIFA na základě sledování videozáznamu ve stejných situacích. Výsledky ukázaly, že tam, kde rozhodčí zápasu označil faul, nezávislá skupina rozhodčích většinou (v 91%) souhlasila s těmito rozhodnutími. Podobně, když skupina nezávislých rozhodčích označila situace jako nefaulové, rozhodčí v zápase většinou učinil stejné rozhodnutí (86%). Naproti tomu v situacích, kdy byl hráč zraněn a rozhodčí zápasu situaci neposoudil jako faul, skupina nezávislých rozhodčích označila situaci jako faul ve velké části těchto incidentů (49%). Tyto výsledky ukazují na obtížné okolnosti, za kterých rozhodčí v zápase působí a na nezbytnost, aby se zajistilo, aby rozhodčí nejen patřičně trénovali a posuzovali, ale aby prodělávali stále nové osvěžující tréninky, aby rozpoznali správně všechny faulové situace, kde nastanou zranění. Trénink na videu nabízí jedinečnou pomůcku pro rozhodčí a jeho asistenty pro rozvoj jejich rozhodování a dovedností potřebných pro kontrolu zápasu. Výzkum v průmyslu, dopravě a sportu ukázal, že se zvyšující se zkušeností experti

„rozpoznají prostředí/hru“ efektivněji, selektivněji a rychleji, přitom jak se stávají zkušenějšími (Helsen a Starkes 1999).²⁰¹ Nutno dodat, že i zde záleží na intenci posuzovatelů a míře shovívavosti a kritičnosti.

Závěr citace nás vrací zpět k významu zkušenosti při rozpoznávání nebezpečných zákroků, ale přeneseně se lze domnívat, že i všech ostatních rozhodnutí, která rozhodčí činí. Procentuální výsledky výzkumu pak je samozřejmě možno různě uchopit, ale zajímavé je, že v případech kdy došlo ke zranění hráče (tedy v kritičtějších momentě nežli při obyčejném faulu) korigovala skupina odborníků verdikt rozhodčího v polovině případů. Je tedy nutné zvažovat, proč rozhodčí chybovali převážně v kritičtějších okamžicích. V souvislosti s vlastní hráčskou zkušeností do úvahy vstupuje jedno možné vysvětlení. Hráč, který je doopravdy zraněn reaguje jinak než hráč, který pouze předstírá a rozhodčí nedokáží tyto momenty rozlišit. Proč? Je to snad nedostatek vlastních herních zkušeností, nebo souhrn více faktorů? To je samozřejmě otázka pro výzkum, který může být v záměru zdůraznění významu vlastní hluboké herní zkušenosti základním kamenem.

10.4. Znalost ochrany zdraví a prestiž rozhodčích

Význam jaký je dán názoru rozhodčího i v otázce zdraví hráčů a co z toho plyne pro výchovu a vzdělávání rozhodčích dokumentují pravidla i metodické pokyny Pravidlové komise ČMFS.

Setkává se zde zásadní problém vlastního názoru se základní otázkou zdraví a života.

„Rozhodčí sám hru pro zranění hráče přeruší jen v případě, že je přesvědčen o vážném zranění hráče; v případě lehčího zranění vyčká nejbližšího přerušení hry nebo ukončení akce.

*Jde-li podle názoru rozhodčího o zranění, které bude vyžadovat ošetření, zjistí rozhodčí dotazem u zraněného hráče, zda bude vyžadovat ošetření. Jestliže ano, povolí rozhodčí vstup na hrací plochu nejvýše dvěma funkcionářům družstva, kteří podle povahy zranění zajistí hráči buď přímo na místě kvalifikovanou pomoc, nebo požádají o transport hráče mimo hrací plochu.*²⁰²

²⁰¹Dvořák, J., Junge A. (Eds.), (2008). *F-MARC, Manuál fotbalové medicíny*. Praha: Olympia, s. 110.

²⁰²Metodický pokyn, pokyn č. 12/2007, Spolupráce rozhodčích, (2007). Praha: ČMFS, Pravidlová komise, s. 12

Tato formulace ukazuje význam, jaký dávají tvůrci pravidel osobnosti rozhodčího. Rozhodčí je v tomto případě postaven do role posuzovatele okamžiků, které mohou rozhodovat o zachování lidského života. Taková rozhodnutí mají samozřejmě stránku aktuálního činu, který vychází z kognitivně percepční činnosti spoluurčovanou i rozvojem těchto schopností a znalostí rozhodčího v teoretickém i praktickém výchovně vzdělávacím procesu. Mají však také stránku post-situační, kdy se rozhodčí musí zpětně vyrovnávat ve svém svědomí se svým postupem, což může být při ztrátě lidského života, či trvale poškozeného zdraví sebezníčovající introspekci. Takový případ je sice extrémní, ale souvislosti s již dříve ukázaným požadavkem na „kvalitu“ rozhodčího nejen jako výkonného zastávce sportovních norem, ale i jako morálně hodnotícího člověka vážícího na miskách vah spravedlnosti, se nám zde znovu ukazují.

Nutno zdůraznit, že výše citované věty metodického dopisu doplňují pravidla i v zásadách pro postup rozhodčího při zranění hráče, kde se úvodní postupnost kroků jednání v případě zranění doplňují mimo jiné i vysvětlivkou k ošetřování na hrací ploše při akutních zraněních.

*„Ošetřování hráčů přímo na hrací ploše je nutno chápat jako výjimečný postup, který je přípustný pouze v případě, že potřeba zásahu lékaře je akutní nebo v případě, že transportem hráče mimo hrací plochu by se promarnilo více času než jeho rychlým ošetřením přímo na ploše.“*²⁰³

Anglický originál výkladů pravidel ještě doplňuje, že v případě vážného zranění je možné dělat výjimky z pravidel předchozích vztahujících se k situaci²⁰⁴, ale v českém překladu tato formulace není. Tento zásadní moment říká, že záchrana zdraví či života stojí nad pravidly.

Výslovné znění pravidel, doplňků a výkladu je vždy vztaženo k názoru rozhodčího, který tedy má pravomoc i neřídit se přesně jejich postupem, pokud uzná za vhodné. V tom vidím i možnost, která není v českých pravidlech zachycena. V situaci kdy hráč zkolabuje či je těžce zraněn s jasnou možností ohrožení základních životních funkcí, jdou uvedená pravidla a postupy stranou. Toto dovoluje originální verze výkladů verze uvedenou výjimkou. Rozhodčí by v tom případě nemusel zkontrolovat hráče, ale okamžitě povolávat lékaře. V případě že by tak neučinil, protože problém nevidí, ale vidí jej kdokoli jiný, kdo zavolá lékaře, či lékař sám přímo vběhne na plochu s oznámením asistentovi, bude to

²⁰³ tamtéž

²⁰⁴ Laws of the game 2007/2008, Zurich: FIFA-IFAB, s. 71

posuzováno výjimečně. Pokud není možné okamžitě sehnat lékaře ani jiného zdravotníka se znalostí postupů první pomoci, měl by první pomoc poskytnout rozhodčí. Pokud se jedná o poranění páteře a je přítomen lékař, rozhodčí zajistí, aby se před jeho příchodem postiženého hráče nikdo nedotýkal. Pokud není přítomen zdravotník a je třeba resuscitovat, postupuje rozhodčí sám dle postupů první pomoci. Z uvedeného pro rozhodčí vyplývá význam znalosti resuscitačních technik.

Povinnost zajistit lékařský dozor je sice vyžadována Soutěžním řádem fotbalu²⁰⁵, ale v nižších soutěžích není toto pravidlo fakticky naplňováno. V zápise je rodné číslo zdravotníka, ale nikoli podpis ani fyzická kontrola. Za pravdivost údajů odpovídá hlavní pořadatel. Otázka je, zda se na to chceme spolehnout. Praktická zkušenost i teoretické modely nám napovídají nedat na zodpovědnost lidí. Jistější variantou by bylo kontrolovat podpis zdravotníka, nebo alespoň jako možnost znásobení pomoci přenést pravomoc první pomoci na vyškoleného rozhodčího či trenéra.

Varianta o nutné přítomnosti zdravotníka (nikoli trenéra či rozhodčího) by znamenala povinnost kontrolovat před utkáním fyzickou přítomnost zdravotníka a jeho osvědčení alespoň o kursu první pomoci. Zdravotník by svou přítomnost stvrdil podpisem do zápisu před i po utkání. Takový postup by narážel na veliké ekonomicko organizační problémy a protesty klubů.

Z hlediska reality, alespoň v nižších soutěžích, je varianta přesunu povinnosti poskytování první pomoci (pokud není přítomen zdravotník – stejný postup stvrzení podpisem, tedy povinnost kontrolovat trenérský průkaz na všech úrovních) na trenéry, kteří minimum základů poskytování první pomoci již mají v kurikulu studia i na nejnižší úrovni trenérské C licence. Výhodou je samozřejmě to, že trenér tuto dovednost může využít i při jiné aktivitě s hráči než utkání. V tomto případě by měl být položen na tuto část trenérského vzdělání ještě větší důraz. Výhodou to může být i ve spojitosti prosazování licencovaných trenérů ke všem oddílům klubů a klub pak investuje do trenérského vzdělání, což se mu vrací ve více rovinách. Legislativní požadavek by pak musel být, aby na každém utkání byl přítomen licencovaný trenér.

Obě varianty, tedy povinnost kontrolovat fyzickou přítomnost zdravotníka, nebo trenéra, však velmi pravděpodobně narazí, jak jsem již říkal, na odpor z hlediska organizačně ekonomického zabezpečení a fotbalová společnost tak bude raději dále reagovat až na vzniklé aktuální problémy. Nelze však nevidět, že přílišný zásah do běžícího

²⁰⁵Soubor předpisů, ČMFS (2007). Praha: Olympia, s. 33.

systemu, může vyvolat změny, které nedokážeme plně předpovídat a může být i existenční otázkou pro některé struktury chodu řízení fotbalu.

Ani pro rozhodčí nemá dovednost poskytnout první pomoc plynoucí ze vzdělání pouze význam ryze zdravotní. To by mohl zaznít argument, že základní kurs první pomoci má každý řidič. Jde i o možnost zvýšení vážnosti rozhodčího i rozhodčích jako skupiny. To může být u lidí nakládajících s lidskými emocemi obrovská pomůcka přibližující je přirozené autoritě. Pro srovnání uvažme sílu pocitu, s jakou vchází člověk do lékařské ordinace. Málokdo se pře s lékařem o jeho názoru a dá se mluvit přímo o přirozené autoritě profese. Nikoliv jako doposavad u (českých) rozhodčích, kdy jde většinou o vynucenou „autoritu“ funkce. Jestliže chceme pracovat na takovéto přirozené autoritě celé skupiny, je dobře brát v úvahu všechny možnosti i moc mediální informace o zvyšování kvalifikace rozhodčích o zde diskutovaný výjimečný prvek.

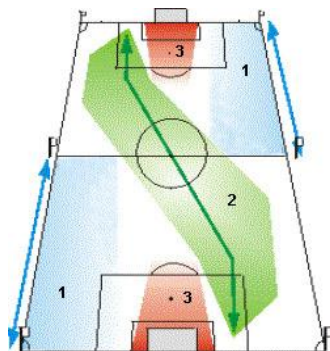
10.5. Princip pohybu rozhodčích pro dokumentaci složitosti

Detailů pravidel, na nichž závisí v jejich kritickém okamžiku často osud celého utkání, je ve hře mnoho. Nejdiskutovanějším bývá ofsajd, jako hranice oddělující hru v rámci pravidel od hry ležící mimo tato pravidla. Určení hranic je odvěkým problémem, který zkoumala a zkoumá filosofie stejně jako její vědní potomci. Svébytnost této hranice je vidět při jejím využívání v nácviku taktiky hry, jako samostatně vyčleněné obranné herní kombinace. Vážou se na ni nácviky útočných kombinací a dokonce na ní může být stavěn systém hry týmu. Význam samotné situace je podpořen systémem zónové obrany týmů, tedy záměru vytvářet hranici, která je sto zmenšit pole působení hry. Toto zmenšení prostoru hru neomezuje, ale dynamizuje a snad je i symbolickým vyjádřením složitosti uchopit hranice hry samé a jejího významu ve společnosti. Ofsajd však není hlavní otázkou této podkapitoly, ačkoli je zde vidět možné paralely.

Žádná, ani fotbalová pravidla nejsou samonosná, protože se vztahují k člověku v jeho vývoji a kontextu. Pomíjím v právu obecně důležitý význam sankce a její vymahatelnosti. V daném momentě se jedná o „umění výkladu“ jak je zamýšlí hermeneutika či obecné právní normy a tento výklad vrcholně spočívá v nezměřitelném souznění talentu a aktuální „zóny“ jak jsem se o ní zmiňoval v kap. 5. 2. Pravidla vycházejí z reálných herních situací a pro dokreslení složitosti orientace mezi hrou a pravidly se podívejme na požadavek diagonálního pohybu rozhodčích, kvůli spolupráci s asistenty při kontrole prostoru.

Pro názornost vkládám vymezení prostorů při spolupráci rozhodčích, tak jak jsou znázorněny v metodickém pokynu Pravidlové komise ČMFS²⁰⁶

„Rozdělení hřiště na jednotlivé zóny kontroly vyplývá z převažujícího směru pohybu rozhodčího a je znázorněno (orientačně) na obrázku. Zóna kontrolovaná asistenty je

přibližně znázorněna modrou barvou (1); rozhodčí kontroluje zbytek hrací plochy, přičemž se pohybuje zhruba v prostoru znázorněném barvou zelenou (2). Prostory, které jsou na obrázku znázorněny červeně (3), rozhodčí rovněž kontroluje, snaží se však do nich vbíhat jen výjimečně, nezastavuje se v nich, a zásadně se do nich nestaví ve standardních situacích.“

Rozhodčím by se mohlo zmenšit pole působnosti pokud by byli dva (viz. kap. 8.6.) a tak by mohli být snadněji, takzvaně „v pravý čas na pravém místě“. Nesnadnost geometrického rozložení pohybu rozhodčího je dána požadavkem diagonálního pohybu, který zaručuje lepší přehlednost situace, která je tak vždy sledována ze dvou míst. Oposiční postavení hlavního rozhodčího a asistenta dovoluje nejen lepší pokrytí hry, ale i snadnější komunikaci rozhodčích. Vzniká ovšem obtížný úkol. Hlavní rozhodčí by měl posuzovat průběh hry v pokutovém území vždy z protilehlé strany než je asistent, být v blízkosti hranice pokutového území a do tohoto postavení se má dostat pohybem po diagonále hřiště. Při přechodech z obrany do útoku musí být pro dosahování co nejlepšího postavení velmi rychlý, protože vzdálenost kterou překonává je teoreticky větší než ta, kterou překonává hráč, jemuž „stačí“ pohyb v přímém směru. Nezabývám se dalšími pohyby hráčů vycházející ze snahy kombinovat a nabízet se do hry. Čím rychlejší utkání a větší množství protiútoků, tím je také kladen větší nárok na rychlost, rychlostní vytrvalost i vytrvalost rozhodčího a vyplývá z toho potřeba být na velmi dobré úrovni v těchto parametrech. Navíc je zřejmé, že minimálně v některých utkáních se množí rychlé protiútoky v závěru utkání a tyto části tedy kladou na rozhodčího největší komplexní nároky.

Pokud se rozhodčí pohybuje diagonálně hřištěm dostatečně včas, kříží pohyb hlavně středových hráčů a vzniká zde možnost kolize. Tento moment jsem ve svém působení zažil mnohokrát. Z toho je vidět, že kvalita rozhodčího je také určována schopností jeho periferního vidění a distribuce pozornosti. Rozhodčí samozřejmě potřebuje tyto schopnosti

²⁰⁶ Metodický pokyn, pokyn č. 12/2007, Spolupráce rozhodčích, (2007). Praha: ČMFS-Pravidlová komise ČMFS, s. 5-6.

i v jiných momentech hry, přestože obecně se v souvislosti s pozorností mluví o tom, že rozhodčí by měl být schopen svou pozornost hlavně koncentrovat. Anglická verze pravidel FIFA to hezky dokumentuje tezí z výkladu pravidel pro rozhodčí: „*What needs to be seen is not always in the vicinity of the ball*“²⁰⁷

Pravidla fotbalu ještě toto rozdělení doplňují o informace, že rozhodčí nemusí bezpodmínečně dodržovat znázorněný směr diagonálního způsobu řízení. Podle stavu hrací plochy, větru, slunce a jiných okolností může rozhodčí z diagonály vhodným směrem vybočovat tak, aby vždy měl o herní situaci co nejlepší přehled; přitom však musí mít na paměti, že jakákoli zásadní změna zažitého způsobu řízení může mít za následek zhoršení zrakové komunikace s asistenty rozhodčího.²⁰⁸

Na celém tomto rozboru chci ukázat, jak samozřejmě vyvstává představa celku skládající se z jednotlivých částí. To však není ještě celek ve spojení s „arché“ - počátkem a s „telos“ - účelem. Takový celek je možné hledat pouze na horizontech osobnosti. Co to jsou horizonty osobnosti? Hranice, kdy člověk překračuje sám sebe, svou každodennost, svůj záměr (pud?) osobního zisku, svou míru statečnosti, svůj talent, atd. Nejsou to tedy zřetelné hranice toho, co lze pojmenovat, popsat, určit či dosáhnout, ale toho co je za tím. Horizonty jsou pohyblivým zdáním hranic ne nutně ohraničeného naším prostoročasem, které jsme schopni přesahovat v prožitku až k transcendentálním „metafyzickým“ hlubinám areté.

Snad je to představa podobná té, kterou kdysi měli mořeplavci blížící se k okraji světa, kde následoval pád a nicota. Jejich přání tuto představu překonalo. I zde je snad možné prožít vyšší kvalitu, nahlédnout nové prostory mající možná také své horizonty. Mluvil jsem již o takzvané zóně či sportovní formě (viz. kap. 5. 2.) a tento stav lze označovat za moment splynutí s celkem, nebo pohledem do další dimenze bytí. Otázka co to je a zda nám to bude ku prospěchu či ke škodě, odkazuje na význam hledání celku sebe sama, což znamená i hodnotit a napravovat svá rozhodnutí.

Lze vidět, že pravidla zkrátka nemohou postihnout vše ve vyváženosti pohledů a někdy je třeba volit aktuálně, zda se řídit doporučeními a nařízeními, tak jak kdysi chápali Řekové význam slova *slušnost-epikeiá*, jako požadavek vykládat literu zákona v jeho smyslu²⁰⁹. Již z toho důvodu rozhodčí nemohou nechybovat. Pohled hráčů a pohled rozhodčích stejně

²⁰⁷Laws of the game 2007/2008, Zurich: FIFA-IFAB, s. 72

²⁰⁸ Pravidla fotbalu platná od 1.7. 2007. (2007). Praha: Olympia, s. 122

²⁰⁹ BEDNÁŘ, M. (2008). *Neřest poslušnosti versus slušnost (Nepublikovaný esej)*

jako pohledy trenérů či diváků jsou relativizovány intencionalitou, kterou se vztahujeme v prostoročasu ke všemu ostatnímu.

11. Závěry

Pokud hovořím o závěrech, nemohu a nechci si činit nárok na závěry ve filosofickém tázání po kráse či metafyzických otázkách smyslu lidského bytí. Je možné uvažovat o změně úrovně vědomí člověka a nových možnostech vnímání prostoru a času, jak jsem již vícekrát naznačoval, ale žádná definitivní doporučení z toho také nevyvodíme. Otevírání možností vznikajících uvědomováním si energie v různých, dosud opomíjených či podceňovaných formách nás vrací v hermeneutickém pohybu po spirále opět nad místa, kde jsme již byli a mění perspektivy a horizonty lidského pobytu.

Ve fenoménu hry jak jsem ji popisoval v úvodu a kapitole o její podstatě se jako ve víru promíchávají obecně metafyzické, sociálně vědní, krásné i axiologicko-etické nitě v těžko rozpletitelný a nejspíše nerozpletitelný celek, ze kterého však je třeba vycházet v konkrétním jednání na světě, jako aktu tvorby světa a sebe sama. Tento ne zcela jasný a snad i lépe řečeno „chaotický“ základ je ve vývoji člověka jako jedince i druhu kdykoliv se zabývá svým chováním a rozhodováním. Vycházejíce od hry jako prafenoménu, který je spolu s bojem symbolem vyvažování a hledání míry, se u sportu jako spojení těchto dvou zmíněných principů dostávám k pravidlům, která sport omezují a umožňují zároveň. Závěry a varianty ukázané níže se tedy v naznačeném sledu sbíhají pouze u pravidel fotbalu rozhodčích, kteří ve fotbalu rozhodují a hledají míru spravedlnosti. Na základě rozhodování a změny rozhodování rozhodčích je pak možné i stavět nové teorie o tom jak se vlastně chová člověk v různých situacích, které si vytváříme právě ve sportu.

Z teorií zabývajících se rozhodováním vyplývá, že množství informací problematizuje rozhodování a v čase je tudíž může i prodlužovat. Je možné se domnívat, že naučené informace (neprožitě) jsou takovým možným vstupem, který přináší do rozhodování rozhodčího sice předpoklad, na jehož základě se rozhoduje, ale zároveň jej to zdržuje v hodnocení, tedy někdy „raději“ neposoudí, protože nestačí situaci zhodnotit. V uvozovkách píšu raději, protože v této souvislosti je možné usuzovat s ohledem na teorii aversive k neurčitosti²¹⁰, že rozhodčí raději neriskuje špatné rozhodnutí.

²¹⁰HNILICA, J. (2002). *Rozhodování, riziko a cenová dynamika aktiv*, Disertační práce, Praha: VŠE, školitel Eva Kislingerová, s. 46

Pokud mohu ze všeho vyvodit nějaký předpoklad pak se zdá, že kvalita informací procházející kontextem osobnosti stoupá s hlubokou zkušeností. Zde mám na mysli i zkušenost herní. Jestliže rozhodčí skončí kariéru na úrovni oblastního přeboru nebo v dorostenecké kategorii, má dobrý předpoklad rozhodovat na týchž úrovních, protože „prožil stejnou kvalitu“ hry. Z teorií rozhodování plyne, že systémy neodpovídají plně realitě a ani předpoklad posloupnosti úrovně hráčské zkušenosti a kvality rozhodčího takovým konceptem není. Podobně člověk není polárně racionální či emocionální a navíc jsou zde možné i další dimenze vztahu člověka a celku. Je zde pouze ukázána pravděpodobnost takové posloupnosti, a pokud ji praktickým postojem pomíjíme v možnostech výběru rozhodčích, chováme se nejen nerozumně, ale i neeticky narušující celek.

Tato eticko-filosofická rovina souvisí s druhým výkladem slovíčka „raději“, s osobní statečností, kdy si rozhodčí uvědomí i kontext situace a raději „přimhouří oči“, což souvisí s kompenzací chybných výroků v minulosti. Z výzkumů a teorií morálního usuzování vyplývá, že morální soudy jsou z velké míry závislé na emocionálním stavu a kladou tak požadavky na „emoční stabilitu“ rozhodčích. I ten má u jednotlivců svou genezi, stejně jako „racionalita“ a oba tyto strukturální pojmy jsou neoddělitelné (viz. kap. 9.1.) Pro výběr a výchovu rozhodčích z toho plyne důležitost osobnostních kvalit celku člověka ve vývoji vztahování se ke kontextu, tedy k celku.

Jestliže jsem v úvodu práce napsal, (viz. kap. 2.) že se snažím poukázat, proč bychom neměli rozhodčím zakazovat napravovat chyby, ačkoli to pro nás může být aktuálně nevýhodné, měl jsem tím na mysli, nechat rozhodčího být člověkem a pomáhat v jeho úkolu jak je to jen možné. Zde předkládám závěry, které nejsou jednoduché ve své aplikaci a pokud by byly využity, přinesly by minimálně úvodní bolesti. Bolest je tím, co dává krásu hodnotu nad jejím odrazem ve smyslech, jak jsem se zmiňoval v kapitole 6.

To, že využití technologií pro podporu rozhodčích ovlivňuje nejen text pravidel a přílehlých dokumentů, ale i obraz fotbalu ve společnosti jako celku, ukazuje, jak vstupuje věda a výzkum do tradičních hodnot a jak jim může pomáhat, bude-li to naše přání a snaha. Je to ovšem spojeno se změnou tradice jako uplývající krásou pro jedny a současnou pro jiné. Jen někteří jsou nyní snad schopni vidět za obzory dneška a my bychom jim měli naslouchat. Najít však kdo je onen „probuzený“ a kdo pouze straší budoucností, je velmi obtížné. V chaosu, který se snažíme systematizovat pro porozumění se zdá, že takové lidi a jejich myšlenky dokážeme veřejně objevit a ocenit vždy později, než bychom se od nich

mohli dovědět něco více. Ani taková vědomost by však pravděpodobně nestačila k „probuzení“ většiny, protože relativita časoprostoru je nejen fyzikální, ale i společenská.

V této realitě toužíme po něčem, nevěda co to znamená a chceme toho dosáhnout metodami, které v důsledku znamenají pravý opak. Proto se zdá, že spíše vědomá nerozumnost a nikoliv výhodná rozumnost je tím, co nás odlišuje od ostatních živočichů. Fotbalová hra je tudíž náhoda, nikoliv kvůli snadno předpověditelnému míči v symbolizujícím rčení: „je to kulatý“, ale kvůli lidem ve hře, díky nimž nedokážeme říci, jaký bude výsledek a zabalit tak fotbalovou hru jako možný symbol společnosti do jiné teorie než chaos. Pro potřebu vztahování se k druhým lidem je nutné i ochraňovat fotbal úpravou pravidel a pomáhat rozhodčím, aby se ve hře zračila lidskost. V tom spočívá význam požadavku „nechat rozhodčí být lidmi“.

To co jsme, vyrůstá z přání a rozhodnutí čím chceme být a je tudíž jako celek závislé na naší volbě. Přání je otcem myšlenky jak říká starý bonmot a jak myšlenka (energie) ovlivňuje hmotu, tedy i tvar, toho jsem se již také dotýkal v textu a samozřejmě nám to každodenně ukazuje příroda. Tvar pak můžeme chápat v jeho myšlence-záměru a vnímat a měnit jeho hranice a tudíž jsme schopni naší volbou, námi generovanou energií i posunovat své hranice. Zjednodušeně řečeno, jestliže hra dává možnost vytvářet a pečovat o mozkové struktury a možná i o další dimenze osobnosti, pak nám touto změnou okrajů nabízí a umožňuje vstupovat do těchto vyšších dimenzí.

Pohled na vztah svobody zjevované v nápravě vlastních chyb ke kráse, technice, pravidlům a našemu vědomí vyjádřil Schiller ve svých Listech o kráse. *„U krásna v přírodě vidíme na vlastní oči, že je samo ze sebe; že je prostřednictvím pravidla, nám neříká smysl ale rozvažování. Pravidlo se však vztahuje k přírodě jako násilí ke svobodě. Protože si pravidlo jen myslíme, přírodu však vidíme, myslíme násilí a vidíme svobodu. Rozvažování očekává a požaduje pravidlo, smysl učí, že věc je na základě sebe samé, a ne prostřednictvím nějakého pravidla...Musí nám tedy záležet na svobodě a ne na technice.“*²¹¹

11.1. Obecné varianty k otázce nápravy chyb

Z obecného pohledu nápravy vlastních chyb vystávají tři základní varianty. První z nich je možnost, že nápravu svých chyb jako modus pobytu a výchovy nepotřebujeme,

²¹¹SCHILLER, F. (1992). *Výbor z filosofických spisů*. Praha: Svoboda-Libertas, s. 56

protože náš pobyt je determinován racionalitou přírody či jinými vyššími silami, které nejsme sto ovlivnit a není tedy třeba ani symbolických prohlášení, k ochraně nepotřebného principu. Změna současného způsobu života tak není v našich rukou a veškeré naše činy mohou být hodnoceny dle úhlu pohledu jak kladně tak záporně. Nejvyšší důležitostí je v tomto případě aktuální a pokud možno dlouhodobá užitečnost. Lidi v tomto systému není třeba hlídat a vychovávat, neboť vše prochází jakousi samovýchovou vztahující se k užitečnosti.

Druhou možností je pravý opak vycházející z opačného předpokladu než u první možnosti. Předpoklad, že jsme schopni ovlivňovat svou existenci, znamená i přiklonit se k požadavku nápravy svých chyb, byť by to znamenalo aktuální i dlouhodobou obtížnost v přístupu k sobě i okolnímu. V této variantě za nás naše chyby nevyřeší žádný vyšší princip, aniž by při tom zamezil naší existenci, nebo nepřevrátil hodnoty, ke kterým se chceme vztahovat a které nejsou dány „pouhou“ aktuální užitečností. Lidi je třeba v tomto systému vychovávat a hlídat, protože jejich aktuálním potřebám je blíže spíše řešení vnášející do společnosti nejistotu a strach.

Třetí variantou je propojování předchozích dvou možností, při čemž se neustále jedná o volbu mezi prvním a druhým způsobem aktuálního rozhodování. Toto rozhodování závisí na aktuálním kontextu a míře dané zastoupením prvního či druhého přístupu k životu v osobnosti, která se rozhoduje. Naše svoboda je determinována užitečností, ale máme možnosti svou předurčenost omezit ve smyslu etickém, tak abychom byly schopni vědomé nerozumnosti, která je pro nás aktuálně nevýhodná, ale dlouhodobě přináší opory existence člověka na zemi. Tato varianta vykazující známky chaosu rozhodování a nepřehlednosti předpokládá přijetí, ale stále pokusy o vzpírání se principům první varianty první. Nepředpokládá však ani rozpracování detailního konceptu globální výchovy, ke kterému by směřovala druhá varianta a který by mohl v extrému přerůst v Orwelovsky hlídatelný svět v němž není možné eliminovat vůli hlídačů.

Tato třetí varianta je nejspíše dnešním způsobem pobývání lidí na zemi a jednotlivé extrémy se symetricky skládají s naším přispěním i bez něj. Aby tato symetrie byla zachována, je třeba podporovat svobodu oproti jejímu zakazování. **Z hlediska spekulace o možnosti dojít na vyšší úroveň vědomí je svoboda důležitým prvkem symetrie nikoli jen proto, že bychom snad nemuseli být schopni dojít takové úrovně v nesvobodě i při zákazu nápravy svých chyb, to je spíše otázka period vývoje a střídání forem, ale protože se nám naše schopnost aktuálně iracionální nápravy některých chyb může hodit i na této vyšší úrovni tak jako doposud.**

Naše svoboda je naší intencionalitou k časoprostoru, tedy dávání hodnoty času a prostoru a našemu životu v něm. V tom se opět ukazuje relativita a nutnost co nejobecnější dohody jako pevného bodu ukotvující naše přání.

11.2. Speciální varianty k otázce kompenzací chyb rozhodčích - návrhy pro sportovní praxi

Jaké volby máme při úpravě pravidel jako celku tam, kde se vztahují k rozhodčím-lidem, tedy v otázce napravování svých chyb.

- 1) Jestliže volíme být lidskou společností ve smyslu to-holón, pak nesmíme provést opačnou volbu u rozhodčího, přestože v situaci hry je pro nás mnohem výhodnější. Taková volba z nás dělá pouhou složeninu částí, to-pan. To není cesta k ideálu a proto ani cesta sportovní hry. Pravidla rozhodčímu říkají, že má rozhodovat v duchu hry což míní i cestu ideálu sportu – kalokagathia a přibližování se celku, ve kterém je zahrnut i celek člověka. Pokud má rozhodčí rozhodovat v duchu hry, musí být naladěn ve stejném duchu.

Otázka tedy je, zda si přejeme fotbal směřovat k ideálu harmonie plynulé a krásné sportovní hry lidí v celku jejich člověčenství, do kterého se řadí i rozhodčí. Jestliže ano, pak musí vždy rozhodčí dbát více cílů v jejich celku a tam kde cítí povinnost i napravovat své chyby. To je aktuálním přesahem morálních hodnot přes užitečné hodnoty, coby jednoho principiálního momentu rozvoje, k etickému momentu v komplementaritě hodnot. Společnost fotbalu se pak musí zavázat rozhodčímu k výchově i vzdělání v tomto duchu a k podpoře v momentech, kdy se mu překračování jednodušší užitečnosti rozhodování nedaří. Rozhodčí musí být schopen vnímat celek a hodnocen má být tedy také za utkání jako celek. Těmito předpoklady lze nedostávat rozhodčí zbytečně pod psychický tlak tím, že je trestán za to nejtěžší, co lze žádat.

V tomto kladném přístupu k napravování svých chyb jsou dvě varianty přístupu a to zásadní a liberální.

a) zásadní

Pravidla i jejich výklady musí klást na rozhodčí požadavek zlatého pravidla etiky, vůbec jej nerelativizovat situací a již vůbec ne činit pravý opak v tomto smyslu. Rozhodčí, ač smyslový člověk, je symbolem ve hře a jako takový musí být vybírán a vychováván. Rozhodčí je jedině plným člověkem, když jej nic neoklešťuje v jeho možnosti být člověkem. Nerozhoduje se na základě pouhé rozumové úvahy, ani na

základě separovaných emocí, rozhoduje se jako celý člověk a ten má vždy právo napravovat své chyby. Musí nám být umožněno napravovat své chyby vždy, když je pochopíme jako chyby. Výklad pravidla v aktuální podobě se neobjeví a problém je řešen výběrem a výchovou ke správné míře a formulací „dle názoru rozhodčího“, ke které patří i náprava chyb.

b) liberální

Jestliže volíme rovnováhu přístupů, které jsou založeny na kvalitě osobností v situačním dění, pak je možné ponechat stávající znění i přes jeho podtext zákazu, ale změnit intenci výkladu z imperativu na vlastní zodpovědnost vycházející ze sebepoznávání. V praxi to znamená, že zkušený~sebevědomí rozhodčí kompenzuje své chyby, méně zkušený rozhodčí s nižším sebevědomím nikoli, bez nastavování normativů a hodnocení výkonu rozhodčího probíhá jako hodnocení celku.

Varování před kompenzacemi zde plní funkci výchovnou, nikoli normativní.

Obě varianty přináší obtíže tím, že pokud se nezdaří a ověříme si, že v roli rozhodčího stále nejsme schopni být „svobodní“ v našem rozhodování, pak budeme opět zavádět direktivu.

2) Druhý moment vychází z empirického přesvědčení, že potlačením morálního hodnocení vlastního chování je možné lépe prospět hráčům ve sportovní hře a tedy i hře jako celku. Text výkladu i pravidla se mění na formu zákazu a rozhodčí je obětním beránkem, jehož můžeme zbavit svobody pro svobodu druhých a na něm nechat pouze rozhodnutí zda toto chce podstoupit. Takový postup může být pro rozhodčí zamýšlenou oporou před vlastním svědomím, pokud se smíří, s tím že bude ohodnocován i trestán i na základě něčeho co nedokáže ovlivnit a to je právě uvědomování si možnosti nápravy vlastních chyb. Společnost pak musí přijmout odpovědnost za to, že pomocí technik zvyšování sebevědomí a sebeovládání záměrně možná vychovává člověka bez skrupulí a zavázat se k zodpovědnosti za jeho činy i mimo fotbalový svět. V tomto případě fotbalová společnost veřejně ukazuje a hlásá účel světící prostředky a dává jednoznačný návod pro výchovu dětí v tomto duchu. Taková zbraň se však záhy obrací proti těm, kdo ji vymysleli.

3) Třetím momentem je mlčet o možnosti nápravy vlastních chyb a vymazat i varování před kompenzacemi což sice lze uskutečnit, ale nelze se vyhnout existujícímu problému vyplývající z podstaty člověka ve společnosti, takže by se neřešený problém vrátil.

Jelikož být člověkem je možné mnoha způsoby pak lze takový postup mnohokrát opakovat a chovat se chaoticky ve víře, že se vše nějak vyřeší samo.

Jak je možné vidět ani jedna varianta není jednoduchou volbou a nelze ji nechat na rozhodnutí učiněném účelově pro řešení aktuálního problému, protože její etický rozměr dává tušit význam právě v dlouhodobém časovém horizontu. K takovému rozhodování je třeba veřejné diskuse, do které náleží věda, filosofie, ale i teologie. Pokud by došlo k upřednostnění kladné varianty, která je mou volbou vycházející z přání spojeném s realitou, pak je zřejmé že by bylo třeba překonávat počáteční bolesti, ze kterých se však může rodit „vyšší hloubka“ života.

Zásadní varianta je jasné gesto, vytyčující cíl a je nutné ji spojit s celým systémem opatření a podpory výchovy téměř bez prostorových i časových hranic. V tomto spojení ideálního cíle a reálných kroků je její největší obtíž. Liberální varianta se mi jeví jako přirozená metoda výchovy, která již do určité míry funguje i v projevech rozhodčích v utkání a je tak nejmenším zásahem do dění přičemž spojuje zásadní obrácení v chápání nápravy chyb s potřebou neutonout v jejich množství.

11.3. Další možnosti pro zkoumání úprav

Pokud bychom přijali možnost nápravy chyb, které rozhodčí udělá, pak je nutné se zamyslet nad dalšími návrhy úprav pravidel, které by mohli rozhodčím pomoci.

1. I při vědomí změny v tradici se pokusit nastavit systém tak, aby bylo možné eliminovat nezávislou instancí alespoň ty případy, kdy si rozhodčí neví rady. Dvě instance jsou použitelné samostatně i ve vzájemné kombinaci.

a) videoprojekce jako kontrola extrémních situací u čtvrtého rozhodčího – je-li přítomen.

b) mechanistické vyřešení běžnějších sporných okamžiků pravidelným „alternativním držení míče“ v momentech, kdy si rozhodčí není jist,

V obou případech je nutné zvažovat organizační možnosti v různých soutěžích a regionech, což může být i důvodem pro nemožnost použití jednotného systému na všech úrovních či systému jako celku.

2. Vytvořit systematiku hledání, zkoušení a zapojování hráčských osobností do možné kariéry rozhodčího, pro jejich hlubokou herní zkušenost. Tímto krokem se spolu s výchovou mladých rozhodčí a strukturou vzdělávání utváří celek.

3. Z pohledu ocenění hluboké osobní zkušenosti a požadavku duševní vyrovnanosti se u rozhodčích jeví nastavení věkové hranice odchodu z nejkvalitnějších soutěží jako nevýhodné pravidlo, protože uměle situuje kvalitu do věku, přestože intuice, výzkum i praxe napovídají, že rozhodovat o tomto je třeba naprosto individuálně. Filosoficky řečeno je význam rovnováhy poukázáním na celek, tedy na hledání podstaty bytí a naší účasti na něm.
4. Prozkoumání a přijetí „drobných“ úprav pravidel a přílehlých řádů. Například: povinnost trenéra či rozhodčího poskytnout první pomoc před příchodem lékaře.
5. Fotbal v ČR potřebuje změnit povědomí o cechu rozhodčích mezi „odbornou“ i laickou veřejností. To se zakládá nejen na dobrých výkonech rozhodčích, ale i na způsobu představování, vystupování, prostoru k vystupování v médiích, dobročinnosti, či dalších postupech a projevech, běžně užívaných v podlézavém světě mediální reklamy.

Další průměty mého osobního přínosu k organizaci fotbalu v ČR, které jsou průběžně spojeny s touto prací, se týkají spíše než pravidel jejich přílehlých norem, jako je Soutěžní řád fotbalu, Rozpis soutěží a dokumenty i procesy vztahující se hlavně ke vzdělávání trenérů i rozhodčích. Tyto změny jsou již promítány do praxe, z níž také vycházejí a nejsou součástí této práce, byť se jí dotýkají.

Ukázané problémy a naznačená řešení se týkají fotbalu jako celospolečenského jevu, což znamená mezinárodní konsensuální měřítko a požadavky, které je nutné brát v úvahu a aplikovat je formou, která by nebyla v dlouhodobém měřítku spíše destruktivní. To je vždy složité, uvážíme-li nejen praktickou proveditelnost některých doporučení či nařízení vyšších instancí, které v postupující globalizaci společnosti a centrálním plánování nerespektují regionální tradice. Tyto místně kulturní a sportovní mechanismy jsou tím, co dává nejen světu fotbalu jeho charakteristické rysy, které v časové linii hodnotíme jako onu zmíněnou a oslavovanou uplývající krásu. V tomto směru se mi filosofie, jako vztahování se k celku a k podstatným věcem života svým hledáním míry-moudrosti, jeví možným záchranným „přibrzďovadlem“ pokroku, se kterým je třeba se vyrovnávat nejen z generačního hlediska. To podstatné je stále unikající a tak jej těžko postihneme jakýmkoli zkoumáním. Stálé hledání míry znamená excesy, které je třeba vyrovnávat. Podobně je to zobrazeno ve tvorbě norem, kdy každá norma potřebuje mnoho dodatků, které ve stoupající nepřehlednosti zacloňují původní záměr, či se obracejí proti němu samému.

Přání, že to celé není jen Faustovský pohled na svět Golemů, ale že nás má šanci naše poznání skládající se nejen ze striktně vědeckých postupů šanci přivést na vyšší hladinu

vědomí a tedy i sebeuvědomění, je kontinuálním vyaretováváním naprostého utilitarismu. Všechna pravidla směřující k užitečnosti musí být proto prozkoumávána nejen z pohledu svého tvůrce a těch kterých se dotýká bezprostředně, ale také z pohledu okolí dotvářející celek, na jehož bedra by mohla krátkozraká užitečnost dopadnout s ohromnou silou. Společnost nevytváří pouhá soustava různě mocných skupin na planetě, ale vždy i to co může jednotlivé skupiny přesahovat, byť to budeme nazývat teorií, metafyzikou, či bohem.

12. Doslov

Jediným principem aplikovatelným za současného stavu vědomí plně na lidské kontexty ve světě je chaos. Proto je možné uvažovat hru jako symbol života. Připustíme-li tento princip uznáním mnohosti i v metodologii věd nezjednodušuje nám to cestu hledání. Proto se ve všech oblastech bádání stále hledají authority, jejichž prověřenost časem má skýtat vyšší pravděpodobnost být nejen odborníky ve své specializaci, ale i moudrými lidmi. Při symbolizování vždy dojdeme na rozcestí, kde je třeba volit. V počtu takových voleb je systematika konsenzu, je tedy lepší mluvit o deterministickém chaosu, jenž je symbolizován spíše sportem.

Naše intuice, která je při rozhodování pravděpodobně stále vrcholem běžného myšlení, musí být vedena naším přáním, které ač racionální úvahou vychází z hlubšího požadavku života zachovat sama sebe, tudíž prosadit ty nejúspěšnější formy života. Je-li koordinátorem původní síly života naše přání, plná objektivita je nemožná.

I přes veškerou skepsi k možnosti nalezení totality všeobecného principu, je však možné sledovat technologické výsledky, které nás sice nečiní nutně ctnostnějšími, ale neznamená to, že bychom právě díky technologickému třesku, nemohli posunout onu úroveň vědomí na vyšší hladinu, která nemusí být apriorně určená časoprostorem. Záruka pravdivosti jako kritérium, je tedy v tomto případě vždy možná pouze dočasně v současné vztažné soustavě. Možností překročit tuto soustavu vzniká přání jako forma energie, která je schopna realizovat logos do ní vložený. Je třeba ovšem nadkritickou energii v překročení tohoto bodu. Jediněc toho snad může dosáhnout fenomenologickou redukcí sebe sama – meditací, ale společnost? Společnost zatím nikdy nebylo dlouhodobě možné a plánovitě organizovat k jedinému cíli, tedy ke společnému přání, neboli k ideálu. V tom hraje roli i kulturní rozrůzněnost.

V realizaci přání vyšší úrovně vědomí máme tedy opět nutnost volby, podobně jako jsem uvedl v závěrech. Jedna možnost je víra, že bytí samotné dojde k revoluci vědomí bez

zjevné, koordinované snahy naplnit novou strukturu naším sjednocovaným přáním, ale pak hrozí velká pravděpodobnost, že tím budeme podporovat hlubší struktury života v jeho vlivu i na nové úrovni a opravdového sjednocení nikdy nedosáhneme.

Druhou cestou je rozšiřující se pochopení přání jako energie, která při své konvergenci může zajistit ono dostatečné kritické množství k vystoupení na novou úroveň. Z historie jsme již poučeni, že přání je výhodné a snad i nutné vždy prosazovat jazykem lidí, kterým je určen a tak musí být toto přání energetickým proudem myšlenek ze všech směrů, kteří jsou ochotni o něm jako o možnosti přemýšlet. V historii zatím nikdy nebyla lepší příležitost z hlediska lidského samo-ovlivnění, jak šířit myšlenku po celé zeměkouli a naplňovat tak její „morfické pole“, protože si lidé nikdy neměli větší možnost uvědomit svou schopnost zničit celý svůj svět. Vlastně se nyní máme možnost poučit z „extrému“ naší dlouhodobé historie. Fenomén fotbalu toto symbolizuje obdobně jako politická hra.

Dokud existujeme, můžeme doufat v možnost vstoupit do jinak utvořených apriorních forem, ale nevíme, jestli za současným horizontem tušeným nejen teologicky, metafyzicky, ale i metodologicko-vědecky, je ještě nějaký další náš horizont. Jednotlivé „nadkulturní“ větve konvergence vědomí, neboli principy fungování všech kultur: „jazyková, výchovná, solidární“, musí fungovat ve stejně globálním působení jako mezinárodní obchod a právo. Globalizace kultury mění krásu minulosti a je proto bolestnou cestou a v minulosti mnohokrát hluboce nepovedenou. Důležité kroky globalizace činí vědomě i nevědomě všechny obory lidské činnosti a jejich pozitivní náboj vznikající z přání života, může být snadno polarizován i obráceně. To je stále nebezpečí všeho dobrého.

Mít dobrý čas. Toto přání je přesahováno nad pouhou aktuální užitečností k horizontům, které nejsou pouze „dlouhodobé“, ale metafyzické v toku času a tedy i prostoru. Metafyzickou transcendencí je svoboda projevující se v omezení společenství lidí vztahem k normě a nápravou chyb jako aktuálně bolestivému kroku pro svou nejednoduchost. To je symbolizováno rozhodnutím rozhodčího napravovat své chyby, ačkoli mu to zesložituje okamžik utkání, navíc v jeho kontextu. Vezmeme-li rozhodčímu možnost napravovat své chyby, pak mu bereme možnost být člověkem ve smyslu vyšší morální úrovně nad dosaženou morální úrovní. Vlastně jej tím dostáváme do aporie pohybu k pravdě, kdy chceme, aby vykládal a užíval lidmi vytvořená pravidla pro hru, ale zároveň jej záměrně situujeme v úrovni morálního rozhodování pod tato pravidla a účastníky hry.

13. Poděkování

Děkuji všem, kteří mi v této práci jakýmkoli dílem a způsobem pomohli počínaje rodiči a přáteli, přes mou původní školitelku i finálního školitele a ty kdo mi pomohli během studia radou i skutkem, až k těm kdo mě chtěli od takovéto práce odradit. Ať již byla motivace těch posledních jakákoli, je třeba říci, že mi otevírali mysl do té míry, že jsem si znovu a znovu uvědomoval jak sladce jednoduchá je nevědomost a o co nesnadnější je rozhodování, když člověk zjišťuje více.

Největší dík patří „mé ženě“ Martině-Tlamče, která vydržela ten čas, který jsem nad prací strávil a to hlavně v závěru spadajícím do doby nejkrásnější a nejtěžší zároveň.